

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΕΥΠ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ & ΚΟΣΜΕΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2008

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΛΩΠΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: *Μαρία Κοκκώρη*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: *Μαρία Πένα*

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΕΥΠ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ & ΚΟΣΜΕΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ
2. Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ
3. Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ
4. Ο ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ
  - α. ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΟΥ
  - β. ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΣΩΜΑΤΟΣ
  - γ. ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΜΑΛΛΙΩΝ
  - δ. ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ
  - ε. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ
  - στ. ΔΙΑΤΡΟΦΗ
5. Ο ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ
  - α. ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΟΥ
  - β. ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΣΩΜΑΤΟΣ
  - γ. ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΜΑΛΛΙΩΝ
  - δ. ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ
  - ε. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ
  - στ. ΔΙΑΤΡΟΦΗ
6. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
7. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ
6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ:

Το θέμα της πτυχιακής εργασίας μου είναι μια μελέτη δύο μεγάλων αρχαίων πολιτισμών , όσοι αφορά τον καλλωπισμό και τη θέση που είχε η γυναίκα στην κοινωγία της εποχής : της Ελλάδος και της Αιγύπτου . Η εργασία πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα και ως αποτέλεσμα η εύρεση του υλικού για την αρχαία Ελλάδα ήταν πιο εύκολη αφού υπήρχαν αρκετά βιβλία για μελέτη . Αντίθετα , για την αρχαία Αίγυπτο ήταν δύσκολο να βρεθεί διαθέσιμο υλικό . Γι ' αυτό το λόγο όλα τα κεφάλαια της εργασίας δεν παρουσιάζουν την ίδια πληρότητα εξαιτίας της ανεπάρκειας των πηγών . Πιο συγκεκριμένα παραδέχονται στοιχεία για τον καλλωπισμό των ανθρώπων στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Αίγυπτο όσοι αφορά την περιποίηση προσώπου , σώματος , μαλλιών , την ενδυμασία , τα κοσμήματα και την διατροφή . Επιπρόσθετα , αναλύεται η θέση που κατείχαν οι Ελληνίδες και οι Αιγύπτειες στην εποχή εκείνη και γίνεται μια αναφορά συγκρίνοντας τις γυναίκες των δύο λαών καθώς επίσης αναφέρονται στοιχεία για την σχέση της Κρήτης με την Αίγυπτο .

Όσοι αφορά την αρχαία Ελλάδα , ομορφιά ήταν η αρμογία των αναλογιών και των ιδανικών , καγορικών διαστάσεων (σύμφωνα με τους κανόνες , τα πρότυπα) . Η συμμετρία αυτή αντικατοπτρίζεται σε όλες τις εκφάνσεις του αρχαιοελληνικού πολιτισμού , στη γλυπτική , στην αρχιτεκτογική και αποτέλεσε πρότυπο ολόκληρου του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού . Χαρακτηριστικό της κλασικής αρχαιοελληνικής ομορφιάς είναι η ίσια μύτη που ενώνεται με το μέτωπο σε μία αρμογική , αδιάλειπτη γραμμή . Η γνώση μας για τους κανόνες της αρχαίας Ελλάδας είναι εμπειρική και αποσπασματική . Έχει " μιλήσει " τόσο πολύ για τον εαυτό της και μας άφησε τόσες πολυάριθμες και γοητευτικές μαρτυρίες του τρόπου της σκέψης της . Συνεπώς , μια μελέτη της θέσης της γυναίκας στην κοινωγία συνεπάγεται την παρουσίαση των εικόνων που οι ίδιοι οι Έλληνες επεξεργάστηκαν διαμέσου του έπους , της λυρικής ποίησης , του τραγικού και κωμικού θεάτρου , αλλά επίσης στις συνθέσεις των φιλοσόφων και στις αφηγήσεις των ιστορικών . Σχεδόν όλοι οι συγγραφείς της κλασικής εποχής , που σώζονται μέχρι σήμερα τα έργα τους , είναι Αθηναίοι και φυσικά περισσότερες πληροφορίες μας δίνουν για τη ζωή των συμπατριωτών τους . Άλλωστε οι Αρχαίοι πίστευαν ότι η Αθήνα ήταν << Ελλάς Ελλάδος >> . Ο Λυκούργος εξηγεί ότι στις Αγορές άλλων πόλεων είναι τοποθετημένα τα αγάλματα των αθλητών , ενώ στην Αθήνα εκεί βρίσκονται τα αγάλματα μεγάλων στρατιωτικών ηγετών .

Ο Αθηναίος δεν κρατούσε τη γυναίκα κλειδωμένη στο σπίτι , αλλά ολόκληρο το σύστημα της αθηναϊκής ζωής έδειχνε στη γυναίκα ότι η θέση της είναι στο σπίτι και ότι ο χώρος όπου θα περνούσε τη ζωή της τελείωνε μπροστά στα εξώθυρα , με ελάχιστες εξαιρέσεις , συνήθως λόγω θρησκευτικών εκδηλώσεων .

Όσοι αφορά την αρχαία Αίγυπτο , οι άνθρωποι και κυρίως οι γυναίκες , έδιναν βαρύτητα στη υγιεινή του σώματος αλλά και στον καλλωπισμό του . Αυτό δε συνέβαινε μόνο για λόγους αισθητικής αλλά και για τελετουργικούς σκοπούς ή ακόμα και για να προστατευθούν από τα κακά πνεύματα . Ετυπωσιακός είναι ο τρόπος που έφτιαχναν τα διάφορα σκευάσματα που χρησιμοποιούσαν , όπως και ότι η διαδικασία του καλλωπισμού σε κάποιες περιοχές γινόταν με τελετουργικό τρόπο . Σύμφωνα με παραστάσεις από τανούς , τάφους , αλλά και από διάφορα κείμενα που έχουν σωθεί , φαίνεται ότι η τέχνη του καλλωπισμού ήταν πολύ σημαντική για τους αρχαίους Αιγύπτιους . Ο καλλωπισμός τους περιλάμβανε περίτεχνα κοσμήματα , αρωματικά έλαια , περούκες και έντονο μακιγιάζ . Ήταν πολύ καθαροί και φρόντιζαν με προσοχή τα ρούχα τους και το σώμα τους . Όσο μεγαλύτερο κύρος είχε ένα πρόσωπο , τόσο πιο περίτεχνο ήταν το βάψιμο και το ντύσιμό του .

Η γυναίκα στην αρχαία Αίγυπτο δεν μπορούσε να έχει δημόσια αξιώματα (εκτός αν ήταν παρίσχυρη βασίλισσα σαν την Κλεοπάτρα Ζ') . Τα δικαιώματά της , όμως , ήταν καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη αρχαία κοινωγία .

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Αθήνα η μέρα αρχίζει όπως στη φύση , μαζί με την ανατολή του ήλιου . Στον Αθηναίο δεν άρεσε η τεμπελιά . Πλούσιος ή φτωχός σηκωνόταν μόλις φώτιζε η μέρα . Ο Αθηναίος έκανε τις επισκέψεις του στην αυγή .

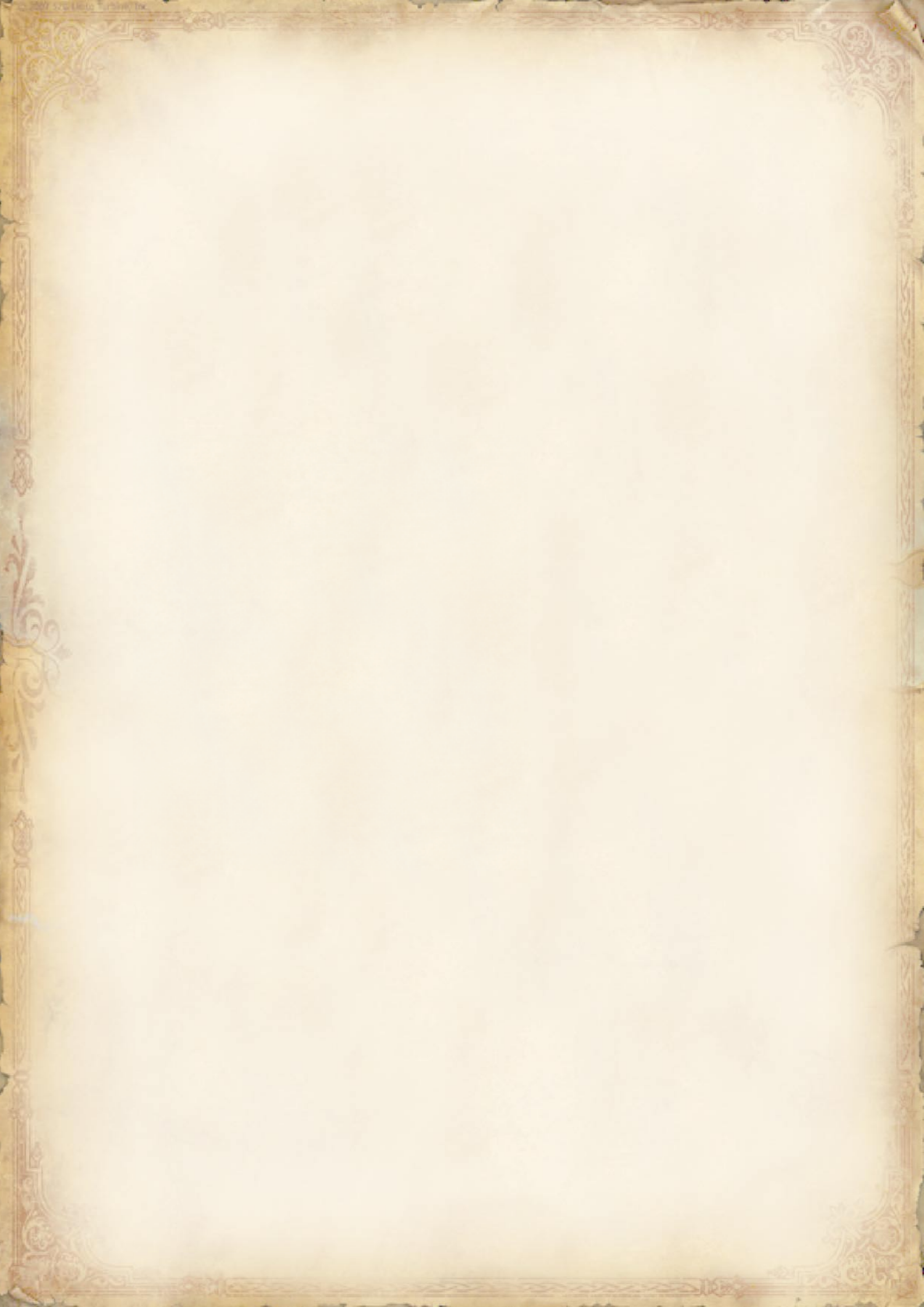
Η ηρωική προετοιμασία του Αθηναίου δεν ήταν και τόσο πολύπλοκη . Επλερε μοράχα το πρόσωπο και τα χέρια , έπειτα ντυνόταν , έπαιρνε το πρόγευμά του , μερικά κομματάκια φωμί βουτηγμένα σε κρασί , σε πολύ λίγο χρόνο . Οποιαδήποτε κι αν ήταν τα ελαττώματά του , η λαιμαργία δεν περιλαμβανόταν σ ' αυτά .

Έπειτα έβγαινε στην πόλη και τον ακολουθούσαν δύο δούλοι οι οποίοι θα μετέφεραν τα φώγια ή θα πήγαιναν κάποια είδηση στο σπίτι ή σε κάποιο φίλο . Αν δεν ήταν πολύ πλούσιος τον ακολουθούσε ένας δούλος κι αν δεν είχε τη δυνατότητα να κρατάει έστω κι έναν δούλο , θα συμφωνούσε έναν αχθοφόρο στην αγορά ο οποίος θα τον κατεύθυνε .

Ο Αθηναίος ήταν πολύ απαιτητικός στα ζητήματα της καλής συμπεριφοράς . Δεν του άρεσαν οι κενρικοί , οι υπερόπτες και οι βιαστικοί . Δεν επαινούσε την έπαρση , το αλαζονικό ή βιαστικό περπάτημα . Δεν θεωρούνταν αξιοπρεπές για έναν άντρα να ρίχνει το βλέμμα του παντού καθώς επίσης και να βαδίζει με μάτια χαμηλωμένα στη γη και ύφος λυπημένο .

Ο Αθηναίος θα περάσει από τις κιοκοστοιχίες που στολίζονται με τα αγάλματα των επιφανών αντρών της πόλης και θα φτάσει μπροστά στην αγορά τροφίμων . Στις ελληνικές αποικίες η αγορά δεν ήταν ένας τόπος αποκλειστικά για τους έμπορους . Στην αγορά της Αθήνας υπήρχαν και τα κύρια δημόσια καταστήματα όπως η Βουλή , τα δικαστήρια , οι καοί , το αρχείο καθώς και δευτροστοιχίες από πλάταγια και λεύκες . Πριν ξημερώσει , οι αγρότες της Αττικής πηγαίνουν στην αγορά τα προϊόντα τους . Οι ιδιοκτήτες των αγροκτημάτων που ήταν γύρω από την πόλη , στέλνουν τα προϊόντα τους για ανταλλαγή . Από τον Πειραιά και το Φάληρο έφταναν φαράδες με τόνο από τον Εύξεινο Πόντο , χέλια και μπαρμπούνια από το Αρχιπέλαγος .

Από τα μικρομάγαζα και τα μαγειρεία σκορπάει στον καθαρό ηρωικό αέρα όμορφο άρωμα . Ο θόρυβος σε ξεκουφαίνει . Το πλήθος κινείται προς όλες τις κατευθύνσεις . Κάθε πράγμα και κάθε άνθρωπος έχουν τιμή . Κυκλοφορούν ' επόπτες ' της αγοράς , οι ονομαζόμενοι αγορανόμοι , που παρακολουθούν για να τηρούν οι έμποροι τις διατάξεις του νόμου - για παράδειγμα φροντίζουν να μη καταβρέχουν οι έμποροι τα φάρια με νερό .

Η γυναίκα αν ήταν πλούσια δεν πήγαινε ποτέ στην αγορά . Στη ζωηρή αγορά της Αθήνας μπορούσαν να συναρτηθούν κάθε λογής άνθρωποι , πλούσιοι και φτωχοί . Οι Αθηναίοι διασταύρωναν πνευματώδεις ή δηκτικές ανταπατήσεις για τα πρόσωπα που είχαν απημέλητη εμφάνιση ή για τους κομφερόμενους , που δεν δίσταζαν να επιδείχνουν μια εξοργιστική πολυτέλεια . Ο λαός της Αθήνας είναι είρωτας μέχρι υπερβολής και τα αστεία του είναι ιδιαίτερα φαρμακερά γιατί το δηλητήριο είναι έζυπτα καλυμμένο . Ομάδες διαλεκτών ανθρώπων διεξάγουν συζητήσεις στις πλακαδοθήκες των στοών (Φερελόρ) .

Στους Έλληνες , τα συμφέροντα του κράτους έπαιρναν την πρώτη θέση σε σύγκριση με τα συμφέροντα του ατόμου . Ο Σπάρτιατης , για παράδειγμα , δεν άνηκε καθόλου στους δικούς του , άνηκε ολοκληρωτικά στο κράτος . Σκοπός της ελληνικής αγωγής ήταν η πρόοδος του κράτους και τα παιδιά έπρεπε να μάθουν αυτά που μπορούσαν για να φέρουν όφελος στην πόλη .

Τις πρώτες ώρες του πρωινού ο Αθηναίος λογάριζε ότι δεν έπρεπε να λείπει από την αγορά . Αν δεν περίμενε ξένους , περιοριζόταν να αγοράσει τα συνηθισμένα τρόφιμα , που ο δούλος τα πήγαινε σπίτι . Αν όμως είχε καλεσμένους έπρεπε με ξεχωριστή φροντίδα να διαλεχτούν τα φάρια , το κρέας , τα λαχαρικά . Τώρα δεν τον έμενε παρά μόνο να συμφωνήσει μια χορεύτρια , αυλητές και ένα μάγειρα .

Αφού τελείωνε όλες τις δουλειές , δηλαδή αράμεσα στις 10 - 11 το πρωί , ο Αθηναίος πήγαινε σε μια από τις στοές , που ήταν γύρω από την αγορά , όπου συναρτιόταν με φίλους και γνωστούς . Μετά τους καθιερωμένους χαιρετισμούς μιλούσαν για την πολιτική , σχολίαζαν τα νέα ή έπιασαν φιλοσοφικές συζητήσεις , εάν είχαν τέτοια κλίση . Επίσης , κατάλληλος χώρος για συναρτήσεις ήταν τα αρωματοπωλεία , τα κουρεία και τα υποδηματοποιεία .

Ο Αθηναίος , αφού χορτάσει συζήτηση , πηγαίνει στο σπίτι του για φαγητό . Τρώει ή κάτω από μια σκεπασμένη στοά ή στην εσωτερική αυλή , μαζί με την οικογένειά του . Μετά το φαγητό αναπαύεται ή ίσως διαβάζει , αλλά ποτέ δεν κοιμάται . Γενικά , ο ύπνος δεν κατέχει μεγάλη θέση στη ζωή του .

Τον αρέσει πάρα πολύ η ζωή σ' όλες τις εκδηλώσεις της και δε χάνει με τον ύπνο περισσότερο χρόνο από ότι είναι απόλυτα απαραίτητο .

Αφού ξεκουραστεί , ο Αθηναίος κατευθύνεται προς ένα από τα τρία μεγάλα δημόσια γυμνάσια των προαστίων της Αθήνας , τα οποία ήταν μεγάλα , επιβλητικά , με ευρείες στοές , λουτρά και άλλα διαμερίσματα προορισμένα για τον αθλητισμό , τις επιστημονικές απασχολήσεις και την ανάπαυση . Περνάει μία ή δύο ώρες εκεί και μετά κατευθύνεται προς το λουτρό , ένα κτίριο με ένα απλό δωμάτιο με ένα καζάνι για το νερό και πολλά αγγεία . Οι επισκέπτες αλείφονταν πρώτα σ' όλο το σώμα με ελαιόλαδο ανακατεμένο με αρωματικές ουσίες , μετά έζυγαν το κορμί μ' ένα ειδικό ξύστι από ορείχαλκο (σιλεγγίδα) και ξεπλένονταν με νερό . Έτσι τελείωνε το λουτρό κι ο Αθηναίος θα μπορούσε να ιτυθεί και να φύγει , αν δεν είχε τη διάθεση να καθυστερήσει λιγάκι μιλώντας με τον άνθρωπο του λουτρού που ήταν μια << ζωηράτη εφημερίδα >> .

Στο σπίτι όλα ήταν έτοιμα για την υποδοχή των καλεσμένων . Κατά τη διάρκεια του γεύματος ο οικοδεσπότης είναι συνήθως ξαπλωμένος σε κρεβάτι και η γυναίκα του κάθεται σε σκαμνί . Τα παιδιά εμφανίζονται στα επιδόρπια και στέκοιται όρθια ή κάθονται , ανάλογα με την ηλικία τους και τις συνήθειες της οικογένειας . Αλλά σ' ένα τραπέζι με καλεσμένους τα μέλη της οικογένειας δεν παρουσιάζονται . Παίρνουν μέρος μοιάχα οι άντρες γιατί η συζήτηση θα είναι ή φιλοσοφική , επομένως ακατανόητη για τις γυναίκες και τα παιδιά , ή καθαρά αητρική , επομένως ακατάλληλη για τα αυτιά των γυναικών , οι οποίες αποζημιώνονται στο γυναικωίτη όπου καταναλώνουν σε μεγάλες ποσότητες τα ζαχαρωμένα φρούτα και τα γλυκά των ζαχαροπλαστών της Κρήτης , της Σάμου και της Αθήνας .

Η καθημερινή ζωή των Αθηναίων πολιτών , η εύθυμη και γεμάτη χαρές για ορισμένους , η βαριά και θλιβερή για τους άλλους , κυλούσε με την καθορισμένη τάξη , κάτω από τον ήρεμο ουρανό της Αιτικής , όπου οι τρομερές θύελλες των πολέμων αραστάτων την μέχρι τότε ήρεμη πόλη .

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι ζούσαν σε σπίτια φτιαγμένα από πύλιους πλιθούς , με μικρά παράθυρα για να μην μπαίνει ήλιος μέσα και επίπεδες στέγες όπου έτρωγαν και κοιμόντουσαν . Το φαγητό μαγειρεύονταν έξω από το σπίτι έτσι ώστε να αποτραπούν μυρωδιές και τυχόν πυρκαγιές .

Το όργωμα και η συγκομιδή κάτω από τον καυτό ήλιο ήταν δύσκολη εργασία . Οι αγρότες εργάζονταν στα χωράφια τους σχεδόν όλο το χρόνο , καλλιεργώντας πολλά είδη τροφής . Όταν είχε πολύ ζέση χρησιμοποιούσαν ένα μηχανισμό άντλησης νερού από το ποτάμι του Νείλου για την άρδευση των καλλιεργιών . Εσκαβαν αυλάκια από το ποτάμι προς τα χωράφια , έτσι ώστε το νερό να ρέει προς τα φυτά . Οι περισσότεροι άνθρωποι ζούσαν κοντά στο Νείλο , ο οποίος σε αυτήν την ξηρή χώρα με τις ερήμους θεωρούνταν ως μαγική και ζωογόνα δύναμη . Μια φορά το χρόνο ο ποταμός πλημμύριζε φέρνοντας νερό και πλούσια μαύρη λάσπη στα χωράφια των αγροτών .

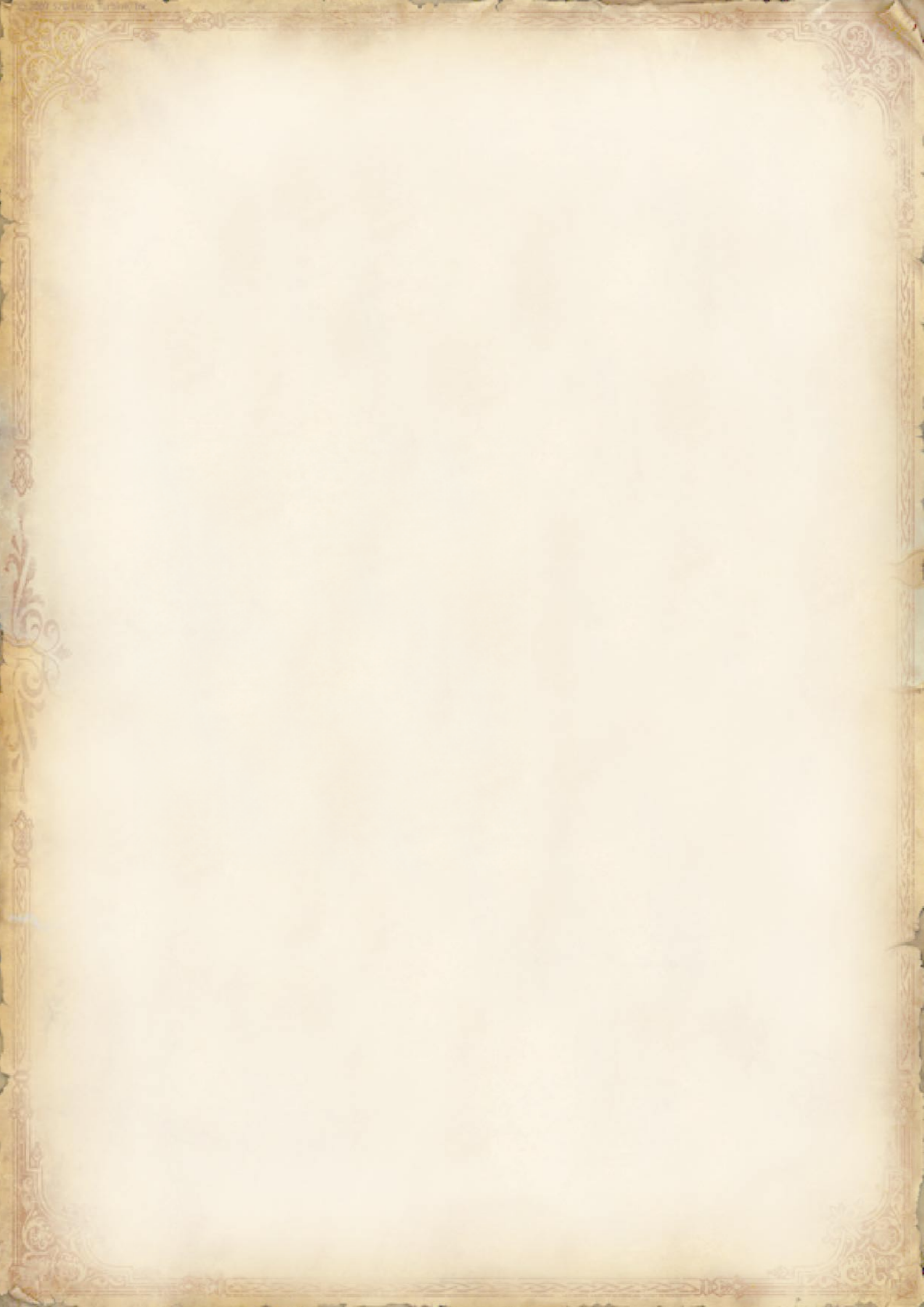
Η ναυσιπλοία στον ποταμό Νείλο ήταν πιο εύκολη από τη διάσχιση της ερήμου γι' αυτό δεν χρειαζόταν πολλούς δρόμους . Εκαταν διαδρομές στο ποτάμι με βάρκες - από ξύλο ή καλάμια - για να φαρεύουν ή να κυνηγούν .

Καλάμια που ονομάζονταν πάπυροι , υπήρχαν σε αφθονία στις όχθες του ποταμού Νείλου . Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούσαν τον πάπυρο για όλες τις περιπτώσεις . Κατασκεύαζαν σανδάλια , βάρκες , schoiki , ακόμη και ένα είδος χαρτιού .

Λίγοι άνθρωποι μπορούσαν να διαβάσουν ή να γράφουν , οι οποίοι ονομάζονταν γραφείς και αφιέρωναν πολλά χρόνια για την εκμάθηση της περίπλοκης ιερογλυφικής γραφής - σ' αυτήν κάθε εικονίτσα αντιστοιχούσε σε μια λέξη - . Οι γραφείς ήταν αυτοί που κατέγραφαν όλους τους νόμους και τα γεγονότα στο βασίλειο .

Ο αιγυπτιακός στρατός προστάτευε τη χώρα από τους εισβολείς . Κάποιοι στρατιώτες ίππευαν σε γρήγορα πολεμικά άρματα αλλά οι περισσότεροι πολεμούσαν πεζοί . Τα όπλα τους , φτιαγμένα από χαλκό και ξύλο , ήταν κυρτά ξίφη , τσεκούρια , ακόντια και τόξα .

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι το πνεύμα ενός νεκρού ανθρώπου εξακολουθούσε να χρειάζεται το σώμα του για να συνεχίσει να ζει στον Άλλο Κόσμο . Έτσι , λοιπόν , για να διατηρήσουν ένα νεκρό σώμα , το μετέτρεπαν σε μούμια . Η μετατροπή αυτή είναι η γνωστή ταρίχευση , κατά την οποία αφαιρούσαν το ήπαρ , τους πνεύμονες , το στομάχι και τον εγκέφαλο . Έπειτα αποστράγγιζαν το σώμα με ένα είδος αλατιού , το γάτρο , το γέμιζαν και τέλος το τύλιγαν με λωρίδες από λιγό ύφασμα . Πίστευαν στη μαγεία και οι περισσότεροι φορούσαν φυλαχτά για να προστατεύονται από κινδύνους . Ζητούσαν από τους γιατρούς και τους ιερείς μαγικά ξόρκια για διάφορες καταστάσεις , από τη θεραπεία ασθενειών έως την κατάκτηση της επιτυχίας .

Λάτρειαν δεκάδες θεούς και θεές , απ' τους οποίους ο πιο σημαντικός ήταν ο Ρα , ο θεός του Ηλίου . Βαθιά μέσα στους Αιγυπτιακούς ναούς υπήρχε ένα ιερό μέρος αφιερωμένο σε κάποιον θεό ή θεά . Μόνο ιερείς επιτρεπόταν να μπουν σ' αυτό το μέρος , το άσυλο . Έπρεπε να ξυρίσουν το κεφάλι τους και να πλένονται για να εξαγιάσουν τον εαυτό τους πριν μπουν μέσα .

Πολλοί άνθρωποι είχαν κατοικίδια , όπως γάτες και σκύλους . Πίστευαν ότι οι γάτες ήταν ιερά ζώα γι' αυτό και πολλές φορές όταν πέθαινε μια την μετέτρεπαν σε μούμια και την έθαβαν σε ειδικό νεκροταφείο .

Ο Φαραώ ήταν ο βασιλιάς , ο πιο ισχυρός άνθρωπος της Αιγύπτου . Είχε στην κατοχή του όλη τη γη και οτιδήποτε παράγαγε η χώρα . Ο λαός πίστευε ότι είχε θεϊκή υπόσταση και ότι μπορούσε να φέρει τις ευλογίες των θεών στην Αίγυπτο .

Η Αίγυπτος προμηθεύονταν από τη Νουβία - βασιλείο νότια της Αιγύπτου - χρυσό , ελεφαντοστό και δέρματα ζώων . Άντρες και γυναίκες αγαπούσαν το καλό ρτίσιμο και πάντα φρόντιζαν να είναι καθαροί και καλοντυμένοι . Φορούσαν περούκες , άρωμα , κοσμήματα και είχαν μακιγιάζ στα μάτια . Οι άντρες φορούσαν αντρική φούστα ή ένα κομμάτι ύφασμα που κάλυπτε τη μέση , την κοιλιά και τα γεννητικά όργανα . Οι γυναίκες φορούσαν απλά λιγά φορέματα . Τα παιδιά στον ελεύθερο χρόνο τους διασκέδαζαν με πολλούς τρόπους . Είχαν παιχνίδια , έπαιζαν μπάλα , έκαναν αγώνες δρόμου και αγώνες πάλης πάνω στους ώμους άλλων . Όταν δεν έπαιζαν τα αγόρια μάθαιναν τη δουλειά του πατέρα τους και τα κορίτσια βοηθούσαν τη μητέρα τους στο σπίτι .

Συγκρίνοντας τη ζωή των αρχαίων Ελλήνων με αυτή των αρχαίων Αιγυπτίων , διακρίνονται αρκετές διαφορές αλλά και ομοιότητες . Καταρχήν , και οι δύο είχαν βαθιά πίστη και λάτρειαν πολλούς θεούς και θεές . Βέβαια , οι Αιγύπτιοι δεν μπορούσαν να εισέλθουν σε κάποιο λατρευτικό ναό εάν δεν ήταν ιερείς ή ιέρειες , ενώ οι Έλληνες πήγαιναν στους ναούς όποτε ήθελαν να προσευχθούν . Επιπρόσθετα , και οι δύο πίστευαν στη μεταθάνατο ζωή , με τη μόνη διαφορά ότι οι Αιγύπτιοι είχαν την πεποίθηση ότι πρέπει να διατηρήσουν το σώμα τους για να συνεχίσουν να ζουν με αυτό στον Άλλο Κόσμο . Ακόμη , στην Αίγυπτο λίγοι ήταν αυτοί που μάθαιναν να διαβάζουν - άντρες ή γυναίκες - , ενώ στην Ελλάδα όλα τα αγόρια πήγαιναν σχολείο και τα κορίτσια εκπαιδεύονταν από τις μητέρες τους . Οι Αιγύπτιας ήταν σαφώς περισσότερο ελεύθερες από τις Ελληνίδες . Όσο για κατοικίδια ζώα , είχαν και οι δύο με τη διαφορά ότι οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι οι γάτες είναι ιερά ζώα και τις φέρονταν ανάλογος . Στην Ελλάδα , η πολιτική ζωή ήταν έντονη όπως δηλώνει κι ένας εξόριστος Αθηναίος : << Που θα μπορούσα να δω στην Αίγυπτο μια συνέλευση του λαού και να ακούω πως μπαίνει σε ψηφοφορία ένα ζήτημα , που θα μπορούσα να δω ένα τέτοιο δημοκρατικό πλήθος , που να χαίρεται μια τέτοια λευτεριά , που μπορώ να δω εκλογές αξιωματούχων , που να δω τον Κεραμεικό , την Αγορά , τα Δικαστήρια , την ευγενική Ακρόπολη >> (Αλκίφρονος) . Βλέπουμε στην Αίγυπτο να κυβερνά ο Φαραώ , που πίστευαν ότι είχε θεϊκή υπόσταση , ενώ στην Ελλάδα προήδρευαν οι εννέα άρχοντες και η Βουλή , μετά από ψηφοφορία των πολιτών . Βέβαια και οι δύο είχαν προχωρημένες επιστήμες και τέχνες . Τέλος , ο καλλωπισμός στη ζωή και των δύο κατείχε ύψιστη θέση , τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες .

ΚΑΛΩΠΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην καθαριότητα και η χρήση των καλλυντικών ήταν ευρέως διαδεδομένη . Τα καλλυντικά ήταν παρασκευάσματα με βάση κυρίως φυτικά έλαια - ελιά , αμύγδαλο , σουσάμι - και τα χρησιμοποιούσαν για να περιποιηθούν τα μαλλιά τους , το πρόσωπο και το σώμα τους .

Στην αρχαία Ελλάδα , και ειδικότερα στην Αθήνα , το μακιγιάζ ήταν προνόμιο της αριστοκρατίας . Μέχρι τον 3ο αι. π.Χ. χρησιμοποιούσαν ελάχιστο μακιγιάζ , για να βάψουν τα φρύδια τους σε σχήμα αφίδας χρώματος μαύρο . Αργότερα εισήγαγαν από την Αίγυπτο και τη Μέση Ανατολή πούδρες και αρώματα τα οποία χρησιμοποιούσαν μετά το μπάνιο , τόσο για αισθητικούς (massage) όσο και για ιαματικούς σκοπούς .

Κατά το 2ο αι. π.Χ. οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν το φιμίθιο (ανθρακικός μόλυβδος με λευκό χρώμα) για να πονδράρουν το πρόσωπό τους , έβαφαν έντονα τα βλέφαρά τους χρωματίζοντας τα με σκούρα πράσινα χρώματα από την εξωτερική γωνία έως και την εσωτερική , κάτω από τα φρύδια χρωματίζαν την περιοχή με κόκκινο - καφέ (τερακότα) , τόνιζαν το δέρμα τους με ζωηρά χρώματα και τόνιζαν τα χείλη και τα μάγουλα με καφέ - κόκκινα χρώματα .

Μεγάλωναν τα μάτια με πιέλο και κοχλ (μαύρη αλοιφή με την οποία οι Ανατολίτες βάψουν τα ματόκλαδα και τα βλέφαρα) , με πούδρα από θειούχο μόλυβδο και μαγγάνιο . Οι ομορφοιές βάφονταν όπως η θεά Αφροδίτη , που οι ποιητές ονόμαζαν πορφυρή , ρόδινη , Ξανθιά : τόνιζαν τα χείλη με αγχούσα (βοιδόγλωσσα) , τα νύχια , τις παλάμες και τα μαλλιά με κρα (ΠΩΛ ΦΩΡ , 1978) .

Το πρόσωπό τους δεν το πρόσεχαν ιδιαίτερα, απλά προσπαθούσαν να τονίσουνε κάποια από τα χαρακτηριστικά τους . Χρησιμοποιούσανε την καμφορά για να δίνουνε στο πρόσωπο λευκότητα . Για το βάψιμο των χειλιών χρησιμοποιούσαν τη ρίζα του φυτού αλκέα . Τα φρύδια τους τα τονίζαμε με κάρβουνο και καπνιά, ενώ τα ματοσίγουρα τα περνούσαν πρώτα με μαύρο και έπειτα με ένα μείγμα από ασπράδι αυγού, αμμωνία και ρετσίνα .

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΣΩΜΑΤΟΣ

Το πρωινό πλύσιμο , πολύ πρόχειρο αγαμφίβολα , γινόταν στα γρήγορα , πριν από το πρωινό κολασιό , το 'άριστον' , στο οποίο καταλάωγα τα κατάλοιπα του τελευταίου γεύματος της προηγούμενης ημέρας . Οι άνθρωποι της εποχής του Ομήρου δεν ασχολούγαν με το σώμα τους το πρωί , αλλά στο τέλος του απογεύματος , πριν το δείπνο και ύστερα από τη δουλειά της ημέρας . Σε ειδική αίθουσα που βρίσκεται στην ακτίνα των γυναικών , η οποία είναι εφοδιασμένη με λουτήρες από καλογουλισμένη πέτρα , δούλες ρατίζουν τον λουόμερο , από το κεφάλι μέχρι τα πόδια , με ζεστό νερό , που το μεταφέρουν μέσα σε λέβητες . Τρίβουν το σώμα του και το αλείφουν ύστερα ελαφρά με εκλεκτό λάδι , που καμιά φορά είναι αρωματισμένο .

Οι Έλληνες γιατροί έδιναν πολύ μεγάλη σημασία στην υγιεινή , στην περιποίηση του σώματος και στις σωματικές ασκήσεις . Για τους άντρες , τουλάχιστο στη Σπάρτη , και για τις γυναίκες η γυμναστική φαιόταν απαραίτητη για την υγεία και την ενεζία . Ο ίδιος ο Σωκράτης , σε προχωρημένη ηλικία , γυμναζόταν λιγάκι << για να ρίξει την κοιλιά του που είχε ξεπεράσει το καροϊκό μέγεθος >> . Τα παιδιά μάθαιαν από μικρά να πλέγονται και να κολυμπάνε στη θάλασσα και στα ποτάμια . Τα Σπαρτιατόπουλα έκαναν κάθε μέρα το μπάνιο τους στον Εύρωτα , ακόμη και το χειμώνα . Οι ενήλικοι άντρες έκαναν το ίδιο , η Ναυσικά και οι δούλες της , που έκαναν το μπάνιο τους στο ποτάμι , αφού είχαν πλύσει τα ασπρόρουχά τους , δεν έχουν όμοιές τους στην κλασική εποχή . Οι γυναίκες δεν πλέγονταν σε ανοϊκό χώρο παρά μόνο σε ορισμένες θρησκευτικές γιορτές .

Ο Πεισίστρατος και οι γιοι του , στον έκτο αιώνα , εφοδίασαν την Αθήνα με κρήνες μνημειώδεις , όπου έρχονταν οι γυναίκες να γεμίσουν τις στάμνες τους , μα που μπορούσαν ακόμη , επειδή οι κρήνες είχαν ψηλά τους κρονοούς τους , να σταθούν ακριβώς κάτω από από τον κρονό και να κάνουν έτσι το << ιτους >> τους . Αν η κρήνη έχει και μια λεκάνη , που μαζεύει τα νερά , απαγορεύεται να κάνει καρείς εκεί το μπάνιο του , για να αποφεύγεται κάθε μίσηση . Στην Αθήνα του πέμπτου αι. , έκαναν σπάνια το λουτρό τους στις δημόσιες κρήνες , γιατί άλλες συνήθειες έκαναν την εμφάνισή τους . Είναι η εποχή που πληθαίνουν οι παλαιότερες και τα γυμναστήρια , που ήταν εφοδιασμένα με κρήνες , με στρογγυλές και χωρίς βάθος λεκάνες για καθαρισμό κι ακόμη και με πισίνες . Η κυκλική πισίνα του γυμναστηρίου των Δελφών έχει 9,7 μ. διάμετρο εσωτερική και σχεδόν δύο μέτρα βάθος . Μπορούσε λοιπόν καρείς να κολυμπήσει . Οι αθλητές χωρίς αμφιβολία πρώτα θα πλέγονταν στις γούρνες που ήταν κάτω από τις κρήνες και μετά θα έκαναν το μπάνιο τους ομαδικά στην πισίνα . Τα γυμναστήρια ιδρύονταν - όταν αυτό μπορεί να γίνει - κοντά στη θάλασσα σ' ένα ρυάκι ή σε μια πηγή (το γυμναστήριο των Δελφών δεν είναι μακριά από την Κασταλία) για να είναι πιο εύκολη η εγκατάσταση του λουτρού . Προς το τέλος του πέμπτου αιώνα το μπάνιο σε ανοϊκό χώρο έχει γενικά εγκαταλειφθεί και γίνεται σε αίθουσα λουτρού πιο κατάλληλη γι' αυτή τη δουλειά . Αργότερα τα γυμναστήρια εφοδιάστηκαν με αφιδρωτήρια , όπου η υπερβολική ζέση προκαλούσε μεγάλη εφίδρωση . Τα γυμναστήρια συνετέλεσαν ασφαλώς πολύ για να διαδωθεί στην Ελλάδα η συνήθεια να έχουν το σώμα καθαρό .

Οι Έλληνες της κλασικής εποχής γνώριζαν επίσης το λουτρό της καθαριότητας και της ξεκούρασης σε μπάνιο ατομικό , όπως έκαναν ήδη οι ήρωες του Ομήρου . Το μπάνιο (πύελος) είναι από πηλό χυμένο σε καλούπι και σπάζει πολύ εύκολα . Μπορεί , επίσης , να είναι σκαλισμένο σε βράχο ή φτιαγμένο με μικρούς πλίνθους , που είναι κοπανισμένοι σ' ένα γουδί και επιχρισμένοι . Αυτός που έκανε το μπάνιο του έπρεπε να ρίχνει νερό επάνω του μόνος του ή να βάζει ένα δούλο να τον ρίχνει νερό με ένα βάζο ή μ' ένα σφουγγάρι . Τα μπάνια τα μεγάλα και βαθειά που μπορεί καρείς να ξαπλώσει ολόκληρος μέσα στο νερό , έλεγαν πως αυτά ήταν για τους Συβαρίτες (κάτοικοι της Κ. Ιταλίας - Μεγ. Ελλάδος- , που φημίζονταν για την πολυτελή ζωή τους) .

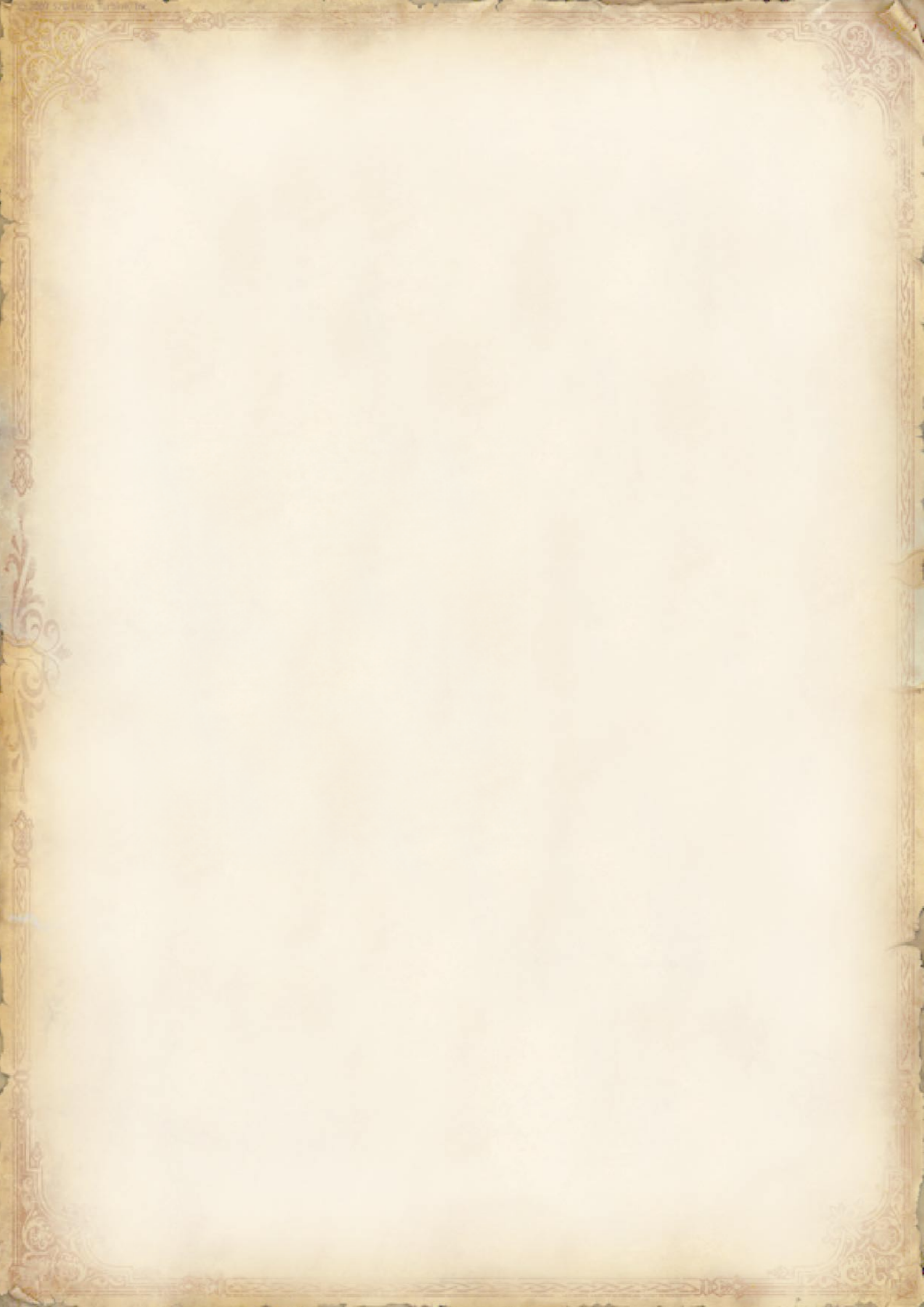
Οι κάδοι ή οι κυκλικές ή σε σχήμα αυγού λεκάρες , μετάλλινες ή πήλινες ή ξύλινες , χρησιμοποιούνται για το πλύσιμο ορισμένων μερών του σώματος ή για το μπάνιο των μικρών παιδιών . Για να πλένουν τα πόδια , χρησιμοποιούσαν ένα κάδο μεταλλικό , ρηχό , που στηριζόταν σε τρία πόδια που κατέληγαν σε κύβια λιοταριού .

Στα δημόσια λουτρά δεν πηγαίνουν μόνο για να πλυθούν , αλλά επίσης - τουλάχιστον οι φίλοι της καλοπέρασης - για να συγκατήσουν τους φίλους τους και να κουβερτιάσουν . Το χειμώνα μένουν πολλή ώρα στα λουτρά για να ζεσταθούν , όταν δεν έχουν θέρμανση σπίτι τους . Στα περισσότερα απ' αυτά τα λουτρά δύο αίθουσες τις κρατούσαν αποκλειστικά για τις γυναίκες , μα φαίνεται πως σύχναζαν εκεί μόνο οι φτωχές Αθηναίες , οι εταίρες κι οι δούλες . Οι Αθηναίες της αστικής τάξης έκαναν το μπάνιο τους στο σπίτι τους ή σ' ένα λουτρό ή πιο συχνά σε μια γούρνα με πόδια , που ήταν σ' ένα δωμάτιο του γυναικωπιού .

Οι Έλληνες δε γνώριζαν το σαπούρι . Οι αθλητές στο γυμναστήριο αλείφονταν με λάδι και με άμμο , μετά καθάριζαν το δέρμα τους με τη σπλεγγίδα και κατόπι πλένονταν . Στο μπάνιο , χρησιμοποιούσαν ή ανθρακικό άλας από ακάθαρτη σόδα , ορυκτό ή διάλυση ποτάσας που την έφτιαχναν με στάχτη από ξύλα (χωρίς αμφιβολία την ίδια χρησιμοποιούσαν και για να πλένουν τα ρούχα - κοιλία λίτρον , αλκαλική σκόνη που τη χρησιμοποιούσαν όπως εμείς το σαπούρι -) ή μια ειδική άργιλο (σμήγμα χαλαστρίου , κιμωλία) . Σήμερα η Κίμωλος , μια απ' τις Κυκλάδες , παράγει ακόμη ένα είδος ασβεστολιθικής πέτρας πλούσιας σε σόδα , που ονομάζεται κιμωλία . Οι Συρακόσιαι του Θεόκριτου , στον τρίτο αι. , φαίνεται ότι χρησιμοποιούσαν για να πλύνουν τα χέρια τους μια πάστα όχι και πολύ σφιχτή , ένα είδος κρέμας .

Πλένονταν πάντα το βράδυ πριν από το δείπνο . Ήταν μια συνήθεια τόσο διαδεδομένη , ώστε οι λέξεις << λούομαι >> και << πηγαίνω να δειπνήσω >> ήταν ουσιαστικά συνώνυμες . Ο Σωκράτης καθώς ξέρονε , φρόντιζε περισσότερο για την ψυχή του παρά για το σώμα του , μα όταν τον καλούσαν να δειπνήσει , έκανε το μπάνιο του πριν πάει στο σπίτι αυτού που θα τον φιλοξενούσε για το δείπνο . Σε τέτοιες περιπτώσεις , πήγαιναν επίσης και στον κουρέα αφού οι Αθηναίοι έδιναν μεγάλη σημασία στο να είναι καλά τακτοποιημένα τα μαλλιά τους , το μουστάκι τους και τα γέγεια τους , που ήταν μακριά ή ούτε μακριά ούτε και κοττά ανάλογα με τη μόδα κάθε εποχής και ανάλογα με την κοινωνική τάξη . Ο κουρέας περιποιείται επίσης τα κύβια των χεριών και των ποδιών . Μόνο στα χρόνια μετά το Μ.Αλέξανδρο οι Έλληνες άρχισαν να ξυρίζουν τελείως τα γέγεια και το μουστάκι τους . Στην κλασική εποχή το ξυράφι είναι πάντα << αζεσουάρ >> της γυναικείας τουαλέτας κι όχι της αρτρικής , γιατί για να εξαφανίζουν παραπαρίες τρίχες , οι γυναίκες τις έκαιγαν στο λύχνο ή τις έβγαζαν με ειδικές κρέμες . Ωστόσο , όμως , χρησιμοποιούσαν και τα ξυράφια .

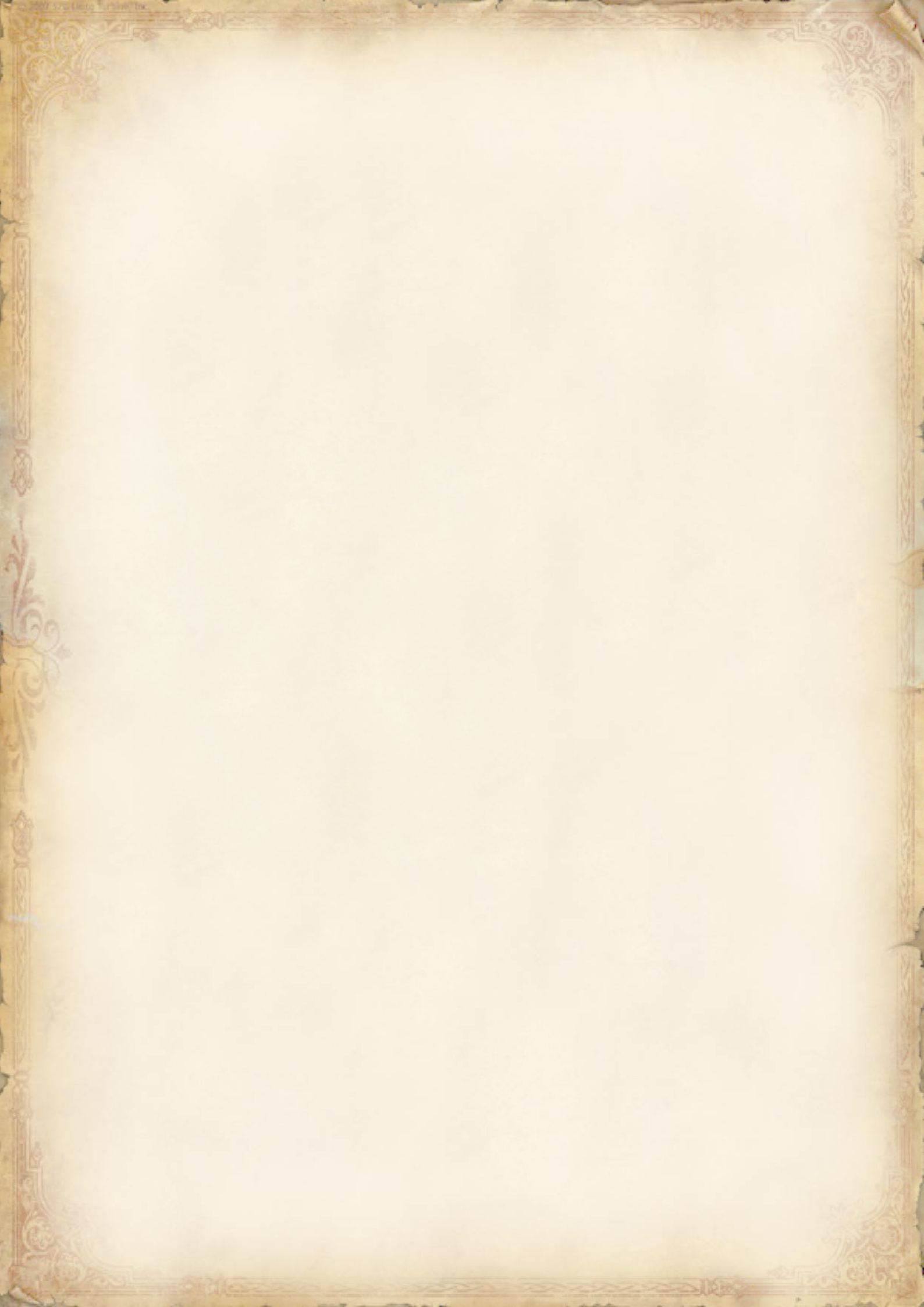
Τ' αρώματα που χρησιμοποιούσαν ήταν πάντα αρκετά έντονα και διαφορετικά ανάλογα με την περίπτωση . Η βάση των αρωμάτων αυτών ήταν το λάδι , μέσα στο οποίο προσέθεταν αποξηραμένα πέταλα λουλουδιών . Ένα πολύ διαδεδομένο επάγγελμα ήταν του παρασκευαστή αρωμάτων , αλοιφών , και φινιθίων . Στις μυκηναϊκές πινακίδες τον ονομάζουν ΑΡΕΡΑΪΟΟ , ή αλοιφοποιό . Τα λεγόμενα δοχεία του Χαμαίζι , κυκλοφορούσαν από τα Μάλια σ' ολόκληρη την ανατολική Κρήτη . Είναι βέβαιο ότι τα μικρά μυκηναϊκά φιαλίδια από άργιλο και κυρίως από αλάβαστρο , που εξαγόταν στην Συρία , στην Φοινίκη και στην Αίγυπτο , περιείχαν πολύτιμα λάδια και αλοιφές , ενώ στις υδρίες , στους αμφορείς και στους πίθους έβαζαν κυρίως κρασί . Κι αυτό , ωστόσο , ακόμη ήταν αρωματισμένο . Τα καλλυντικά δεν προορίζονταν μόνο να σκεπάζουν τις φοβερές μυρωδιές των ανθρώπων που πλένονταν λίγο ή καθόλου ή ακόμη για να διεγείρουν τις ερωτικές επιθυμίες : σε όλο τον κόσμο της Εγγύς Ανατολής , όπου θεωρούσαν την μυρωδιά σαν την εκδήλωση των βασιικών ιδιοτήτων κάθε ατόμου , ανθρώπου ή θεού , έπαιζαν τεράστιο μαγικό , θρησκευτικό ρόλο , ακόμη και ιατρικό . Ήταν λάδια ζωής , ικανά να ξαναγιώσουν , να αγαμορφώσουν , ακόμη και να αγαστήσουν . Τα χρησιμοποιούσαν τόσο για να αλείφουν τους ζωντανούς , όσο και τους νεκρούς ή τα θειικά είδωλα .

Υπήρχαν και τα υγρά αρώματα που περιείχαν μια ουσία αποσταγμένη από το χυμό του φυτού, ένα λάδι που χρησιμοποιεσαν σαν βάση και σαν διαλυτικό, όπως για παράδειγμα κάποια ρητίνη ή γόμμα. Μικροί χειροκίνητοι πέτρινοι μύλοι, γονδιά και ραβδιά περασμένα σε σχοιριά για το στύψιμο, χρησιμοποιεσαν διαδοχικά για να θρυμματίζουν, να κοπανίζουν και να ξεζουμίζουν τα αρωματικά μέρη των φυτών. Εκείνοι που τα διύλιζαν, ζέσταιναν, και καμιά φορά έβραζαν μέσα στο νερό μεγάλων καζανιών, τους βολβούς, τα κοτσάνια, τα φύλλα, τα αρωματισμένα πέταλα και μάζεσαν από την επιφάνεια ή από το σκέπασμα των καζανιών τα στερεοποιημένα αιθέρια έλαια ή άφηναν τα φυτά να μουλιάζουν στο λάδι και τα αναρέωναν αδιάκοπα. Τα ζέσταιναν για λίγο για να επιταχύνουν τη δουλειά, ή ακόμα έβραζαν τα άνθη ανάμεσα σε δύο στρώσεις από λίπος και ξαράβαζαν νέα άνθη ώσπου τα λίπη να κορεστούν με άρωμα: ήταν η διαλίπωση παραλαβή εν ψυχρώ. Τα πιο κοινά αρώματα ήταν αυτά της μυκηναϊκής εποχής, το τριατάφυλλο, η κύπερη, η φασκομηλιά, η ίρις, ο αρωματικός σχοίος. Τα χρωμάτιζαν για να τραβούν τα βλέμματα και τα αλάτιζαν για να μην ταγγίζουν.

Τα αρώματα, τα καλλυντικά και οι αλοιφές χρησιμοποιεσαν ταυτόχρονα για τον καλλωπισμό αντρών και γυναικών καθώς και των ειδώλων. Καθένας καλλωπιζόταν ανάλογα με την περιουσία του. Η σύνθεση των αρωμάτων και η δοσολογία τους ήταν το αντικείμενο μιας πραγματικής επιστήμης, με τις εικασίες, τους πειραματισμούς και τους υπολογισμούς της.

Μπορεί να σπάρει οι πραγματικές αιθουσες λουτρού, ζέρομε, ωστόσο, ότι οι χώροι καθαροί αφθορούσαν στα μεγάλα ιερά. Οι Κρήτες έπρεπε να εισαγάγουν από την Αίγυπτο, τον Λίβανο, την Συρία και την Κύπρο, βάλσαμο, καρέλλα, κιννάμωμο, κρεμμύδι, σμύρνα, γάρδο, σπέρματα της ελαιοφόρου μορίγγης. Στο κρητικό έδαφος βρίσκουμε αρκετές πρώτες ύλες. Έτσι εξηγείται η εξαγωγή αρωμάτων και καλλυντικών σε όλη την ανατολική Μεσόγειο. Με την προελληνική λέξη βρένθης ονόμαζαν ένα αρωματικό λάδι που έβγαζαν από ένα είδος μαρδραγόρα. Όσοι παρασκεύαζαν αρώματα, άντρες ή γυναίκες, έκοβαν με κοπίδι και κατόπι χτυπούσαν στο γονδί τα αρωματικά μέρη της ίριδος, του σάφρα, του κρίνου, της ματζουράνας, της μυρτιάς, του καλοκασιού, της φασκομηλιάς, της κύπειρου, λουλουδιών και των καρπών της κυδωνιάς και άφηναν πολλές μέρες τον πολτό να μουσκέψει στο νερό μιας λεκάνης. Ο σπός ή αιθέριο έλαιο ανέβαινε στην επιφάνεια. Επιτάχυναν το ανέβασμά του με ένα ελαφρύ βράσιμο ή έστειναν τον πολτό μέσα σ' ένα λινό πολύ λεπτό παπί. Έτσι το αιθέριο έλαιο έβγαινε μέσα από τις ίνες του υφάσματος. Μετάγγιζαν κατόπι το υγρό και το ανακάτεναν μ' ένα λιπαρό διαλυτικό, είτε με κάποιο φυτικό λάδι, όπως της ελιάς του σουσαμιού, του πικραμύγδαλου, του ρίκικου, της κολοκύθας, του λιγαριού ή του κάρδαμου, είτε με κάποιο ζωικό λίπος, κατά καρόνα του βοδιού, στο οποίο πρόσθεταν λίγο αλάτι για να μη ταγγίζει. Σύμφωνα με άλλη τεχνική μέθοδο, το ξάφρισμα, έβραζαν τα τριατάφυλλα να μουσκέψουν στο λάδι. Ανάμεσα στις ρητίνες και τις γόμες δέντρων που χρησιμοποιεσαν ως ύλη στερεωτική στην Κρήτη, ως αναφέρουμε πρώτα απ' όλα το κόμμα κάποιοι κίστου, το λάβδαρο, που το μάζεσαν προσεκτικά στη βόρεια περιοχή του Μυλοποτάμου και που σήμερα ακόμη, έπειτα από τόσους αιώνες, εξαγεται αδιάκοπα. Οι Μινωίτες, ωστόσο, χρησιμοποιούσαν σίγουρα και την γόμα του στύρακα ή αγριοκυδωνιάς, του γάρθηκα, του κέδρου, του κυπαρισσιού και του πείκου του Χαλεπιού, που η μυρωδιά τους έκανε τα κρητικά βουνά να μωσχοβολούν. Καθόριζαν τις αναλογίες των αρωμάτων και πρόσθεταν στη διάλυση κάποια ορική, χρωστική ουσία. Η τέχνη των αρωματοποιών ήταν κάτι ανάμεσα στην απλή μαγειρική και την πραγματική χημεία. Εφτιαχταν τότε, όπως και σήμερα, το κρητικό λιβάνι με το κόμμα κάποιοι κίστου και κάποιοι σχίνου που το άφηναν να ξεραθεί. Το έκαιγαν μέσα σε μικρά λιβαριστήρια, σαν αυτά που βλέπουμε και σήμερα ακόμη στα εξοχικά παρεκκλήσια. Λιβαριστήρια με τρυπητό καπάκι επέτρεπαν την εξάτμιση της μυρωδιάς απλών αρωματικών σπόρων, όπως του κέδρου, του γλυκάνισου και της κορίανδρου. Οι Κρήτες φημίζονται σαν εξαγιστές στην Αρχαιότητα, με όλους αυτούς τους χώρους καθαροί, απ' όλες τις δεξαμερές, απ' όλα τα αγγεία για μύρα που ήταν σπαρμένα στα μεγάλα ιερά. Θα μείνει στο ενεργητικό της μινωικής επιστήμης ότι οι θεραπευτές της έκαναν οπωσδήποτε να προσδεύσουν η υγιεινή και η ιατρική.

Κατά τον καλλωπισμό που άρχιζε μετά το κλείσιμο των ματιών και του στόματος του νεκρού από τους πλησιέστερους συγγενείς, οι οικείες γυναίκες, από 60 ετών και πάνω, ααλάμβαναν την ετοιμασία του νεκρού η οποία περιλάμβανε σκέπασμα του προσώπου, λούσιμο και άλειμμα του σώματος με αρωματικό λάδι, περιτύλιγμα του σώματος με ταιρίες και ύστερα με λιό σερτόνι, το ονομαζόμενο ' φάρος ' (στους εφήβους το σερτόνι το αντικαθιστούσε η χλαμίδα στη Σπάρτη το σώμα του άντρα περιτυλισσόταν με τη στρατιωτική του στολή), στεφάνωμα του κεφαλιού με στεφάνι από φρέσκα άνθη ή χρυσό ή άλλο μέταλλο, ως έπαθλο του αγώνα της ζωής, και στόλισμα με κορδέλες και κοσμήματα (περιδέραια, δαχτυλίδια, πόρπες περίαπτα { φυλακτά }, φέλια { βραχιόλια } κ.λπ.). Στους προϊστορικούς χρόνους τοποθετούσαν στο κεφάλι του νεκρού προσωπίδα . Ο Λουκιανός (Περί Πένθους, 10 κ. εξ.) και ο Αριστοφάνης, πέρα απ' αυτές τις ετοιμασίες, κάνουν λόγο για τοποθέτηση οβολού (δαράκης) στο στόμα του νεκρού, για την πληρωμή του πορθμέα που θα τον οδηγούσε στον Άδη . Αναφέρουν δε πως η συνήθεια του κτυσίματος του νεκρού γινόταν για να μην κρνώσει στο πορθμείο και για να μην φααεί γυμνός στον Κέρβερο - " .. ταύτα ούτως ισχυρώς περιελήλυθε τους πολλούς ώστε επειδάν τις αποθάει των οικείων, πρώτα μεν φέροντες οβολόν ες το στόμα κατέθηκεν αυτώ, μισθόν τω πορθμεί της ναυτιλίας γενήσομεν λαμπρώς αμφιέσαντες, ίνα μη ριγώει δήλορ ότι παρά την οδόν μηδέ γυμνοί βλέποιντο τω Κέρβερω " .

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΜΑΛΛΙΩΝ

Πλένουν και στεγνώνουν με ιδιαίτερη φροντίδα τα μακριά μαλλιά και τα γέγεια, όπως κάνει ο Οδυσσεύς στη διάρκεια του μπάνιου, που μπαίνει μόνος του στον ποταμό, παράμερα από τη Ναυσικά και τις δούλες της. Τους χτενίζουν ή μάλλον τους ξεμπλέκουν τα μαλλιά με τη βοήθεια αυτής της φυσικής χτένας που σχηματίζεται από τα δέκα δάχτυλα των χεριών. Γιατί ο Όμηρος δεν μνημονεύει πουθενά το χτέρι, που το γνώριζαν οι κλασικοί συγγραφείς και μας δείχνει ακόμη και την Ήρα να χτενίζει μόνη της τα θεικά μαλλιά της μ' αυτό τον πρωτόγονο τρόπο, πριν τα πλέξει.

Τα μακριά μαλλιά και η περιποιημένη γεγειαδα είναι διακριτική ένδειξη κι ακόμη προσόμιο των ευγενών και της τάξεως των πολεμιστών. Η κόμη των ομηρικών ηρώων, είναι συνήθως ξαυθά, δείγμα κάποιας ίσως αριστοκρατικότητας. Υπάρχει, όμως, μια περίπτωση που αποτελεί εξαίρεση. Όταν ο Οδυσσεύς, ύστερα από το μπάνιο του στο ποτάμι, επανεμφανίζεται μπροστά στη Ναυσικά και στη συντροφιά της, το κεφάλι του είναι πλαισιωμένο από μακριές μπούκλες, βαμμένες με το χρώμα του λουλουδιού που λέγεται 'νάκιθος'. Στα πιο πρόσφατα μέρη της οδύσσειας, είναι αλήθεια, ξαυθίζονται ξαυθές. Το ξαυθό ήταν το χρώμα που το εκτιμούσαν περισσότερο απ' όλα. Ίσως η μόδα είχε αλλάξει στη διάρκεια του αιώνα. Ίσως, επίσης, το ξαυθό χρώμα των μαλλιών των μεγάλων αρχηγών να ήταν τεχνητό, γιατί η γεγειαδα του Οδυσσέα παραμένει μαύρη.

Στις αρχαίες Ελληνίδες άρεσε να περιποιούνται τα μαλλιά τους και τόνιζαν το χρώμα τους με διάφορες βαφές που γίνονταν από όστρακα ή χέρα. Σύμφωνα με ιστορικά στοιχεία, στην αρχαία Ελλάδα υπήρχαν όλοι οι χρωματικοί τύποι μαλλιών με επικρατέστερο το κασταρόξανθο χρώμα. Οι κομμώσεις δήλωναν την κοινωνική θέση της γυναίκας: οι παρτρήμερες είχαν μαλλιά μαζεμένα σε φιλούς κότσους, οι ανύπαντρες άφησαν ελεύθερα τα μαλλιά τους, οι νεαρές είχαν αλογοουρές, ενώ οι εταίρες είχαν περίτεχνα χτερίσματα με πλεξίδες γύρω από το κεφάλι τους. Όλες χρησιμοποιούσαν κορδέλες, μπούκλες ή κοσμήματα για να στολίσουν το κεφάλι τους.

Ορισμένοι άντρες έβαφαν τα μαλλιά τους ξαυθά ή κόκκινα, ενώ οι μεγαλύτεροι είχαν γέγεια ή μούσια. Οι στρατιώτες είχαν ξυρισμένο πρόσωπο και τα μαλλιά τους ήταν συνήθως σπαστά και κομμένα κοντά.

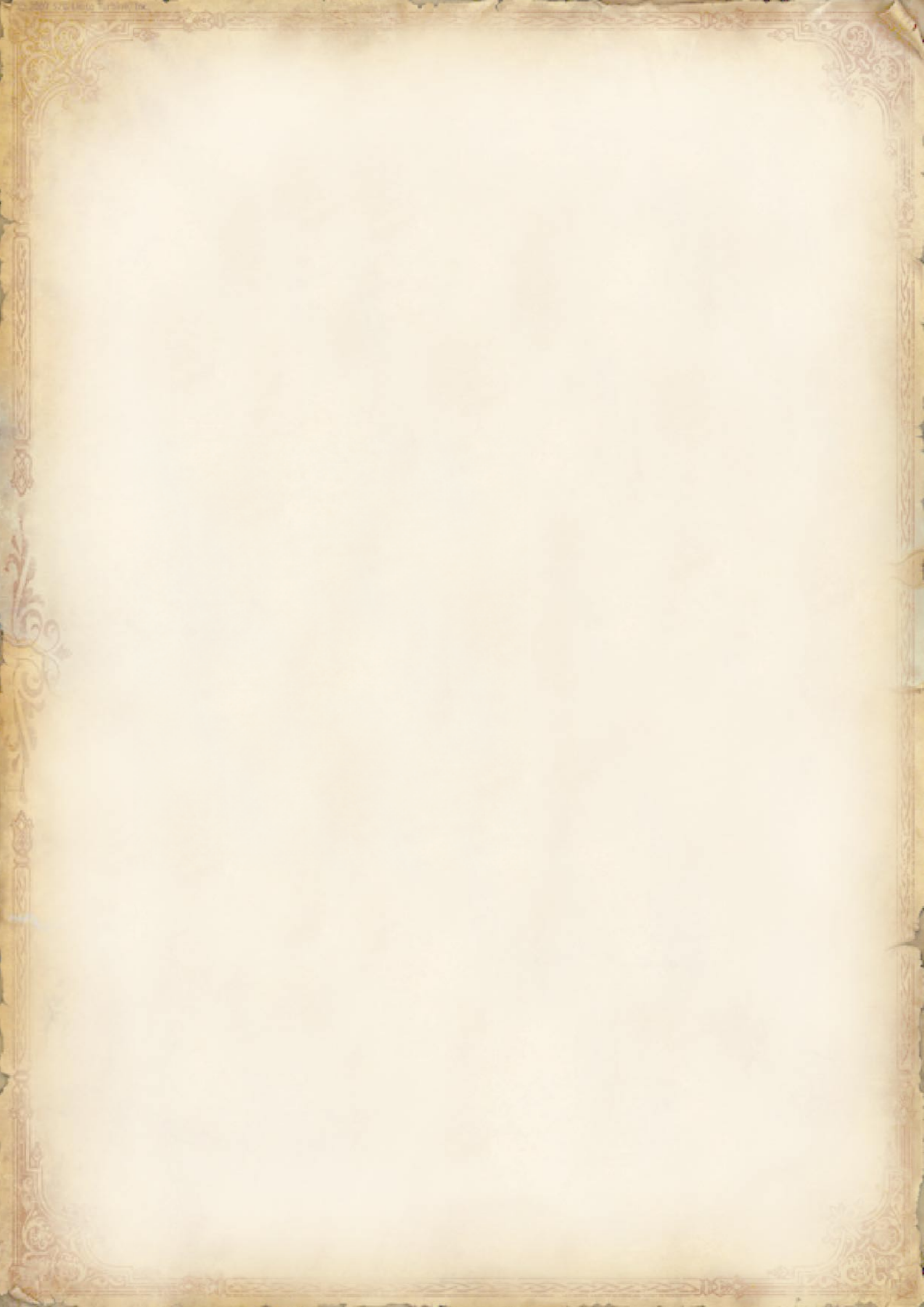
Αν κοιτάξουμε το κεφάλι του ιππότη << Rαμπήν >> στο μουσείο του Λούβρου, δεν μπορούμε να μη θαυμάσουμε τα τέλεια χτερισμένα μαλλιά του με τη φρέζα τους και με τους πλοκάμους συμμετρικά πίσω από το κάθε αυτί. Οι άντρες χτενίζουν τα μαλλιά τους με την ίδια εκζήτηση που τα χτενίζουν και οι κόραι της Ακρόπολης. Αλλά, μετά τους μυθικούς πολέμους, σχεδόν μόνο τα παιδιά έχουν μακριά μαλλιά. Όταν πλησιάζουν την εφηβεία, τα κόβουν και τα αφιερώνουν στους θεούς. Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει στη Σπάρτη: τα παιδιά έχουν κομμένα σύρριζα τα μαλλιά τους κι οι ενήλικοι έχουν αυτή τη μακριά κόμη, που μιμούνται στην Αθήνα μόνο οι κομφενόμενοι της τάξης των ιππέων. Ο εξηταβελόνης του Θεόφραστου, κουρεύεται σύρριζα από οικονομία, για να πηγαίνει όσο μπορεί αραιότερα στον κουρέα. Οι δούλοι είναι πάντα κουρευμένοι. Οι περισσότεροι ελεύθεροι Αθηναίοι της κλασικής εποχής είχαν τα μαλλιά τους αρκετά κοντά, όπως λόγου χάρη οι άρχοντες της ζωοφόρου των Παρθενίων. Οι γυναίκες φροντίζανε να έχουν πυκνά και μακρυνά μαλλιά, που τα πλέκανε και τα κάτανε διάφορα χτερίσματα.

Τα γέγεια τους τα έκοβαν συχνά σαν κολλιέ στην αρχαϊκή εποχή, αλλά στην εποχή του Περικλή τα άφησαν κι επάνω στα μάγουλα και στο πηγούνι τα έκοβαν σε σχήμα οβάλ ή μυτερά. Άντρες και γυναίκες χτενίζονταν κατά τον ίδιο σχεδόν τρόπο κατά την αρχαϊκή εποχή αλλά οι Αθηναίες της κλασικής εποχής διατήρησαν και μάλιστα έκαναν και πιο περίτεχνα τα χτερίσματα που οι άντρες τους είχαν πια εγκαταλείψει.

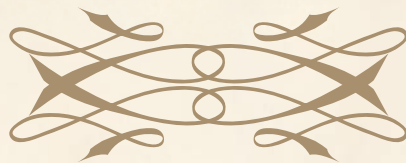

Μα γυναίκα με χαρακτηριστική κόμμωση , με τα μαλλιά , δηλαδή , μαζεμένα ψηλά σε κότσο , υποδηλώνοντας ότι είναι πατρεμένη .

Δεν άφησαν τα μαλλιά τους λυμένα να κυματίζουν επάνω στους ώμους τους παρά μόνο σε ορισμένες γιορτές . Τα κορτά μαλλιά ήταν ο κανόνας στην αρχή για τις δούλες , αλλά φαίνεται καθαρά πως οι εταίρες και αυτές που έπαιζαν όργανο έκαναν εξαίρεση : η αυλήτρια του θρόνου Λουδοβίκι έχει έναν κότσο που τον συγκρατεί ο κεκρύφαλος , ένας δικτυωτός ή εσάρπα , πολύ σφιχτή , που έσφιγγε τα μαλλιά από το μέτωπο στον αυχένα και τα έφερε από μπρος προς τα πίσω . Οι ελεύθερες γυναίκες έκοβαν τα μαλλιά τους , μόνο όταν περνούσαν . Οι κοπέλες συχνά φορούσαν μόνο κορδέλλες για να κρατάνε τα μαλλιά τους ψηλά στο κεφάλι κι άφησαν ελεύθερο το μέτωπο . Αν τα μαλλιά των κορών της Ακρόπολης είναι συχνά πλεγμένα σε μακριούς πλοκάμους που φτάνουν μέχρι κάτω στη ράχη και στο στήθος , οι Αθηναίες στα χρόνια του Περικλή είχαν τα μαλλιά τους χτενισμένα σε μπούκλες και τα έφεραν με διάφορους τρόπους στο επάνω και το πίσω μέρος του κεφαλιού . Οι αρχαιολόγοι βρήκαν χτένες στις αθασκαφές . Λόγου χάρι στην Αγορά της Αθήνας μια διπλή χτένα από ξύλο ελιάς , με τριάντα ένα λεπτά δόντια από τη μια πλευρά και είκοσι χοντρά από την άλλη , στολισμένη στο κέντρο μ' ένα στόλισμα ωσειδές και σιδερένιες λάμες σκαλισμένες . Άλλες χτένες είναι κοκκάλινες , από ελεφαντόδοτο , από ταρταρούγα και από μηρούτζο . Μερικές έχουν μια τέτοια διακόσμηση που τις κάνει πραγματικά έργα τέχνης (ΑΣΜΥΛΙΟΣ ΜΥΡΩ) .

Είναι πολύ πιθανό να υπήρχαν κομμωτές : εκτός από το γεγονός ότι βρέθηκαν πολυάριθμα μηρούτζινα ξυράφια και ότι οι άντρες δεν είχαν γενειάδες , η μόδα απαιτούσε , γύρω στα 1500 π.Χ. , μακριά μαλλιά που κρέμονταν σε βοστρυχωμένα τσουλούφια στους ώμους και μπουκλάκια αθασκωμένα πάνω από το μέτωπο (ΠΩΛ ΦΩΡ , 1973) .

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Οι πρώτες ιστορικές αναφορές στην ένδυση και την παραγωγή ενδυμάτων από τις γυναίκες περιέχονται στον Όμηρο . Η γυναικεία ενδυμασία δε διαφέρει βασικά από την αντρική . Τακτοποίηση διαφορετική και η κοκεταρία μπορούν να της δώσουν όψη τελείως διαφορετική , αλλά ουσιαστικά πρόκειται πάντα για ένα για ένα ορθογώνιο ύφασμα από μαλλί ή από λιγάρι , που το έχουν υφάει και που το προσαρμόζουν ελεύθερα στο σώμα με αγκράφες ή με βελονιές . Ποδήρης χιτώνας κι ένας κοτύτερος καθώς κι ένα ιδιότυπο δερμάτινο ζώμα που αφήνει γυμνό τον άνω κορμό των αντρών , ενώ συνοδεύεται με περικόρμιο στην περίπτωση των γυναικών . Ο ποδήρης χιτώνας ως γυναικείο και αντρικό ένδυμα , με σαφώς ανατολικές καταβολές , φερόμενος και από μέλη του ιερατείου , θεότητες , μουσικούς , αρματιλάτες , εξασφαλίζει , μαζί με τον επενδυτή των αντρών , τη μέγιστη κάλυψη του σώματος και βέβαια ικανοποιητική προστασία από τις δυσμερείς καιρικές συνθήκες .

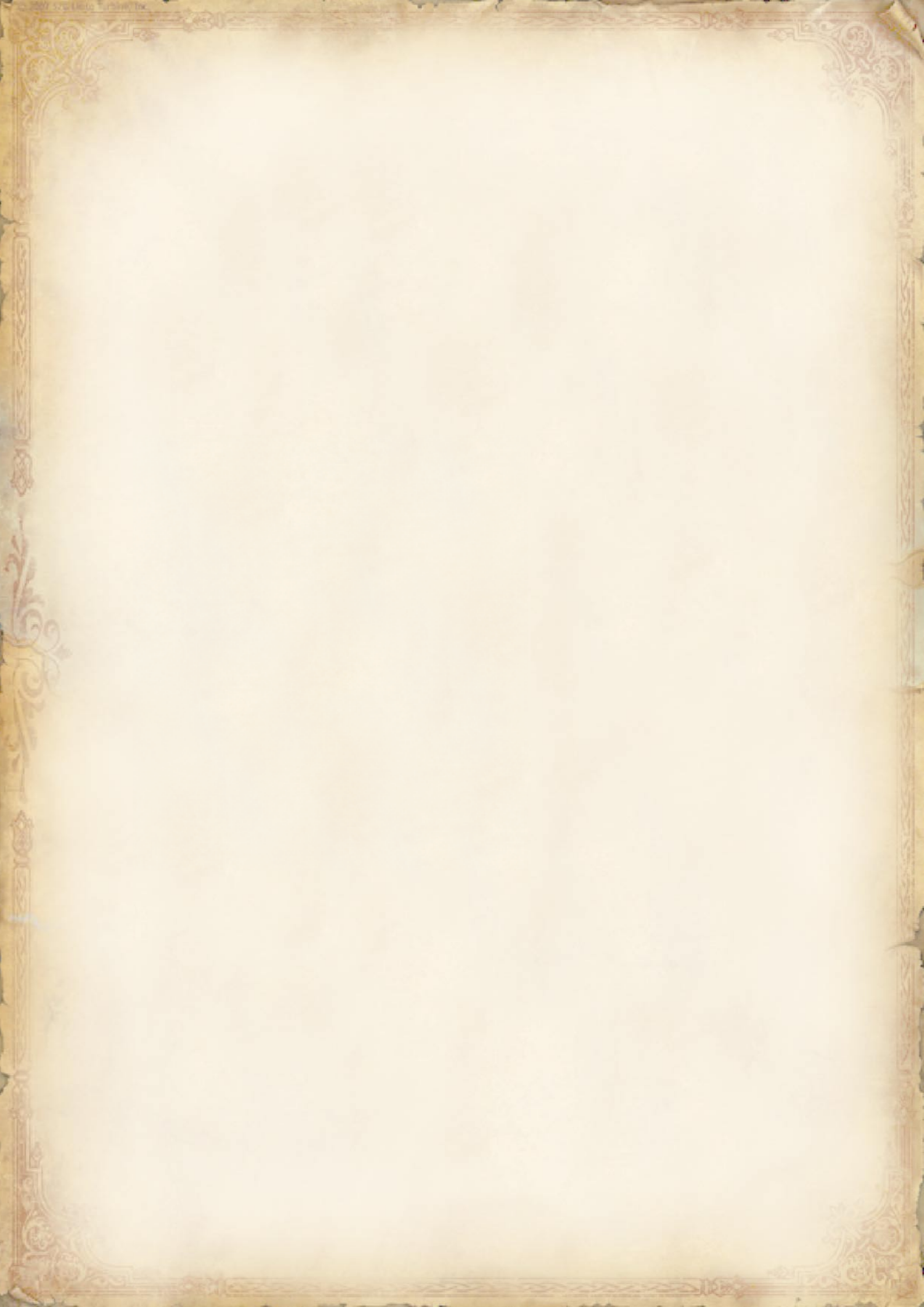
Η γυναικεία ενδυμασία εκείνης της εποχής δεν έθετε θέμα κοπτικής, αλλά απαιτούσε μεγάλη ευχέρεια στην τέχνη του στολισμού . Τα ενδύματα αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στην εσωτερική ενδυμασία και στον πέπλο . Ο χιτώνας τους ήταν μακρύς και πιαρότατο μόνο με ένα κορδόνι, το οποίο οι παντρεμένες το δένανε κάτω από το στήθος και τα νεαρά κορίτσια στο θώρακα ή στους γοφούς . Στις παρνεφές ο χιτώνας ήταν στολισμένος με μια ταιγία άλλου χρώματος . Στο σπίτι οι γυναίκες φορούσαν μόνο τον χιτώνα . Όταν όμως βγαίνατε έξω, φορούσατε από πάνω ένα πέπλο τριών περίπου μέτρων σε έντονο χρώμα , συνήθως κόκκινο , κίτρινο , πράσινο , γκριζογάλατο ή και λευκό . Σε περίπτωση που βγαίνατε από την πόλη , βάζατε στο κεφάλι τους ένα στρογγυλό κάλυμα , το οποίο είχε μυτερή κορυφή . Στα πόδια φορούσατε σανδάλια λευκά ή ακόμα και κίτρινα .

Σαν ρήματα για ύφανση , οι Έλληνες δεν γνώριζαν και πολύ καλά τα εξωτικά προϊόντα , όπως το μετάξι και το μπαμπάκι , που ο Ηρόδοτος το ονομάζει << φυτικό μαλλί >> , κατά λέξη << το μαλλί που προέρχεται από ένα δέντρο >> , αλλά δεν είχαν στη διάθεσή τους παρά μόνο το λιγάρι και το τρίχωμα μερικών ζώων , κυρίως το τρίχωμα της κασίικας που το ύφαιναν σ' ένα χοιτρό παρί (σάκκος) και το μαλλί . Το λιγάρι το καλλιεργούσαν στην Ανατολή και στην Μικρά Ασία απ' όπου οι Έλληνες της Ευρώπης το εισήγαγαν , ακατέργαστο ή κατεργασμένο . Αργότερα το φυτό εγκληματίστηκε σε πολλές περιοχές της Ελλάδας , στη Θράκη , στη Μακεδονία , στην Αχαΐα και σε μερικά νησιά , όπως η Κρήτη , η Κύπρος και η Αμοργός . Τα κοτσάρια του λιγαριού τα ξέραιναν στο ήλιο , κατόπιν τα έβαζαν σε χλιαρό νερό . Χτυπούσαν και πάλι το λιγάρι , που το είχαν αφήσει στο μεταξύ να ξεραθεί , επάνω σε μια πέτρα μ' ένα ξύλινο σφυρί για να χωρίσουν από τη φλούδα τις εσωτερικές ίνες που μετά τις έκλωθαν και τις ύφαιναν .

Το αρχαίο ένδυμα δεν το έφτιαχναν και δεν το προσάρμοζαν , όπως γίνεται με τα δικά μας ρούχα , στο σχήμα του σώματος με το κατάλληλο κόψιμο και ράφιμο . Ήταν ένα ρούχο που σκέπαζε το σώμα . Αποτελείται απλώς από ένα ορθογώνιο ύφασμα που το έχουν υφάει , αφού πρώτα το είχαν βάψει . Τυλίγει πολύ ελεύθερα το σώμα και ορισμένες φορές το στηρίζει μια ζώνη , αγκράφες ή μερικές βελονιές .

Η μισογύμνια που δημιουργούσε τυχαία η ίδια κινητικότητα αυτού του ίδιου του ρούχου δείχνεται κάθε στιγμή στην εξωτερική ζωή όπως τη βλέπουμε στις αγγειογραφίες και τα γλυπτά της αρχαιότητας βρίσκοντάς την απολύτως φυσική . Δούλοι , εργάτες , χωρικοί , ραΐτες , έχουν συνεχώς τους ώμους και τον κορμό τους γυμνά , τα μπράτσα και τις γάμπες τους ψημένες απ' τον ήλιο και το κρύο . Αυτή η μισογύμνια , που την υπέφεραν χάρη στο κλίμα και τη συνήθεια , δεν κάνει καμιά επίπτωση σε χώρες που οι αθλητές γυμνάζονται τελείως γυμνοί .

Οι άντρες δε φορούν κατέρα εσώρουχο . Αυτό που παίρνει τη θέση του πουκάμισου είναι ο χιτώνας , που σκεπάζει απ' ενθείας το δέρμα . Ο πιο πρωτόγονος και ο πιο απλός τύπος του χιτώνα (που πολύ συχνά χρησιμοποιεί και για πατωφόρι) είναι η εξώμης , το ένδυμα δηλαδή που αφήνει τον ένα ώμο γυμνό .

Η εξωμής είναι το ρούχο της δουλειάς των δούλων και όλων των ελεύθερων εργατών και των περισσότερων στρατιωτών . Κοιτός , κρατιέται στη μέση από μια ζώνη και στερεώνεται στον ώμο με μια πόρπη ή μ' ένα απλό κόμπο . Είναι άλλοτε ανοικτός και άλλοτε ραμμένος επάνω στο δεξί μηρό . Με οποιοδήποτε τρόπο και αν είναι , αφήνει σχεδόν ελεύθερο το δεξί μέρος του κορμού .

Οι εξωμίδες που έφτιαχταν στα Μέγαρα φημίζονται πολύ για την ποιότητά τους .

Ο χιτώνας , όταν είναι κοιτός , δε διαφέρει από την εξωμίδα παρά μοιάζει κατά το ότι ο χιτώνας καθαυτά στερεώνεται και στους δύο ώμους με αγκράφες ή με ταιγίες . Για να πέφτουν τα ενδύματα στο σώμα σύμφωνα με το σχήμα του ήταν απαραίτητη η χρησιμοποίηση μιας ζώνης . Αφερός μερ ως σκόπιμη , αφετέρου δε ως εξωραιοτική η ζώνη γνώρισε με την πάροδο του χρόνου μια εξάπλωση της σημασίας της τόσο με λατρευτική όσο και με συμβολική έννοια . Της απέδωσαν μάλιστα ακόμη και μαγική επίδραση . Έτσι , ως φυλαχτό όφειλε εκείνοι που το φορούσε να του προστατεύει από κάθε επήρεια , που προκαλούσε το κακό . Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία η ζώνη εθεωρείτο ως σύμβολο της παρθενίας . Γι' αυτό πολλές γυναίκες αφιέρωναν τη ζώνη τους σε θεότητες , που προστάτευαν το γάμο και την οικογένεια , ως τεκμήριο για το ότι αυτές με το γάμο είχαν εγκαταλείψει την παρθενία . Η ελληνική τέχνη αποδεικνύει πλήθος διαφορετικών μορφών και τύπων . Η ζώνη κατασκευάζεται άλλοτε από ένα σχοιρί και άλλοτε από μια πλατιά ταιγία . Τα παιδιά φορούσαν κοιτούς χιτώνας χωρίς ζώνη , όπως είναι ο χιτώνας του Θησέα όταν ήταν νέος , στο ονομαστό αγγείο του Ευφροίου στο Μουσείο του Λούβρου . Οσοί ο μακρύς χιτώνας των αρχαίων Τρωών , που φτάνει μέχρι τα πόδια (ποδήρης) δεν έχει εκτελώς εγκαταλειφθεί στην κλασική εποχή , φαίνεται , όμως , πως χρησιμοποιείται μόνο σαν επίσημο ένδυμα και σε τελετές . Τον φοράνε ιερείς , κιθαρωδοί και μερικοί αγωνιστές των δημοσίων αγώνων .

Το συννηθισμένο πανωφόρι των Ελλήνων , το ιμάτιο , ήταν ένα ορθογώνιο ύφασμα , μάλλινο , μοнокόμματο , που το τύλιγαν γύρω στο σώμα χωρίς να το στερεώνουν πουθενά . Ένα ιμάτιο τελείως απλό , από χοιτροειδές ύφασμα και χωρίς κανένα στολίδι , σαν αυτό που έβαζαν οι φιλόσοφοι , λεγόταν τρίβων (αυτό δηλαδή που τρίβεται με την καθημερινή χρήση) ενώ το μάλλινο ιμάτιο το πιο λεπτό και συχνά στολισμένο με ταιγίες χρωματιστές που φορούσαν οι κομφοί λεγόταν χλαρίς . Οποιος φορούσε ιμάτιο , κρατούσε συνήθως κι ένα μπαστούνι μακρύ , που κατέληγε σε κεφάλι βακτηρίας .

Η χλαμύς , ιμάτιο που κυρίως το χρησιμοποιούσαν οι στρατιώτες , οι έφηβοι και οι ιππείς , και που οι άλλοι Έλληνες το πήραν από τους Θεσσαλούς , ήταν από ύφασμα πιο βαρύ και πιο σκληρό ακόμα και από τον τρίβωνα και στηριζόταν με μια αγκράφα επάνω στον ώμο . Ήταν πολύ ανοικτή και κυματιστή και δεν μπορούσε να τυλίξει το σώμα όπως το τύλιγε το ιμάτιο , κι ούτε το άφηνε ελεύθερο όπως ο χιτώνας . Η χλαμίδα , με το χρώμα της πορφύρας θα μείνει σ' όλα τα αρχαία χρόνια το πιο συννηθισμένο στρατιωτικό ιμάτιο . Οι δούλοι , στην Ελλάδα , δε φορούσαν ρούχα διακριτικά . Λύγονταν όπως περίπου οι μέσοι κι οι φτωχοί Αθηναίοι .

Το πιο απλό γυναικείο ένδυμα είναι των κοριτσιών της Σπάρτης . Πρόκειται για το πέπλο , που ανοικτός και κοιτός χρησιμοποιούσαν χιτώνας και ιμάτιο συγχρότως . Είναι ένα μάλλινο σάλι αρκετά στερό , που στερεώνεται με μία μόνο αγκράφα σε κάθε ώμο . Δεν έχει ούτε ζώνη ούτε ραφή . Μόνο η μία από τις δύο πλευρές του σώματος είναι πραγματικά σκεπασμένη απ' αυτό το τόσο απλό ρούχο . Το άλλο μέρος γυμνάζεται με την παραμικρή κίνηση .

Αυτός ο ανοικτός πέπλος , αν είναι αρκετά μακρύς , έχει - αλλά δεν είναι απαραίτητο - μια πτυχή . Αν η πτυχή είναι αρκετά μακριά , το πίσω μέρος φέρνεται το επάνω από το κεφάλι μπορεί να σχηματίσει κάλυμμα ή κουκούλα . Όταν η πτυχή είναι στην καρσική της θέση , είναι χωρισμένη σε δύο μέρη στη μέση με μία ζώνη , η οποία όχι μόνο κρατάει στη θέση που πρέπει τις πτυχές και δεν αφήνει ξεσκεπαστο το δεξί πόδι στο βάδισμα , αλλά ελευθερώνει τον κορμό και συντελεί στο να είναι η σιλουέτα πιο ευγενική και πιο ανστηρή . Αν δεν τραβούσαν το ύφασμα επάνω στο στήθος , αλλά το άφησαν κάπως ελεύθερο , σχηματίζονται ένα φούσκωμα από πτυχές , που οι Έλληνες το ονόμαζαν κόλπος .

Ο πέπλος μπορούσε να μισοκλείει με μια ραφή από το γοφό μέχρι το πόδι . Μπορούσε , όμως , να είναι και τελείως κλειστός από πάνω μέχρι κάτω , κατά τέτοιο τρόπο που να αφήνει μόνο

τα μπράτσα να περνάτε ελεύθερα . Η συναρμολόγηση του ανοικτού πέπλου ήταν φυσικό να μην είναι συμμετρική . Αντιθέτως , η συναρμολόγηση του κλειστού , που γενικά παίρνει τη μορφή ενός κυλίνδρου , ήταν απόλυτα συμμετρική και ο κλειστός πέπλος μπορούσε να έχει πτυχές και ζώνες . Έτσι ήταν το ένδυμα μεγαλόπρεπο που φορούσαν οι εργαστίαι του Παρθενώου , στη ζωοφόρο των Παρθενοναίων , στο μουσείο του Λούβρου .

Ο λίκος χιτώνας , όπως ο πέπλος , είναι καμωμένος από ένα κομμάτι ύφασμα ορθογώνιο , όπως βγαίνει από τον αργαλειό , μα οι δύο πλάγιες άκρες του ορθογωνίου είναι ραμμένες μαζί στις επάνω άκρες της κάθε πλευράς . Ενώονται επάνω στους ώμους και στα μπράτσα με μια διπλή σειρά βελονιές και καμιά φορά με αγκράφες με τέτοιο τρόπο που να σχηματίζουν φαρδειά ανοίγματα (για μαρτίκια) . Η ζώνη σχηματίζει κόλπο άλλοτε λιγότερο κι άλλοτε περισσότερο βαθύ ανάλογα με το μήκος που έχει το ύφασμα . Συχνά ο λίκος χιτώνας σχημάτιζε πτυχές με τον πολύ απλό τρόπο του σιδερώματος με το ρύχι , γιατί φαίνεται πως οι αρχαίοι αγρούσαν το σιδερώμα . Αυτός ο μακρύς χιτώνας μπορούσε επίσης , όπως και ο πέπλος , να έχει διπλή πτύχωση , στο στήθος και στη ράχη .

Επάνω στο χιτώνα , ένδυμα λιγότερο ζεστό από τον πέπλο , οι γυναίκες φορούσαν το χειμώνα διαφόρων ειδών πατωφόρια : ένα απλό σάλι συγκρατημένο με μια πόρπη στον ένα ώμο ή μια μικρή στρόγγυλη επωμίδα (έγκυκλος) ή επίσης ένα πέπλο που είχε τη θέση ενός πατωφοριού ή τέλος ένα μακρύ ιμάτιο λεπτό , ανάλογο με το ιμάτιο των αντρών , που η ποδιά του πέφτει καθαρά , πιο κομψά , από εμπρός παρά από πίσω (χλαρίς : λεπτής κατασκευής και λίγο προφύλαγε από το κρύο) . Καμιά φορά αυτό το ιμάτιο , διπλωμένο αρκετές φορές στο μήκος του , απλωνόταν πίσω , επάνω στα δύο μπράτσα , παίρνοντας έτσι την εμφάνιση μιας μακριάς εσάρπας . Τον τέταρτο αιώνα οι κομψές νέες γυναίκες που παριστάουν οι τετρακότες της Ταράγρας τυλίγονται σαν γάτες μέσα στα φαρδιά τους ιμάτια φτιαγμένα με τέχνη που σκεπάζουν σχεδόν ολόκληρους τους χιτώνες τους .

Για την ενδυμασία των Μικρικών Κρητών πρέπει να λησθούν κάποια πράγματα . Όπως και σήμερα , ο στερεότυπος άνδρας δεν έχει πολλές ενδυμασίες , σε αντίθεση με τη γυναίκα . Οι Κρητικοί φροντίζουν πάντοτε να καλύπτουν τα γεννητικά όργανα , για θρησκευτικούς κυρίως λόγους , και λόγω ζέσης , το πάνω μέρος του σώματος είναι ακάλυπτο . Το πρώτο αντρικό ένδυμα είναι ο ονομαζόμενος αιδοιοθύλαξ , ο οποίος καλύπτει τα μέρη της ήβης . Έπειτα , προστέθηκε ύφασμα που κάλυπτε τα ισχία στερεωμένο με ζώνη . Από τα παιδιά των βασιλέων μέχρι και τους εργάτες και τους φαρανδες , αυτό ήταν το ένδυμα της Κρήτης αλλά και ολόκληροι του Αιγαίου . Σε ορισμένες περιστάσεις φορούσαν ποδήρη χιτώνα για τις θρησκευτικές τελετές . Όσοι αφορά την γυναικεία ενδυμασία , υπήρχε μεγάλη ποικιλία . Βέβαια , οι Μικρικές γυναίκες δεν απέκτησαν ποτέ την ευγένεια και το απλοϊκό κάλλος που αποπνέει το ένδυμα της Ελληνίδας , με την γλυκειά εμφάνιση . Στην Μικρική Κρήτη η κομψότητα της κυρίας εξαρτάται κυρίως από την μοδίστρα της . Η προσεκτική κοπτική , η εφαρμογή και η λεπτότατη εργασία ραφίματος και κεκτημάτων ήταν τελείως ανεπτυγμένη . Οι πολύπλοκα ραμμένες πτυχές , οι αναδιπλώσεις του υφάσματος , τα πλούσια κετήματα , κάνουν τον Μικρικό συρμό να μην έχει τίποτα να ζηλέψει από τον σημερινό . Το Μικρικό ένδυμα , στερό και σφιγμένο , στηρίζεται στη μέση , σε αντίθεση με το Ελληνικό που είναι ευρύχωρο και ανοιχτό και στηρίζεται στους ώμους . Τα δύο κύρια μέρη του είναι η φούστα και το περικόρμιον (κορσάζ) , παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία . Είναι τόσο ασυνήθιστη και ζωνρή η εντύπωση της πολιτέλειας και της εξελιγμένης εμφάνισης , ώστε αν οι περιστάσεις ήταν άλλες κατά τις πρώτες ανακαλύψεις του Μικρικού πολιτισμού , θα είχαμε από εκείνους που << λαοσάρουν >> τη μόδα του Παρισιού τον συρμό << Μικώς >> πολύ πριν τον << Φαραώ >> . Το κύριο φόρεμα είναι το φουστάνι , το οποίο προς τα κάτω πλατύνεται και παρουσιάζει στις λεπτομέρειες αναρίθμητες ποικιλίες . Αυτές και γυναίκες σφίγγουν με δερμάτινη ή μεταλλική ζώνη τη μέση μέχρι απελπισίας διότι έδιναν μεγάλη σημασία στην λεπτή μέση . Επίσης , η Μικρική δεσποινίς συγκεντρωνόταν στους μαστούς , με αυτήν την απλοικότητα που δείχνει σήμερα μια κυρία τα χέρια της . Γενικώς , το γυμνό στην αρχαιότητα δεν το ' βλεπαμε με το μάτι που το βλέπουμε σήμερα , όπως προαναφέρθηκε .

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

Η μελέτη του αρχαίου ελληνικού κοσμήματος εμπλουτίζει τις γνώσεις μας για την ιστορία και τον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας, στη βάση που είναι στενά συνδεδεμένη με σημαντικές στιγμές της ζωής των ανθρώπων.

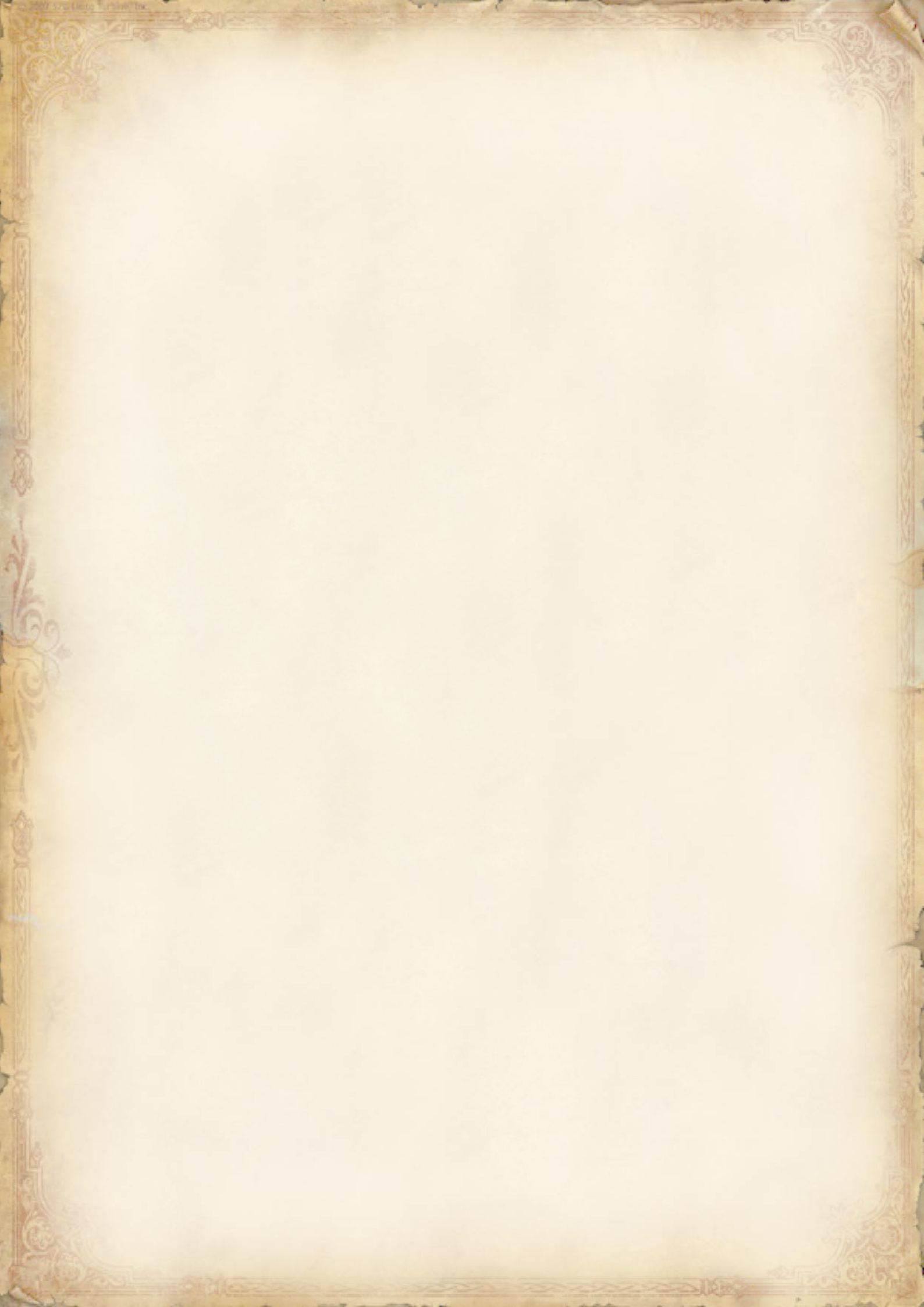
Τα πρώτα κοσμήματα που φόρεσε ο άνθρωπος χάνονται στο βάθος της προϊστορίας του και είναι αδύνατο να ανιχνευθούν. Έτσι, η έρευνα δεν έχει ακόμα καταλήξει αν προηγήθηκε η χρήση του κοσμήματος από τη χρήση των ενδυμάτων ή το αντίθετο. Είναι επίσης διχασμένη ακόμα για το ποιο ψυχολογικοί παράγοντες συντέλεσαν πρώτοι στη σύλληψη της ιδέας του κοσμήματος, η έμφυτη επιθυμία του καλλωπισμού για την προσέλκυση του άλλου φύλου ή το έμφυτο επίσης αίσθημα αυτοσυντήρησης που γέννησε τις δεισιδαιμονίες και τα φυλακτά. Πάντως το κόσμημα, στο απώτερο εκείνο παρελθόν του, λειτούργησε ως μαγικό μέσο είτε για την προσέλκυση εννοικών δυνάμεων είτε για την αποτροπή του κακού, με ρευστά όμως όρια ανάμεσα σ' αυτές τις δύο λειτουργίες.

Τα κοσμήματα ήταν αρχικά ανεπεξέργαστα αντικείμενα, όπως δόντια ζώων, θαλάσσια όστρεα, ξηροί καρποί, ή κουκούτσια, ιδιόμορφες πέτρες και άλλα πολλά. Κατασκευάζονται χρυσά κοσμήματα σε περιοχές όπου ο χρυσός αφθονούσε, όπως για παράδειγμα στην Ασία και στην Αίγυπτο. Με το μεταλλικό κόσμημα ασφαλώς δεν εξαφανίστηκε ο μαγικός χαρακτήρας του φυσικού κοσμήματος. Το αντίθετο μάλιστα είναι το πιθανότερο, επειδή τα μέταλλα ήταν και από μόνα τους, για τις πρώιμες εποχές, ένα είδος μαγικών υλών. Στον ελληνικό χώρο, ως κοσμήματα μαγικού χαρακτήρα έχουν χαρακτηριστεί από την έρευνα ορισμένα σιδερένια δαχτυλίδια που βρέθηκαν σε μυκηναϊκούς τάφους, όταν ο σίδηρος δεν είχε μπει ακόμα στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου.

Μεγάλη σημασία δίνανε στα κοσμήματα. Συνήθιζαν να φοράνε χρυσά σπειροειδή σκουλαρίκια, χρυσά περιδέραια, χρυσά βραχιόλια στο πάνω μέρος του βραχίονα αλλά και στο ένα πόδι, δαχτυλίδια και κάτι μικρούς δακτύλιους στην κλείδωση του χεριού. Αυτό όμως που ποτέ δεν έλειπε από την ζωή της αρχαίας Ελλάδας είναι ο καθρέφτης, τον οποίο συνήθιζαν όταν η ηλικία τους περνούσε να τον χαρίζουνε στην Αφροδίτη για να έχουνε την προστασία της. Τα κοσμήματα χρησιμοποιήθηκαν στη ζωή και συνόδευσαν τον ιδιοκτήτη τους στο θάνατο. Χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο από τις γυναίκες για να τονίσουν την ομορφιά τους, αλλά και ως σύμβολα πλούτου και κοινοτικής θέσης, καθώς και ως θρησκευτικά σύμβολα, φυλακτά, προστατεύοντας τον ιδιοκτήτη ή προσδίδοντας του υπερφυσικές ιδιότητες. Δωρίζονται στις γεννήσεις και στους γάμους και ασφαλώς δεν φοριούνται καθημερινά, αλλά σε ειδικές περιστάσεις όπως σε θρησκευτικές τελετές και σε δημόσιες εμφανίσεις.

Τα Μινωικά κοσμήματα, εξαιτίας της τελειότητάς τους, έχουν παγκόσμια φήμη και ζήτηση. Επιμελήθηκαν τόσο πολύ την εμφάνισή τους, ώστε πουθενά αλλού στον αρχαίο κόσμο δεν συναντάμε τόσο κομψότητα. Έχουμε, βέβαια, και την Αιγυπτιακή τέχνη, η οποία είναι σπουδαιότερη αλλά όχι τόσο δημιουργική, διαρκώς αναγεωμένη, και πρωτότυπη όσο η Μινωική. Στην Κρήτη βασίλευε διάπλατα ό, τι έλειπε στην Αίγυπτο, δηλαδή η απόλυτη ελευθερία του τεχνίτη (ΣΠΥΡ. Ν. ΜΑΡΤΙΝΑΤΟΥ, 1927).

Κοσμήματα αφιέρωναν οι αρχαίοι Έλληνες και στους θεούς τους. Τα αρχαία κοσμήματα είναι απλά στη σύνθεση και τη διακόσμησή τους, πολλές φορές όμως είναι περίτεχνα στη μορφή τους και πλούσια διακοσμημένα με συνδυασμό διαφορετικών τεχνικών που απαιτούσαν εμπειρία, υπολογισμούς και ίσως σχεδίαση εκ των προτέρων. Είναι χρυσά και ασημένια, τα οποία κατατάσσονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τα χιτά και τα κοσμήματα από σφυρήλατα - συχνά κοσμημένα με ημιπολύτιμες πέτρες και ελεφαντοστό κι ένας μεγάλος αριθμός ήταν φτιαγμένα από φθηνότερα υλικά, χαλκό (μπρούτζο) και πηλό, τα οποία επιχρυσώναν και στόλιζαν με γυαλί και κόκαλο αυτά ήταν προσπά στα ευρύτερα κοινοτικά στρώματα - .

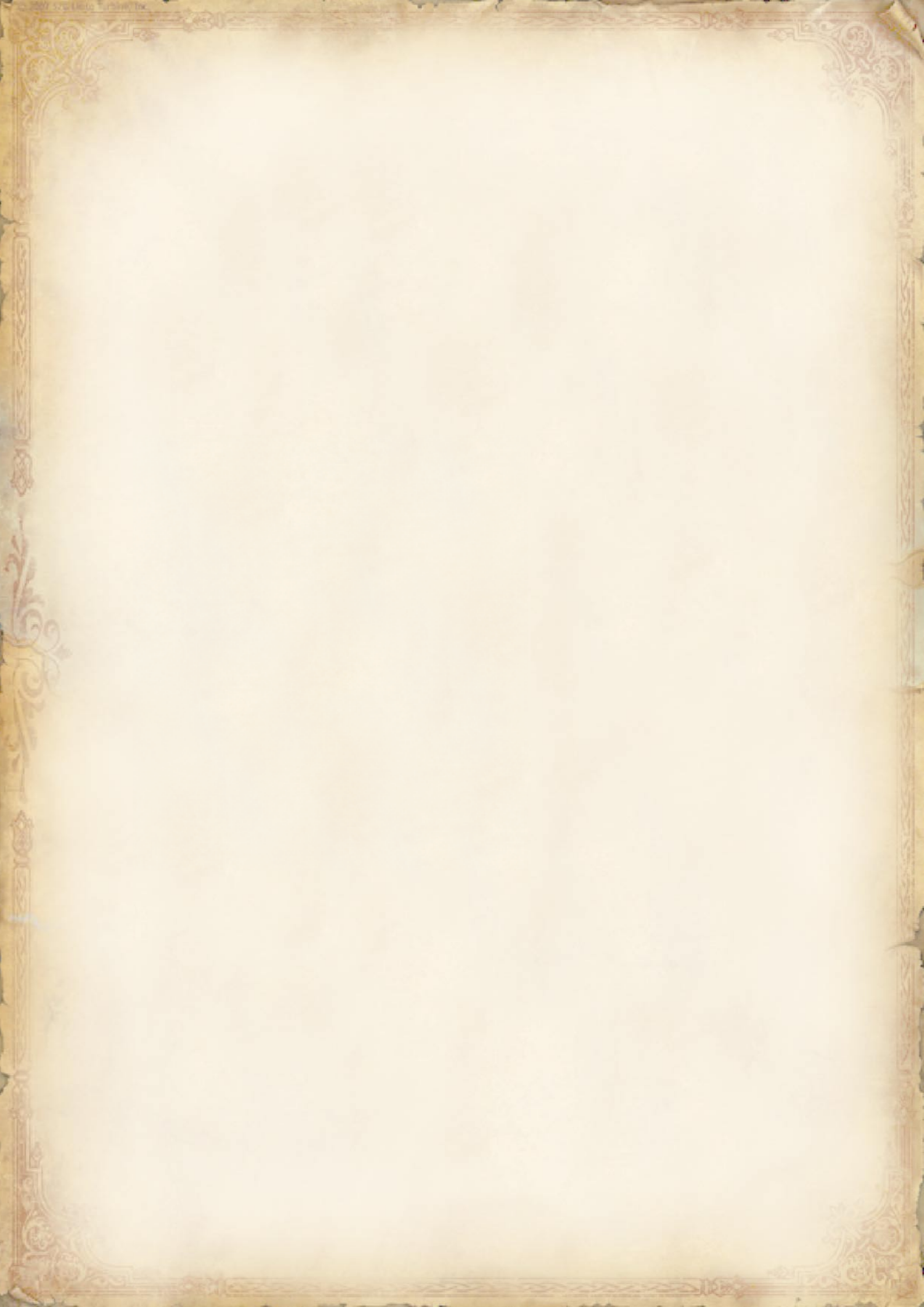

Το χρυσό στεφάνι της βασιλοπούλας Γλαύκης ήταν ένα απ' αυτά τα πλούσια στολίδια που οι Ελληνίδες συνήθιζαν να βάζουν επάνω στα μαλλιά τους, όταν << κτύπησαν >> για μια γιορτή ή για μια δεξίωση. Οι κομποί νέοι της εύπορης τάξης, " οι ιππείς " του Αριστοφάνη με τα μακριά μαλλιά έβαζαν ακόμη και μετάλλια δαχτυλίδια στους αστραγάλους τους. Ένας << δαρδής >> όπως ο ποιητής Αγάθωνας, που τον άρεσε να κτύπηται σαν γυναίκα, έβαζε ακόμη και μπιζού, αλλά ήταν μια εξαίρεση, που την πρόσεχα. Στην κλασική εποχή, στις καροτικές συνθήκες της ζωής, τα μπιζού, τα φορούσαν μόνο οι γυναίκες, εκτός από τα δαχτυλίδια με πέτρα που οι άντρες τα χρησιμοποιούσαν σαν σφραγίδα. Σφράγιζαν πάνω σε άργιλο ή σε κερί, κάθε γράμμα ή έγγραφο, που ήθελαν να εξασφαλίσουν το μυστικό του.

Οι γυναίκες φορούσαν πολύ συχνά κολλιέ, βραχιόλια, σκουλαρίκια και δαχτυλίδια γύρω στις γάμπες τους. Τα βαριά κολλιέ που κρέμονταν στο λαιμό των γυναικών της μυκηναϊκής και της αρχαϊκής εποχής - όπως το κολλιέ της Αρμορίας για το οποίο η Εριφύλη πρόδωσε τα καθήκοντά της - έγιναν σπάνια στην εποχή του Περικλή και αντικαταστάθηκαν από αλυσιδίτσες πιο ελαφρές από τις οποίες κρέμονταν καμιά φορά φυλακτά. Τα βραχιόλια τα φορούν στον καρπό, αλλά επίσης ανάμεσα στον αγκώνα και στον ώμο, όταν το επάνω μέρος του μπράτσου μένει γυμνό. Τα βραχιόλια είναι οι βέργες ή απλά δαχτυλίδια χρυσά ή ασημένια, που πολλές φορές κλείνουν μ' ένα μικρό αγαλματάκι. Πολύ συχνά αυτό το κόσμημα παίρνει τη μορφή φιδιού που είναι περιτυλιγμένο γύρω από τον εαυτό του. Η συνήθεια να τρυπούν τον κάτω λοβό του αυτιού για να κρεμάσουν από εκεί μπιζού είναι συνήθεια κάθε εποχής. Οι Ελληνίδες της εποχής του Περικλή δε φορούσαν στα αυτιά τους τα βαριά και περίπλοκα στολίδια της μυκηναϊκής χρυσοχοϊκής, αλλά συνήθως μικρούς μετάλλινους δίσκους με μια τρύπα στη μέση, πλούσια στολισμένους, λόγω χάρη μ' ένα ρόδακα. Καμιά φορά κρεμούσαν μικρά αγαλματάκια ζώων σαν φυλακτά. Η μόδα να περνάτε δαχτυλίδια στον αστράγαλο ή στην γάμπα ήταν πολύ διαδεδομένη και φαίνεται πως είχε θρησκευτική δύναμη ή μάλλον μαγική (αποτροπαική). Τα χρυσαφικά τους τα έκλειναν σ' ένα κουτί (πυξίς) που το κρατούσε μια δούλα, όταν ήθελαν να ετοιμαστούν. Από τα αξεσουάρ της γυναικείας τουαλέτας δεν πρέπει να ξεχάσουμε την βεττάλια και την ομπρέλλα, πολύ χρήσιμα σε μια χώρα τόσο ζεστή και με τόσο ήλιο όπως η Ελλάδα. Η ελληνική βεττάλια (ριπίς) δε μοιάζει καθόλου με τη σημερινή που έχει φτερά και κλείνει και ανοίγει σε ημικύκλιο. Είναι μοσοκόμματη με χερούλι, καροτικά σε σχήμα φύλλου κουρμαδιάς που ο μίσχος του σφίγγει με χερούλι ή σε σχήμα καρδιάς. Έτσι ανοστηρές, φτιαγμένες από λεπτά φύλλα ξύλου, είναι οι βεττάλιες που χρησιμοποιούν οι γυναίκες που παριστάνουν τα αγαλματάκια της << Ταράγρας >>. Καμιά φορά η βεττάλια είναι κυκλική ή παίρνει το σχήμα κοσμήματος που μοιάζει με φοίνικα. Αυτές οι βεττάλιες έχουν διάφορα χρώματα: είναι πράσινες, μπλε ή άσπρες και καμιά φορά έχουν το χρώμα του χρυσού. Η ομπρέλα είναι ένα κομμάτι ύφασμα στρογγυλό που το κρατάνε τριτωμένο μερικές βέργες που συμπιέζονται από ένα κρίκο που γλιστρά ελεύθερα κατά μήκος ενός μπαστουριού που χρησιμεύει σαν χερούλι. Για μεγαλύτερη κομψότητα κρεμούσαν καμιά φορά και παρυφές εκεί που τελείωναν οι βέργες της ομπρέλας. Η ομπρέλα (που μπορούσε να χρησιμεύει και για τη βροχή) σπάνια παριστάνεται κλειστή. Σχεδόν πάντα την κρατάει μια δούλα που στέκει πίσω από τη γυναίκα που προστατεύει, για να διατηρηθεί το λευκό της δέρμα.

Οι άντρες καροτικά περπατάνε χωρίς καπέλο και δε σκεπάζουν το κεφάλι τους παρά μογάχα στην εξοχή. Ο πίλος είναι ένα καπέλο με ωραία εμφάνιση με ψηλό κάλυμμα κωνικό και μυτερό - άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο - που μπορούσε να έχει και γύρο, για να προστατεύει από τον ήλιο. Καμιά φορά είχε και στολίδια. Ήταν καροτικά από περιποιημένο πύλημα και σχετικά σκληρό για να μην πλαταίνει πολύ εύκολα. Μπορούσε να είναι από δέρμα, ακόμη κι από μέταλλο. Υπάρχει και το πιλίδιον, σκούφος από πύλημα ή από μαλλί, εφοδιασμένος με γύρο και με στολίδια και τον φοράνε στην εξοχή δούλοι και άνθρωποι του λαού, χωρικοί, βοσκοί, τεχνίτες, ναυτικοί, βαρκάρηδες. Η κύνη ήταν ένας σκούφος από δέρμα σκύλου με χρήση παρόμοια με αυτή του πιλιδίου. Ο κεκρύφαλος ήταν ένα είδος εσάρπας που το έδεσαν γύρω από τα μαλλιά.

Αλλά οι γυναίκες έχουν επίσης ένα σκέπασμα του κεφαλιού στρογγυλό με φαρδί γύρο , που προς το κέντρο καταλήγει σε μύτη , τη θολία , που οι κομφές της εποχής ήξεραν να φοράνε .

Ο Σωκράτης και χωρίς αμφιβολία και πολλοί δούλοι και άνθρωποι του λαού περπατούσαν ξυπόλυτοι στους δρόμους της Αθήνας και στα περίχωρά τους . Τα πρόσωπα που παριστάνονται επάνω στα αγγεία σπάνια φοράνε παπούτσια κι είναι βέβαιο πως μέσα στα σπίτια τους , Αθηναίοι και Αθηναίες , ήταν συνήθως ξυπόλυτοι . Μα έξω απ' τα σπίτια τους συνήθιζαν να φοράνε σανδάλια και υποδήματα , τα οποία συχνά γίνονταν επί μέτρω . Σ' αυτήν την περίπτωση , ο υποδηματοποιός έκοβε απ' ευθείας τη σόλα γύρω από το πόδι του πελάτη του . Τα σανδάλια ήταν μόνο από μια σόλα , που μπορούσε να είναι από φελλό , από ξύλο ή δέρμα . Την συγκρατούσαν λουριά που δένονταν γύρω από τον αστράγαλο και τα δάχτυλα κι άφηναν ελεύθερο το επάνω μέρος του ποδιού . Η εμβάς , πέλδιλο συνηθισμένο που φορούσαν οι άντρες όταν ταξίδευαν , γυρίζει προς τα πάνω , σφίγγει εμπρός και καταλήγει προς τα επάνω σ' ένα είδος ρεβέρ , είναι δηλαδή κάτι σαν μπότα . Η ενδρομής μοιάζει πολύ με την εμβάδα , μα δεν έχει ρεβέρ . Ο κόθορρος , που ήταν λυδικής προέλευσης , και ο Αισχύλος θα τον αλλάξει για να τον προσαρμόσει για το θέατρο , είναι ένα υπόδημα με ψηλή σόλα , που δεν εφαρμόζε ακριβώς στο πόδι , αφού μπορούσε καμείς να φορέσει ένα κόθορρο ή στο δεξί ή στο αριστερό του πόδι .

Τα γυναικεία υποδήματα είχαν μεγαλύτερη ποικιλία σε σχήματα από τα αντρικά και ήταν πολύ πιο κομψά . Τα ορόματα μερικώς απ' αυτά , όπως αι περσικά και λακωνικά , δείχνουν καθαρά την προέλευσή τους , αλλά είναι δυσκολότερο να περιγραφούν . Πάντως γνωρίζουμε , πως για να φηλώνουν , οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν πάτους που έβαζαν ανάμεσα στο πόδι και στο υπόδημα , γιατί οι αρχαίοι υποδηματοποιοί δεν έβαζαν τακούνι κάτω από το παπούτσι - αγρούσαν αυτή τη συνήθεια . Στο δέρμα για τα γυναικεία υποδήματα έδιναν διάφορα χρώματα : μαύρο , κόκκινο , άσπρο ή κίτρινο . Όπως συνέβαινε και με τα ρούχα , οι τεχνίτες πολλών πόλεων κατασκεύαζαν φημισμένα μοτέλα , λόγω χάρη του Άργους , της Σικυώνας και της Ρόδου .

Η σπαριότητα του χρυσού είναι η αιτία της εξαφάνισης τόσο των παλιών κοσμημάτων . Από γειριά σε γειριά , τα παλιά κοσμήματα καταστρέφονταν για να φτιαχτούν από το υλικό τους καινούρια . Οι αρχαίες ταφές , που φύλαζαν ανέπαφα δείγματα χρυσοχοΐας , είναι η σημαντικότερη πηγή των γνώσεών μας πάνω σ' αυτή τη μορφή τέχνης .

Το χαρακτηριστικό που κάνει το αρχαίο κόσμημα να ξεχωρίζει από το σύγχρονο είναι ότι σήμερα αποτελεί ένα απλό στολίδι , ενώ στους αρχαίους είχε έντονο μεταφυσικό συμβολισμό . Ακόμα και όταν το κόσμημα δεν απεικόνιζε θεότητες , συχνά αναφερόταν σ' αυτές . Έτσι , βλέπουμε μια καρφίτσα για τα μαλλιά να τη στολίζουν δύο περιστέρια , πουλιά συνδεδεμένα με τη θεά Αφροδίτη . Το κόσμημα αυτό είχε την ιδιότητα να κάνει πιο αξιαγάπητη αυτήν που το φορούσε . Ένα άλλο παράδειγμα είναι το ρόδι , σύμβολο της Περσεφόνης , θεάς της αναγέννησης της φύσης , που στολίζει αρχαία κοσμήματα .

Από τις παλαιότερες τεχνικές διακόσμησης κοσμημάτων είναι η κοκκίδωση . Συνίσταται στην επικόλληση μικροσκοπικών κόκκων χρυσού , με διάμετρο μέχρι 0,002 εκ. στη χρυσή επιφάνεια , σύμφωνα με ένα ορισμένο σχέδιο .

Οι Έλληνες ναυτικοί , όταν γύριζαν από τα ταξίδια τους έφεραν οφιδιακό λίθο από την Νίσυρο και την Μύλο , γραφειτική άργιλο από την Κίμωλο , πορφύρα και Λάκαιρα λίθο από τα παράλια της Πελοποννήσου , διορίτη από την Μικρά Ασία , ασήμι από την Σίφρο και τον Θορικό , στην έξοδο των ορυχείων του Λαυρίου , χαλκό από την Εύβοια , την Κύπρο , την Κιλικία , την Γάζα , κασσίτερο από την Βίβλο και την Ουγκαρίτ (που προερχόταν από την περιοχή του Χαλεπίου) , χρυσό και ελεφαντόδοντο από την Τασό , την Μίλητο και από όλα τα λιμάνια της Συρίας , της Παλαιστίνης και της Αιγύπτου .

Εδώ έχουμε τέσσερα περιδέραια αποτελούμενα από πολύτιμους λίθους και από θαλάσσια όστρακα , δηλαδή από ανεπεξέργαστα αντικείμενα όπως συνηθίζονται τότε , τα οποία κοσμούσαν τις πλούσιες κυρίες και τις έκανε πιο αξιαγάπτες . Δυστυχώς δε γνωρίζουμε την ακριβή χρονολογία τους .

ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Ο Αθηναίος πριν βγει από το σπίτι του , με το θαμπό ακόμη φως της αυγής , έτρωγε κάτι λιτό , το λεγόμενο ακράτισμα . Συνήθως , λίγο κριθαρένιο ή σταρένιο φωμί βουτηγμένο σε λίγο ανέρωτο κρασί (άκρατος οίκος) . Καμιά φορά το πρώτο αυτό γεύμα της ημέρας ήταν πιο πολυτελές . Πρόσθεταν ελιές και σύκα . Προς το μεσημέρι ή προς το απόγευμα οι Έλληνες έπαιρναν ένα γεύμα πολύ απλό , στα γρήγορα (άριστον) . Μερικοί απ' αυτούς προς το βράδυ ζαχατρώνε κάτι (εσπέρισμα) μα το γεύμα το πιο πολυτελές το παίρνουν καλοσικά στο τέλος της ημέρας , ή αφού έχει πια νυχτώσει είναι το δείπνο .

Σ' ένα πλούσιο δείπνο (περίπου του 5ου π.Χ. αιώνα) μπορούσε κανείς να δει τυρί της Αχαΐας , σύκα και μέλι της Αττικής , « αίθοπα οίκο » από τη Χίο και τη Λέσβο , θαλασσινά από τις πλούσιες ακτές της Εύβοιας , δαμάσκηνα από τη Δαμασκό της Συρίας , κριθαρένιο φωμί από την Πύλο , φάβα ή ζωμό από μπιζέλια , τηγαρίτες βουτηγμένες στο λάδι και γαρνιρισμένες με μέλι , τυρί αλογίσιο , που έτρωγαν μόνο οι « πολεμοχαρείς » , βραστούς βολβούς , ραπάνια για να φεύγει το μεθύσι και βέβαια τις πίτες της Αθήνας, καύχημα της πόλης , παραγεμισμένες με τυρί , μέλι και διάφορα « τωγαλεύματα » .

Αν και υπήρχαν κάποιοι Έλληνες που στα συμπόσιά τους και γενικότερα η τροφή τους αποτελούνταν από ποικίλα εδέσματα , η Αθήνα και γενικότερα η Αρχαία Ελλάδα αντιμετώπιζε πάντα ένα μεγάλο πρόβλημα : την φτώχεια , η οποία είχε γίνει παντοτινός σύντροφος των Αρχαίων Ελλήνων . Το άγονο έδαφος της Ελλάδας , η δυσκολία στις συγκοινωνίες και βέβαια οι πολύχρονοι πόλεμοι είχαν όπως ήταν φυσικό μεγάλη επίπτωση και στη διατροφή των αρχαίων . Σ' αυτό συντελούσε και η περιορισμένη παραγωγή της ελληνικής γης . Η Αττική ήταν πολύ « λεπτόγεως » (άπαχη γη) και εξαιτίας του μεγάλου προβλήματος του νερού η παραγωγή της ήταν αρκετά μικρή . Τα κύρια γεωργικά προϊόντα της αρχαίας Ελλάδας ήταν το κριθάρι , το σιτάρι , το κρασί , το λάδι και οι ελιές . Στην Αττική έβγαινε επίσης μέλι και σύκα που ήταν το πιο εκλεκτό φρούτο για τους αρχαίους .

Οι Αθηναίοι ήταν οι διασημότεροι για την ολιγοφαγία τους , γι' αυτό βγήκε και η έκφραση « αττικηρώς ζην » . Γενικά όμως οι αρχαίοι ήταν λιποδίατοι , γι' αυτό και είχαν αυτοχριστεί « μικροτράπεζοι » και « φυλλοτρώγες » .

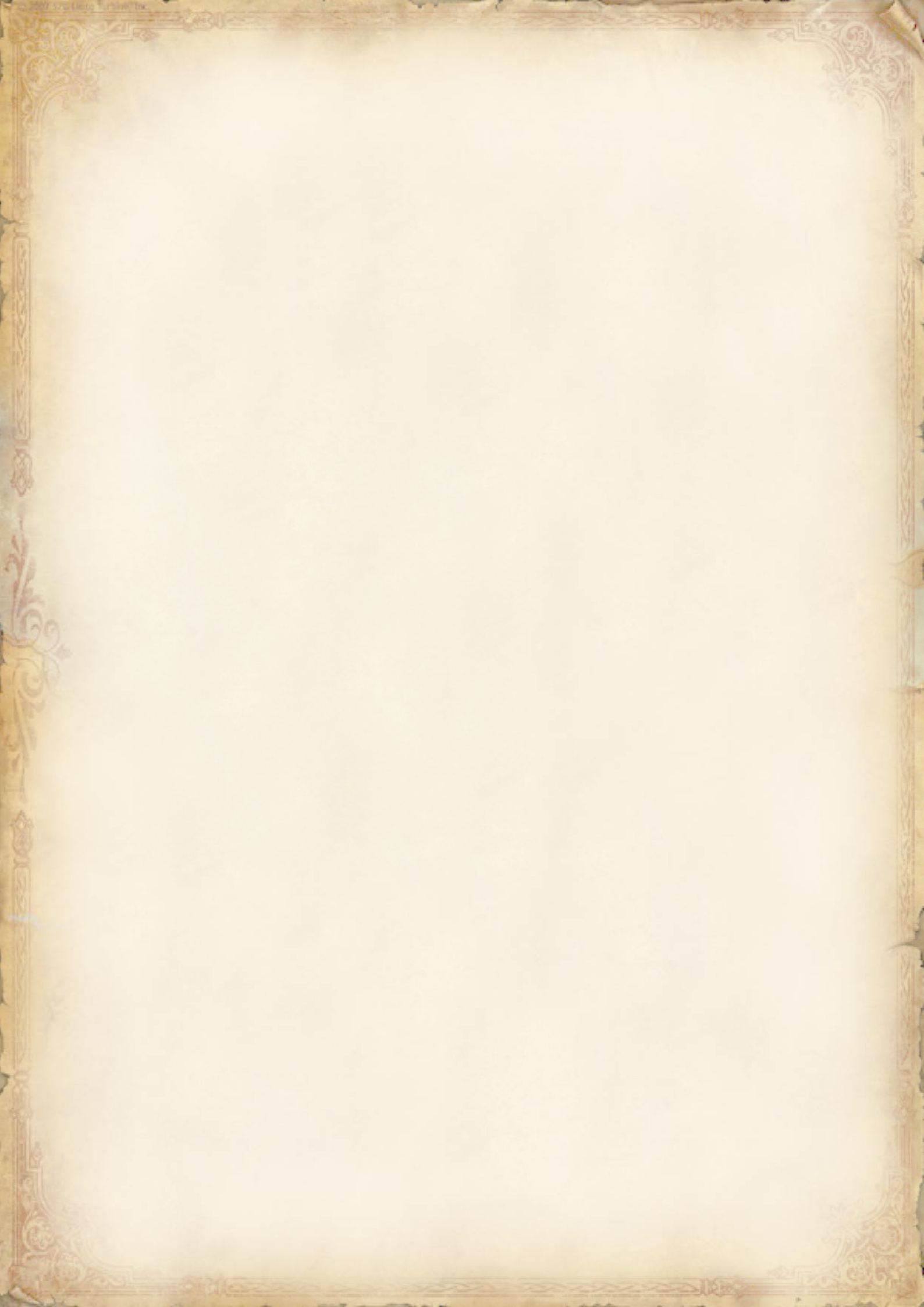
Τα δημητριακά αποτελούσαν την κύρια βάση της διατροφής για τους αρχαίους . Αλλά τόσο το σιτάρι όσο και το κριθάρι δεν ήταν σε αφθονία για τους Αθηναίους , έτσι αναγκάζονταν να το εισάγουν από άλλα μέρη .

Το αλεύρι από κριθάρι , ζυμωμένο σε γαλέτες ήταν το πιο συνηθισμένο καθημερινό φωμί και ονομαζόταν μάζα . Οι Αθηναίοι φουρνάρηδες είχαν καλή φήμη , για τα γλυκίσματα και τις πίτες τους .

Οι αρχαίοι εκτιμούσαν πολύ περισσότερο από εμάς σήμερα την ύπαρξη του φωμιού , και θεωρούσαν πως η μεγάλη ποικιλία του φωμιού ήταν πολυτέλεια , αφού συνήθιζαν να τρώνε μόνο ένα κομμάτι κριθαρένια μπομπότα .

Οι αρχαίοι Έλληνες φρόντιζαν στα γεύματα και στα δείπνα τους , τα τραπέζια να είναι πλούσια . Αποτελούνταν συνήθως από φωμί , γλυκίσματα , φρούτα , ελιές , πίτες , κρέατα και χορταρικά . Φυσικά και από άφθονο κρασί .

Από τα όσπρια , γνωστά στους αρχαίους ήταν τα φασόλια , οι φακές , τα ρεβύθια (που τα προτιμούσανε φημένα) , τα μπιζέλια και τα κουκιά , που τα έτρωγαν , συνήθως , σε πουρέ (έτρος) . Ένα από τα πιο απαραίτητα αγαθά σ' ένα σπίτι ήταν το λάδι . Φημισμένα ήταν τα λάδια της Σάμου και της Ίκαρίας .

Οι αρχαίοι συνήθιζαν να βγάζουν λάδι από άγουρες ελιές, που το προτιμούσαν στις σαλάτες τους. Επίσης από τα αμύγδαλα και τα καρύδια έβγαζαν ένα είδος λαδιού, καλό για τα γλυκίσματά τους.

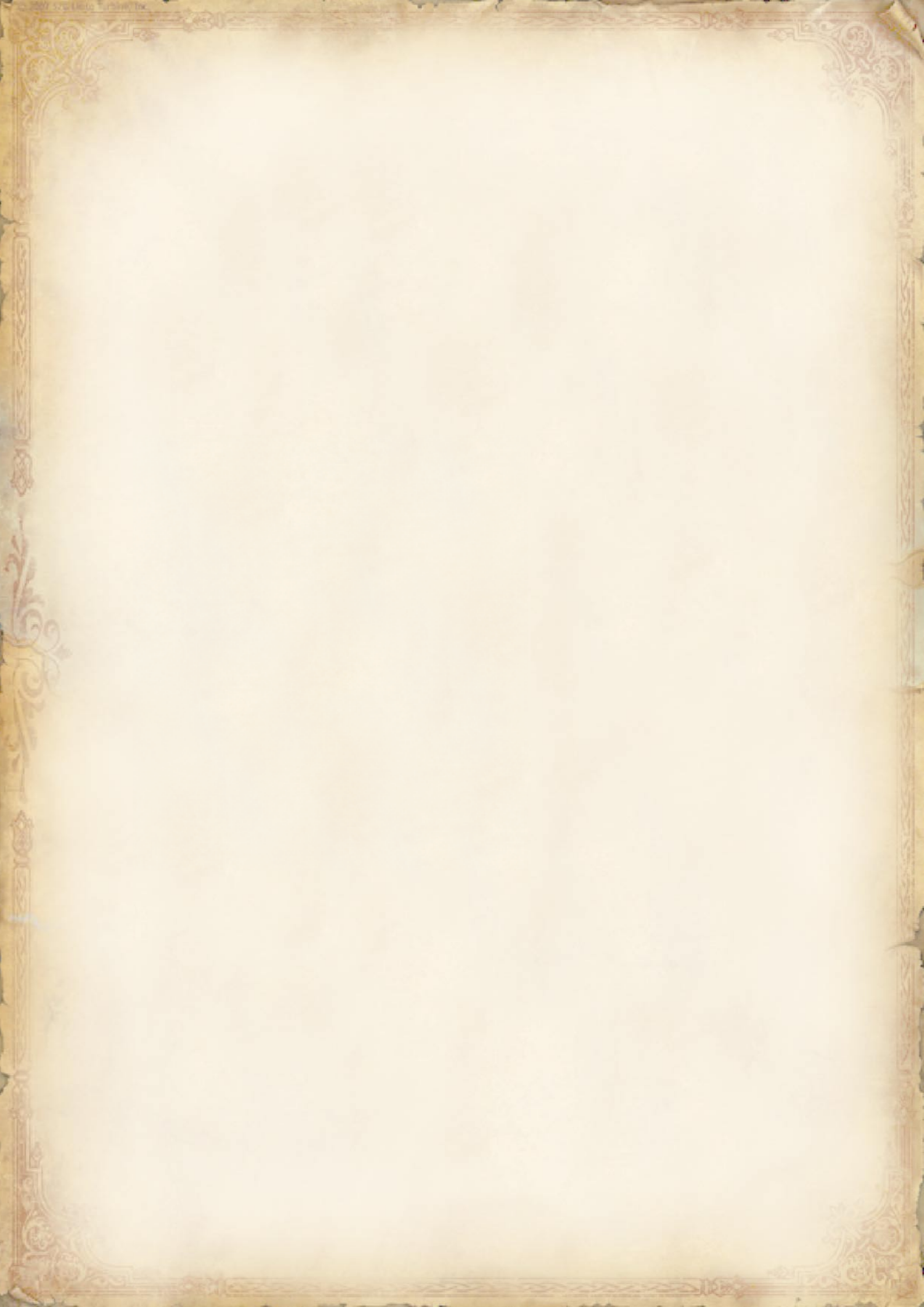
Από τα απαραίτητα επίσης στο καθημερινό τραπέζι των αρχαίων ήταν το γάλα και το τυρί, που ήταν όμως δύο σπάνια αγαθά. Μάλιστα οι διαπολόγοι συνηθούσαν, για τους αθλητές, το μαλακό τυρί. Πολλές φορές για να πήξει καλά το τυρί, έβαζαν μέσα στο γάλα, που έβραζε, ένα κωτοροειδές φυτό, κνήκον ή οκνήκος. Φυσικά τα σκόρδα και τα κρεμμύδια ήταν στο καθημερινό μενού. Ορισμένοι όμως θεωρούσαν αυτό το είδος διατροφής χωριάτικο. Από τα εκλεκτότερα εδέσματα ήταν οι κοχλιοί, τα σαλιγκάρια, που τα έτρωγαν οι Κρητικοί.

Τα μικρά πουλιά, σπίλους, τσίχλες, ακόμη και τους λαγούς, αφού τα φήγατε, τα διατηρούσατε μέσα σ' ευωδιαστό λάδι. Μάλιστα, το παραγεμίζατε με διάφορα καρνεύματα. Για τους φτωχούς ανθρώπους οι σούπες ήταν το πιο συνηθισμένο καθημερινό φαγητό. Έτρωγαν βέβαια και φαρόσυνες, η πλούσια όμως τάξη τις απέφευγε. Ένας ζωμός που ευχαριστούσε ιδιαίτερα τον Ηρακλή ήταν ο ζωμός από μπιζέλια. Στα χορταρικά έρχεται μια σάλτσα φτιαγμένη από λάδι, δριμύ ξύδι, διάφορα καρνεύματα, ακόμη και μέλι. Τα θαλασσινά που προτιμούσε ο λαός, ήταν οι σαρδέλες του Φαλήρου, το πιο συνηθισμένο θαλασσινό, μαζί με κριθαρένιο φωμί. Αντίθετα, τα χέλια, ήταν παράκριβα, περίπου τον 5ο αι. π.Χ. Οι Έλληνες έτρωγαν συχνότερα ψάρι από κρέας. Το πιο διαδεδομένο πρωινό ρόφημα, αφού βέβαια αγρούσαν τον καφέ, ήταν το γάλα, κυρίως το κασικίσιο, κι ένα ανακάτεμα από χλιαρό νερό και μέλι, που προκαλούσε ιδιαίτερη ευχαρίστηση. Στις θυσίες τους ετοίμαζαν και ένα είδος πλακούντος, κάτι δηλαδή σαν πίτα, που το έλεγαν «πελινό». Ήταν ένα παχύρρευστο κράμα από αλεύρι, μέλι και λάδι. Άλλα εδέσματα «Εκχίτος», που αναφέρεται σ' ένα επίγραμμα της Παλατινής Ανθολογίας, ήταν ένα μείγμα από αλεύρι και ψημένο τυρί, που το έρχεται σε ειδικά καλούπια και τα γεμίζαν με κρασί μελωμένο. Αν και οι Αθηναίοι φρόντιζαν να μη λείπει τίποτα από το σπίτι τους, δεν πρέπει να ξεχνούμε την φτώχεια που επικρατούσε στην Ελλάδα και ήταν ο παρτοτικός σύντροφος των Ελλήνων. Η έλλειψη και η ακρίβεια των τροφίμων ανάγκαζε πολλούς να μην πετάνε τίποτα από τα περισσεύματα των δειπνών. Ελάχιστοι μπορούσαν να αντέξουν τη σπαρτιατική λιτότητα. Γι' αυτό και οι Σπαρτιάτες, πολύ πιθανόν να φάνταζαν ήρωες μπροστά σε κάποιους άλλους Έλληνες και συγκεκριμένα Αθηναίους που ήθελαν να ζουν μέσα στην πολυτέλεια και να μην λείπει κανένα είδος τροφής και ποτού από τα σπίτια τους.

Τα κολοκυνθοειδή ήταν περισσότερο γνωστά στην Αίγυπτο, όπως τα πεπόνια (πέπων) και τ' αγγούρια (σικνός). Τα σκόρδα, ακόμη, ήταν απαραίτητα για τους αρχαίους αφού ήταν συμπλήρωμα για κάθε σαλάτα τους όπως επίσης και τα κρεμμύδια. Γενικά τα χορταρικά τα σερβίρατε με μια σάλτσα φτιαγμένη από λαδόξυδο και διάφορα καρνεύματα. Οπωσδήποτε η απουσία της ντομάτας στερούσε πολλά από την Αθηναία νοικοκυρά. Τα μαριτάρια, όμως, αν και ήταν ροστιμότατα και περιζήτητα, όλοι τα φοβούνταν για το δηλητηριό τους.

Οι Έλληνες φαίνεται να έδειχναν ιδιαίτερη προτίμηση στα αρτύματα και στα διάφορα καρνεύματα, που έδιναν πικάντικες γεύσεις στα φαγητά τους. Έτσι, ένα σπίτι της Αθήνας φρόντιζε να έχει πάντα στα ράφια του αλάτι (άλας), ρίγανη (ορίγανο), ξύδι (όξος), θυμάρι (θύμον), σουσάμι (σύσαμο), σταφίδες, κάρδαμο, αλίπαστα, κάρδαμο, σκόρδα, σκόρδα και διάφορα άλλα. Μια και η ζάχαρη ήταν άγνωστη στους αρχαίους, το μέλι ήταν κάτι από τα απαραίτητα για την καθημερινή διατροφή τους και βέβαια για τα γλυκίσματά τους που ήταν αγαπητά σε όλους.

Η μελισσοκομία ανθούσε σε πολλά μέρη, στα νησιά και στην Αίγυπτο. Το μέλι ήταν τόσο σημαντικό για τους αρχαίους, που αρκετές φορές γεμίζαν μεγάλους αμφορείς με αυτό και τ' ανακάτευαν με κρασί για να κάνουν τις σπονδές, τόσο στους θεούς που τιμούσαν, όσο και στις φηκές των νεκρών. Η αγάπη των αρχαίων για τα φρούτα θεωρείται φυσικά αναμφισβήτητη, αφού ήταν απαραίτητα για τη διατροφή τους.

Ένας ποιητής - συγγραφέας , ο Θεόφραστος ο Συρακόσιος , μιλάει για « δαμάσκηνα και σποδιάς » , ένα είδος από άγρια δαμάσκηνα . Τα μήλα ήταν επίσης γνωστά . Ένα άλλο φρούτο που υπήρχε , όμως , στην αρχαία Ελλάδα ήταν τα κινδώνια που τα έλεγαν « στρουθία » και « κοδύματα » . Το πιο αγαπημένο φρούτο των αρχαίων ήταν τα σύκα . Από τα πιο περιζήτητα φρούτα ήταν βέβαια τα σταφύλια , αλλά όσοι τα καλλιεργούσαν τα βλέπανε περισσότερο σαν κρασί . Το κρασί ήταν κάτι το απαραίτητο στα γεύματα των αρχαίων και βέβαια στα συμπόσια , όπου έρεε άφθοο . Όμως δεν έπιναν το κρασί όπως εμείς , αλλά κερωμένο , όχι μόνο με γλυκό αλλά και με θαλασσινό νερό , αφού απέφευγαν να το πίνουν , όπως φαίνεται , αέρωτο (άκρατος οίκος , όπως το έλεγαν) . Βέβαια , έδιναν μεγάλη σημασία στην αναλογία του νερού με το κρασί αφού τους ήταν πολύ αγαπητό και δεν έπρεπε να γίνει κατέρα απολύτως λάθος . Η αναλογία , λοιπόν , με το νερό ήταν , συνήθως , στο μισό ή τρία μέρη νερό και δύο κρασί . Το νερό , ανάλογα με την εποχή , ήταν χλιαρό ή κρύο . Μερικές φορές έριχναν μέσα και παγάκια , που τα έφερναν από τα βουνά και τα διατηρούσαν μέσα σε άχυρα . Βέβαια , το παγωμένο κρασί ήταν μια πολυτέλεια . Τα δροσερά πηγάδια , έτσι , ήταν σχεδόν απαραίτητα αφού χρησιμοποιούνταν , φυσικά , για ψυγεία και τα καλά σπίτια φρόντιζαν να έχουν τους ειδικούς κάδους (φυκτήρες) όπου έβαζαν και χιόνι για να παγώνει , όχι μόνο το κρασί αλλά και το νερό . Περίεργο πάντως είναι το γεγονός πως οι αρχαίοι Έλληνες αγρούσαν ή απέφευγαν το ζύθο , το εθνικό ποτό των Αιγυπτίων , που γινόταν από κριθάρι ή σίκαλη και από χουρμάδες , παρά τις τόσες συναλλαγές που είχαν .

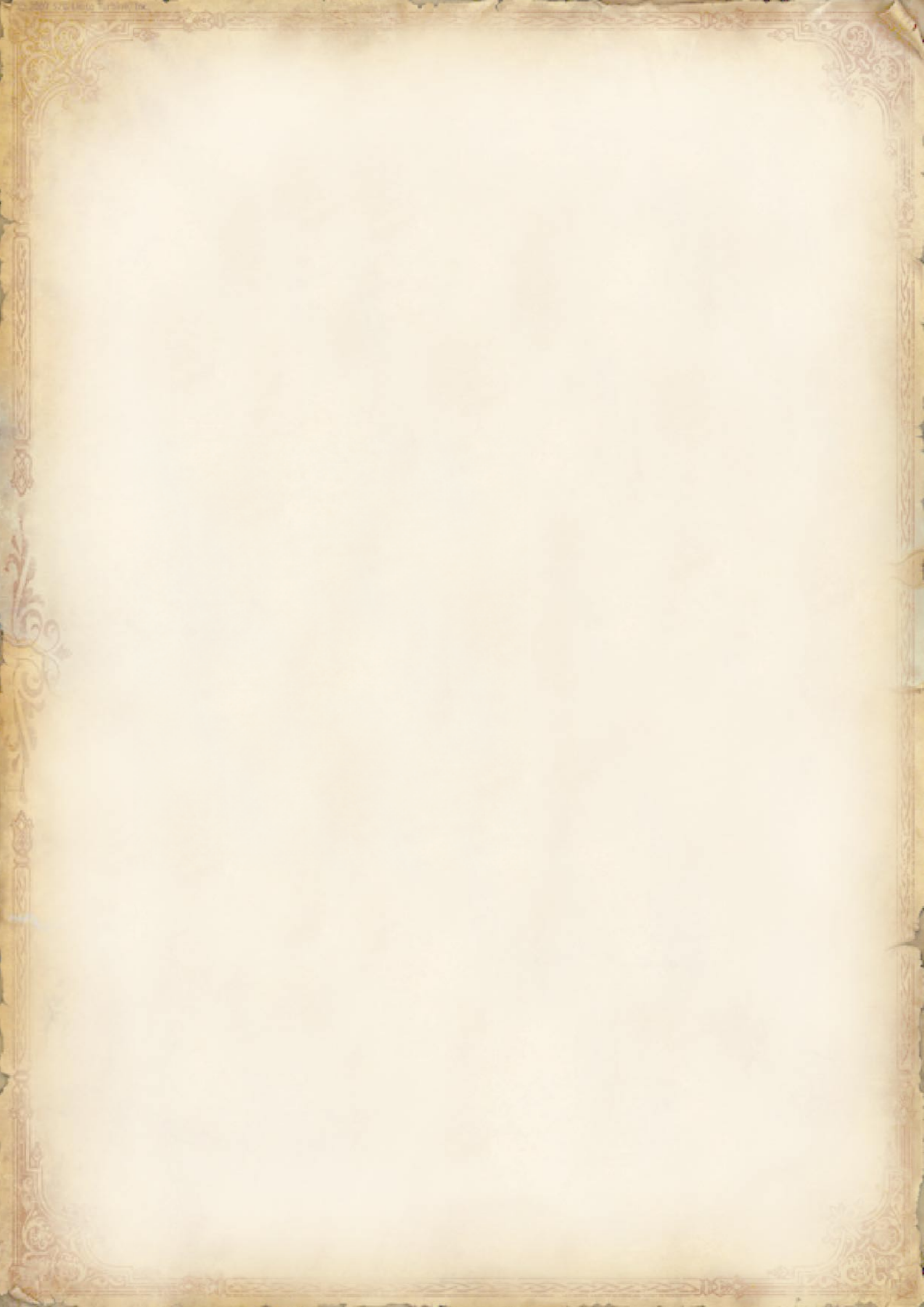
Οι αρχαίοι έτρωγαν όχι μόνο τα περισσότερα αλλά όλα τα πετούμενα , ακόμη και τα μικρά σπουργίτια , εκτός από τα κοράκια , με το σκληρό και στυφό κρέας τους . Απέφευγαν όμως να τρώνε και τα ορτύκια , αφού τα φυλάγανε για τις αξιολάτρευτες ορτυκομαχίες τους μια και το χρήμα είχε και αυτό την τιμητική του θέση στην κοινωνία . Προϊόντα του κυνηγιού ήταν ακόμη , κυρίως , τσίχλες , σικοφάγοι , κοτσύφια , πέρδικες , φαρόνια , αγριόπαπες , χήνες κ.λπ. Αλλά από τα πιο ζηλευτά θηράματα ήταν οι αγριόχοιροι , τα ελάφια και τα ζαρκάδια , που ζούσαν τότε σ' όλα τα ελληνικά βουνά .

Η διατροφή των αρχαίων Ελλήνων όπως φαίνεται ήταν πλήρης αν αναλογιστούμε τις τροφές που υπήρχαν τότε . Και οι Έλληνες δείχνουν να ήταν περισσότερο καλοφαγάδες παρά λιποδίαιτοι , αφού στα συμπόσια τους τις περισσότερες φορές , αν όχι πάντα , τα τραπέζια ήταν γεμάτα από πλήθος διαφόρων τροφών . Εξάλλου , οι αρχαίοι έλεγαν πως ένα υγιές και καλό μυαλό πρέπει να βρίσκεται μέσα σε ένα υγιές σώμα . Δηλαδή όσο σημαντικό θεωρούσαν την πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου , τόσο σημαντικό θεωρούσαν και την καλή και σωστή διατροφή του .

ΚΑΛΩΠΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ

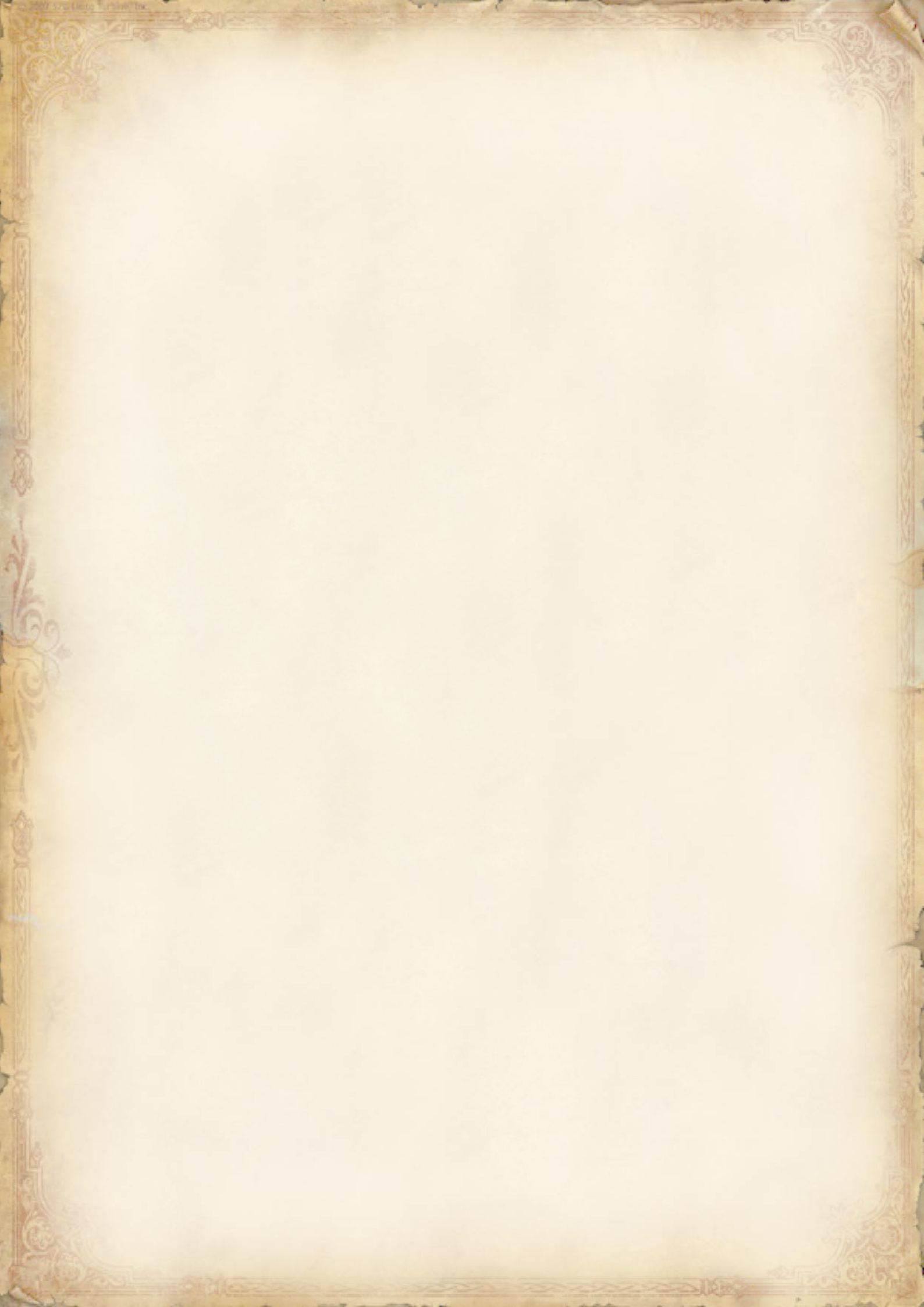
ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Τα καλλυντικά ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένα στην Αρχαία Αίγυπτο . Τα αρχαιότερα δείγματα καλλυντικών σκευασμάτων ανακαλύφθηκαν εκεί , στους τάφους των Φαραώ και χρονολογούνται από την 1η δυναστεία (3100 - 2890 π.Χ.) .

Οι Αιγύπτιες χρησιμοποιούσαν σκευάσματα με βάση ζωικά και φυτικά έλαια - από φοίνικα , ελιά και καρύδα - αναμειγμένα με αρωματικά και ιαματικά βότανα , προκειμένου να προστατεύσουν το δέρμα τους από τη γήραση και την αφυδάτωση . Ο καθρέπτης , φτιαγμένος από γυαλιστερό μέταλλο με διακοσμημένες λαβές , αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο του γυναικείου καλλωπισμού . Οι Αιγύπτιες βάφουν τα μάτια τους , χτενίζουν τα ματόκλαδά τους με μια πράσινη σκόνη , ζωγραφίζουν με μια λεπτή γραμμή τα φρύδια τους , βάφουν τα ρύχια τους , βάφουν καμιά φορά κι ολόκληρο το πρόσωπό τους . Στον τάφο μιας αριστοκράτισσας βρέθηκαν δύο είδη κραγιόν , που το άλειφαν , όχι με μπατονάκι αλλά με βούρτσα χειλιών , καθώς κι επτά διαφορετικές κρέμες δέρματος . Αρωμάτιζαν το σώμα τους και τα ρούχα τους με διάφορα μυρωδικά , ενώ τα σπία τους απόπνεαν λιβαρωτό και μύρτο . Ένα είδος λαδιού για το βάψιμο των φρυδιών , το κολ , πέρασε από τους Αιγύπτιους στους Άραβες , οι οποίοι , προσθέτοντας του το άρθρο τους , το είπαν αλ-κολ , κι από κει , παραφθαρμένο σε αλκοόλ , σταδιοδρόμησε σ' όλο τον κόσμο .

Εκτός από τον ιδιαίτερο συμβολισμό τους , στο πλαίσιο λατρευτικών τελετών τα καλλυντικά θεωρούνταν θεραπευτικά για πολλά οφθαλμολογικά προβλήματα . Λόγω του κλίματος , οι Αιγύπτιοι υπέφεραν από πολλές αλλεργίες , όπως κριθαράκι ή επιπεφυκίτιδα , ειδικά κατά τη διάρκεια των υπερβολικά θερμών καλοκαιριών ή των πλημμυρίδων του Νείλου . Ίσως γι' αυτό στα περισσότερα καλλυντικά τους αναφερόταν η περίοδος του έτους ή το χρονικό διάστημα χρήσης - για παράδειγμα , " κατάλληλο για καθημερινή χρήση " ή " κατάλληλο για χρήση από τον πρώτο έως τον τέταρτο μήνα των πλημμυρίδων " ή " από τον πρώτο έως τον τέταρτο μήνα του καλοκαιριού " . Σε ιατρικές σημειώσεις βρίσκουμε φαρμακευτικές συνταγές , όπως για τη θεραπεία από τα συμπτώματα της ξηροφθαλμίας . Συνιστάται μείγμα από γαληνίτη , μαλαχίτη , κόκκινη ώχρα , ρεσίνη και μέλι , το οποίο απλώνεται πάνω στα βλέφαρα . Για να γίνει ακόμα πιο αποτελεσματική η θεραπεία , την ώρα του μακιγιάζ απαγγέλλονται θρησκευτικές επικλήσεις όπως : " Ωρε , Άμορα , Οσιρι , ελάτε σε βοήθεια ! Και κάντε κ' αποβληθούν όλα τα κακά και οι ασθένειες των οφθαλμών ! " .

Στην αρχαία Αίγυπτο είχαν επικρατήσει τουλάχιστον δύο τρόποι μακιγιάζ των ματιών . Μια χοιρή συνήθως πράσινη γραμμή περνούσε κάτω από το μάτι , ενώ μια δεύτερη , συνήθως μαύρη , διέγραφε το πάνω βλέφαρο , φτάνοντας μέχρι τους κροτάφους .

Σε άλλες περιπτώσεις , όπως κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αμέοφν Γ' , συναρτάμε το ίδιο μακιγιάζ αλλά σε οβάλ φόρμα και χωρίς προεκτάσεις των γραμμών δεξιά κι αριστερά .

Χαρακτηριστικό πρότυπο αιγυπτιακής ομορφιάς υπήρξε η Κλεοπάτρα , η οποία άνηκε στη δυναστεία των Πτολεμαίων , βασιλιάδων της Αιγύπτου (Φαραώ) . Οι Πτολεμαίοι ήταν ελληνικής καταγωγής , απόγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου , και η Κλεοπάτρα , που αυτοκτόνησε το 31 π.Χ. , ήταν η τελευταία της δυναστείας .

Κάθε εποχή έχει το δικό της στίλ . Έτσι , η " πολιτιστική επανάσταση " που επέβαλε ο Φαραώ Ακερατόν έφερε νέα έμπνευση και σχέδια στην ενδυμασία , στο μακιγιάζ και στις κομμώσεις . Άντρες και γυναίκες μακιγιάρονταν με τον ίδιο τρόπο . Η μόνη διαφορά ήταν στα " προϊόντα βάσης " (μέικαπ) που χρησιμοποιούσαν . Οι άντρες άπλωναν σκούρο κοκκινωπό χρώμα στο πρόσωπό τους , ενώ οι γυναίκες λευκό , όπως φαίνεται κι από πολυάριθμα αγάλματα ή τοιχογραφίες . Και οι δύο όμως χρησιμοποιούσαν περίγραμμα με μαλακό μολύβι (κολ) , κυρίως πράσινο ή μαύρο χρώματος , γύρω από τα μάτια . Το πράσινο περίγραμμα ή ονατζού εμφανίζεται κυρίως κατά την τέταρτη δυναστεία των Φαραώ - γύρω στο 2650 π.Χ. - . Ειτοποιήθηκε σε μορφή σκόνης ανάμεσα στα υπόλοιπα ενρήματα των ταφικών προσφορών του Ραχοτέπ . Το μαύρο περίγραμμα ή μεσστεμέτ - με μαλακό μολύβι κολ - εμφανίζεται έναρ αιώνα αργότερα , κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φαραώ Χέοπα . Η λέξη μεσστεμέτ προέρχεται από τη λέξη σντεμ , που σημαίνει " ακούω " . Υποδηλώνεται έτσι με ποιητικό τρόπο η " ομιλία των ματιών " , η βαθιά εκφραστικότητα του βλέμματος .

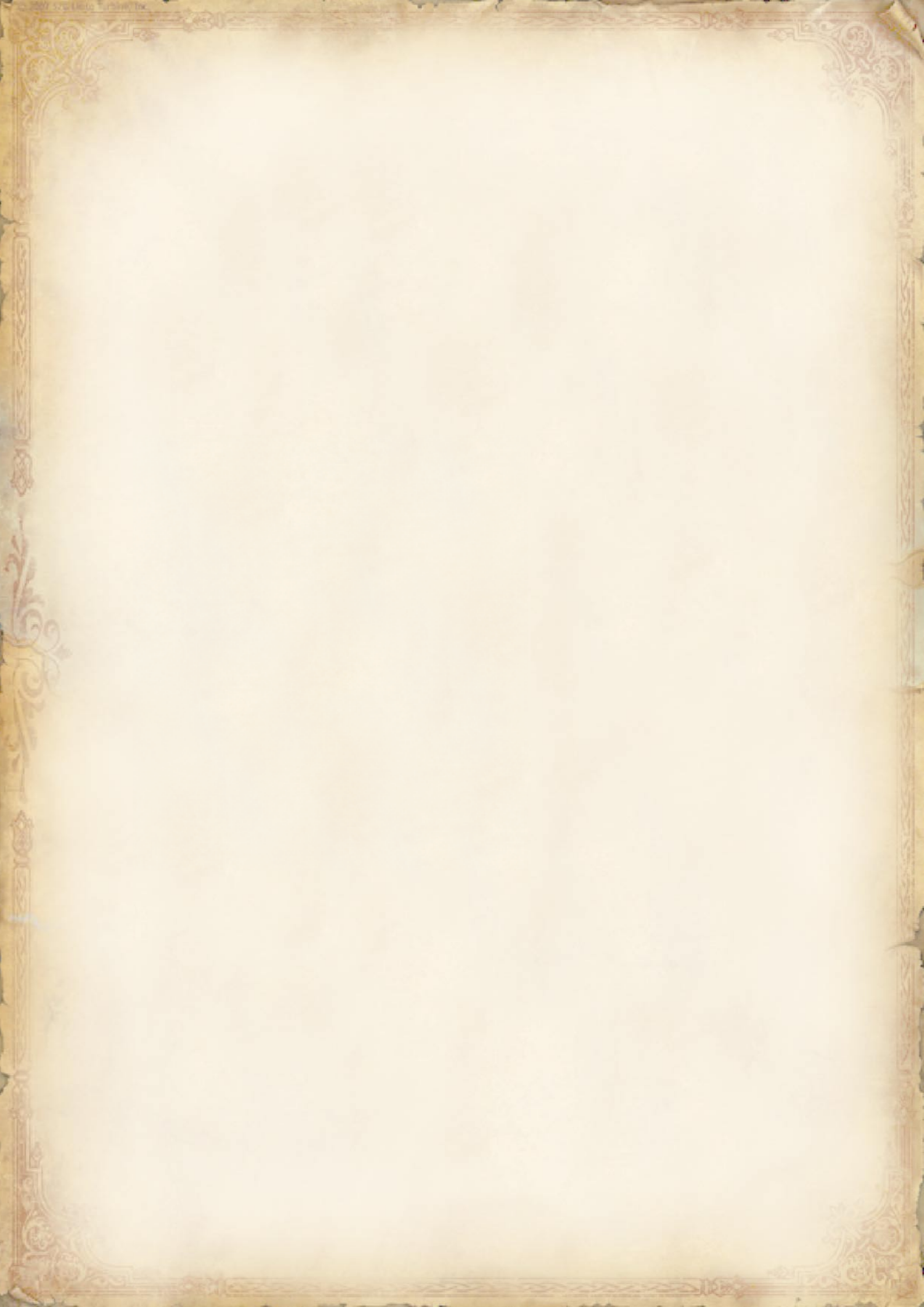
Το μακιγιάζ αρχικά ήταν αποκλειστικό προνόμιο των ιερέων , οι οποίοι το χρησιμοποιούσαν για την ταρίχωση των νεκρών (μωμιοποίηση) , και θεωρούνταν ιερό μυστικό . Αλειφαν το σώμα του νεκρού με παρασκεύασμα κίτρινης ώχρας , τόνιζαν τα μάγουλα με κόκκινη ώχρα , υπογράμμιζαν τις φλέβες του θώρακα με μπλε χρώμα . Έβαφαν τα κάτω βλέφαρα σε απόχρωση βαθύ πράσινο , ενώ για τα πάνω βλέφαρα χρησιμοποιούσαν κοηλ σε μαύρο ή χρυσό για να κάνουν μια φαρδιά μακριά γραμμή .

Την εποχή της Κλεοπάτρας άντρες και γυναίκες έβαφαν το πρόσωπό τους πιο ανοιχτό από το χρωματικό τους τύπο (σχεδόν λευκό) . Χρησιμοποιούσαν φυτικές βαφές (oil foundation) και λευκή πούδρα (white lead) για το πρόσωπο . Στα βλέφαρά τους τοποθετούσαν βαθύ πράσινο χρώμα , τρικονάζ , κόκκινο ή βιολετί άργιλο αναμειγμένο με οξειδία χαλκού ή σιδήρου που επέτρεπαν τη δημιουργία πολλών αποχρώσεων . Το κλασικό χρώμα και υλικό με το οποίο έβαφαν τα χείλη και τα μάγουλά τους ήταν η κάρμιν (carmin) , δηλαδή κόκκινο - μπορντό . Το μακιγιάζ των βλεφάρων ταίριαζε με το χρώμα της περούκας , που ήταν συνήθως μαύρο καθώς επίσης και σε μαύρο τόνο του πράσινο , του μπλε ή του κόκκινου . Για τις βλεφαρίδες χρησιμοποιούσαν μαύρο κοηλ , τοποθετούσαν και φεύτικες πυκνές αλλά όχι ιδιαίτερα μακριές έβαφαν τα χείλη τους κόκκινα και τα νύχια τους με χένα .

Γενικότερα , το μακιγιάζ εκείνης της εποχής θεωρούνταν γραμμικό . Το φρύδι στην εσωτερική του πλευρά ελαφρώς τετραγώνιζε , ήταν καορικό σε πάχος έως φαρδί , απείχε τρία εκατοστά από την εξωτερική γωνία του ματιού και έκοβε απότομα στην άκρη του . Οι γραμμές των ματιών ήταν πάντα μαύρες και ξεκινούσαν από την εσωτερική γωνία του ματιού , επεκτείνονταν προς τα έξω σε ενθεία γραμμή τρία εκατοστά πέρα από την εξωτερική του γωνία . Οι γραμμές ήταν παράλληλες και καμιά φορά ενώνονταν σε μια φαρδιά . Επίσης , υπήρχε ένα σχέδιο σαν φαλίδι όπου η γραμμή του κάτω βλεφάρου ανέβαινε προς τα πάνω και διαπερούσε τη γραμμή του πάνω βλεφάρου .

Παρσέληνος και θεραπεία ματιών

Η πιο ενδιαφέρουσα διάσταση του αρχαίου αιγυπτιακού τελετουργικού καλλωπισμού ήταν η θρησκευτική . Κατά τη μυθολογία , ο θεός Ώρος , ένας από τους καλούς θεούς , μεταμορφωμένος σε γεράκι πολέμησε το θεό Σεθ , εκπρόσωπο του κακού και του σκότους , κι έχασε στη μάχη το ένα του μάτι .

Ο Ήρος έπρεπε να βρει τρόπο να το ανακτήσει , για λόγους συμπαικτικής κομοτέλειας , ώστε να υπερισχύσουν εκ νέου οι καλοί θεοί έναντι των φθορερών . Έφυγε λοιπόν κάποι μακριά και όταν ξαναγύρισε , λουσιμένος στη λάμψη από το φως της παρσελήνου , είχε ανακτήσει κατά τρόπο μαγικό το χαμένο του μάτι , το οποίο φεγγοβολούσε καταπράσινο , σαν γερακίσιο . Από τότε , προς τιμήν αυτής της θεικής επιστροφής , το πράσινο χρώμα επιλέχθηκε να κοσμήει το κάτω μέρος των ματιών μ' ένα πέραςμα του πιέλου κατά μήκος τους ή , πάλι , σχηματίζοντας ένα δάκρυ , το οποίο συμβόλιζε " το μάτι του Ήρου " αλλά και τα γενά του Νείλου , την υγεία και τη φυσική ακεραιότητα . Το πράσινο χρώμα και το ζωγραφιστό δάκρυ έδινε την αίσθηση ότι κοιτάζει κάποιος " μέσα από το μάτι του Ήρου " , τιμώντας τον καλό αυτό θεό και διαιωγίζοντας την πίστη στις θεραπευτικές του ικαρότητες .

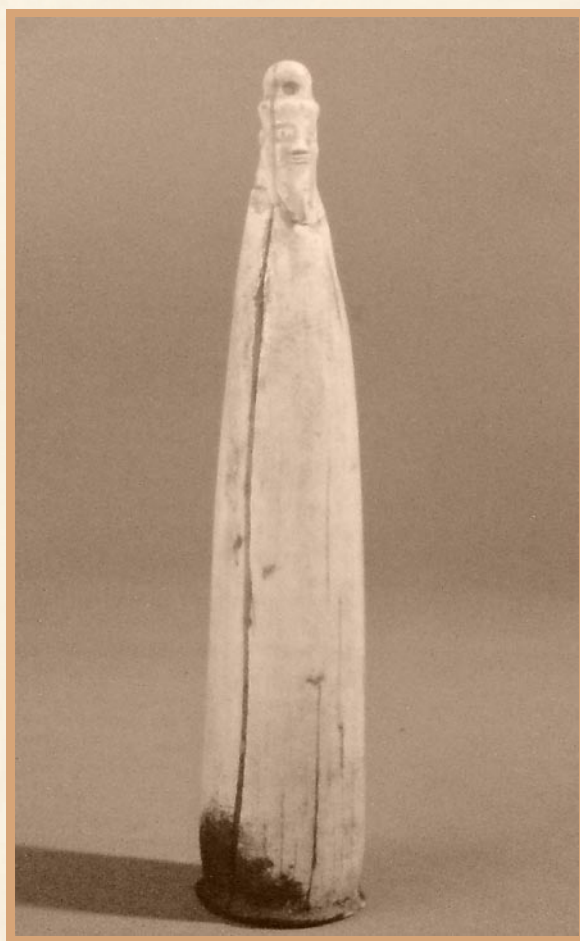
Το ίδιο μακιγιάζ χρησιμοποιούγταν για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του περάσματος στον κάτω κόσμο , στο δικό μας Άδη . Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι τα σώματα των θνητών δε διέφεραν από εκείνα των νεκρών . Η άφθαρτη υπόστασή τους τονιζόταν από την παρουσία των καλλυτικών στα σώματα - τις γνωστές σε όλους μας μούμιες - , με σκοπό τη διατήρησή τους σε άφθαρτη κατάσταση και μετά θάνατον . Πριν από τη διαδικασία σαβανώματος των σωμάτων , τα έβαφαν και τα αρωμάτιζαν με αιθέρια έλαια και βάλσαμα . Μαζί τους θάβονταν και προσφορές , οι οποίες περιλάμβαναν αρώματα και καλλυτικά , όπως φαίνεται από τις επιγραφές των τάφων . Έτσι ο Ρα , ο προστάτης θεός του κάτω κόσμου , μπορούσε ν' αγκαλιάσει με τις μαγικές του ακτίνες τα σώματα , χαρίζοντάς τους ένα όμορφο και απερίσπαστο ταξίδι .

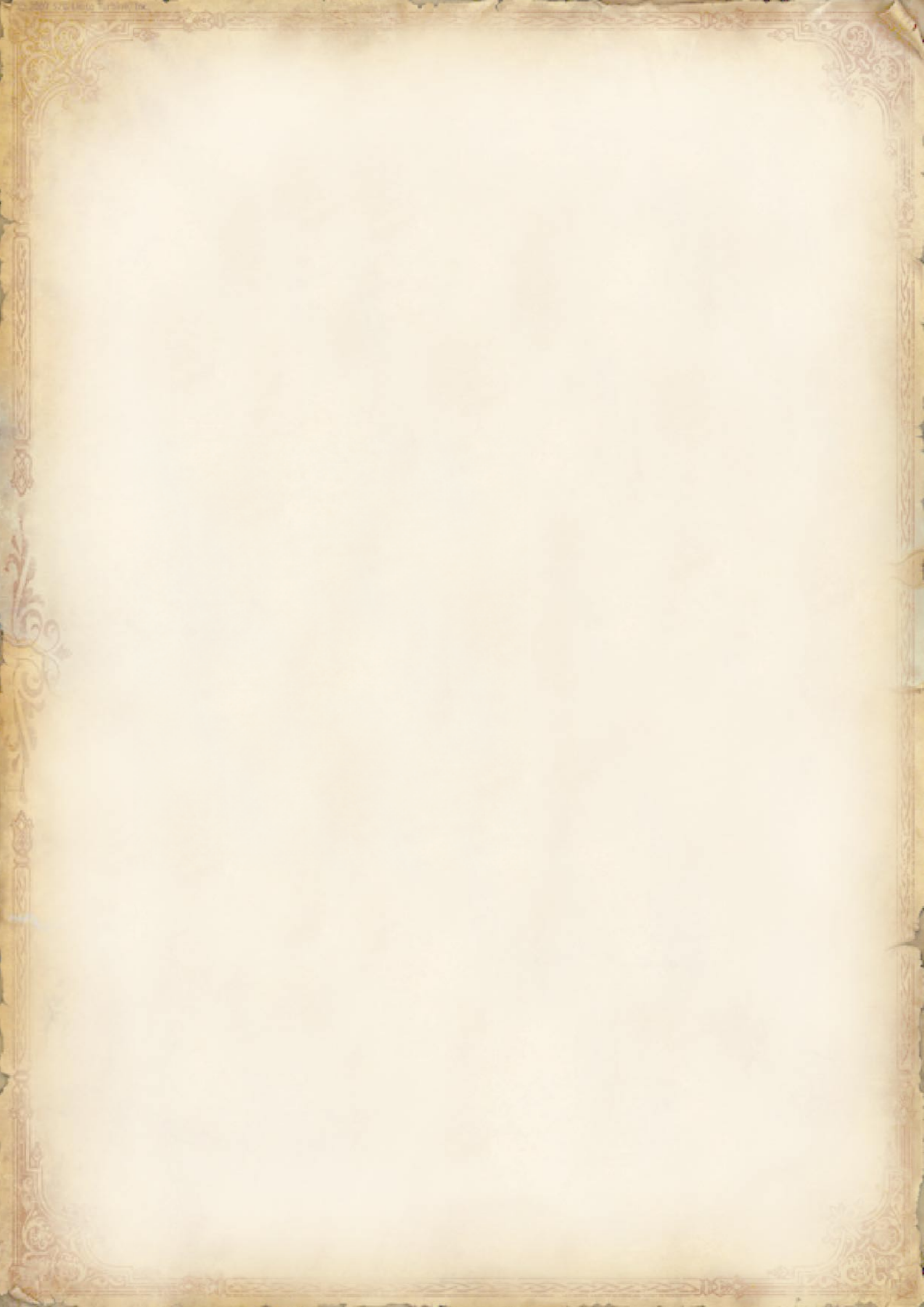

Θεοί από πολύτιμους λίθους και μέταλλα

Τα χρώματα του μακιγιάζ είχαν ιδιαίτερο ρόλο και σημασία. Τα χρώματα ανοιχτών αποχρώσεων, όπως η ώχρα, συμβόλιζαν για τους αρχαίους Αιγυπτίους το γήινο κόσμο. Από την άλλη, όλες οι αποχρώσεις του μπλε, του μαύρου, του πράσινου, του τρκονάζ, του χρυσαφί ή του γκρι τιμούν το θεικό και το αιώνιο. Το χρώμα του πολύτιμου λίθου λάπις λάζουλι ήταν το χρώμα της δόξας και της ζωής. Ειδικότερα, το τρκονάζ και το ανοιχτό πράσινο συμβόλιζαν τη γοιμότητα. Όλα αυτά βέβαια σχετίζονται με την πίστη των αρχαίων Αιγυπτίων ότι οι θεοί τους αποτελούνται από πολύτιμους λίθους και μέταλλα, ότι ήταν φτιαγμένοι στ' αλήθεια από χρυσό και τρκονάζ. Για να τους πλησιάσουν οι θνητοί, όταν έφτανε η ώρα να πάει στον κάτω κόσμο, έπρεπε να βαφτούν έτσι ώστε να τους μοιάζουν. Φαίνεται ότι οι Αιγύπτιοι ακολουθούσαν τον κανόνα "για να γίνεις θεός πρέπει και να του μοιάζεις".

Αντικείμενα καλλωπισμού ήταν κατασκευασμένα από δόντι ιπποποτάμου.

Παλέτες από αργίλικό σχιστόλιθο χρησιμοποιούνται για να τρίβουν τις χρωστικές ουσίες που προέρχονται από ορύκτα (μαλαχίτη και γαληνήτη) με τις οποίες έφτιαχναν καλλωπιστικά είδη βαφής των ματιών ανάγονται στον πολιτισμό Νακάδα 1 και 2 . Πρόκειται για λεπτές πλάκες από σκούρα πέτρα , που το περίγραμμά τους αναπαράγει με απλές γραμμές τη μορφή διαφόρων χαρακτηριστικών έμβιων της κοιλάδας του Νείλου , φαριών , πουλιών , χελώνων . Ο σκοπός που εξηγητούσαν αυτές οι παλέτες προκύπτει από την παρουσία , πάνω σε κάποιες από αυτές , υπολειμμάτων χρωστικών ουσιών τις οποίες χρησιμοποιούσαν άντρες και γυναίκες για να τονίζουν το περίγραμμα των ματιών , προστατεύοντάς τα έτσι από το δυνατό ηλιακό φως και τα έντομα . Οι παλέτες , αφού χρησιμοποιούνταν από τον κάτοχό τους , τον συνόδευαν και στη μεταθανάτια ζωή και η τοποθέτησή τους στο εσωτερικό ταφών είχε ως αποτέλεσμα να διατηρηθούν σε άριστη κατάσταση για χιλιοετηρίδες , μέχρι την ανακάλυψή τους .

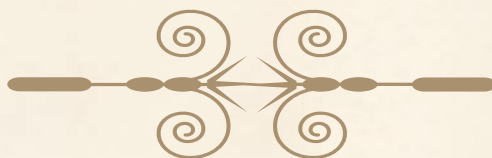

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΣΩΜΑΤΟΣ

Υπήρχαν παρασκευάσματα που ομόρφαιναν , που ξαθάινωσαν την επιδερμίδα , που έκαναν πιο σφιχτή τη σάρκα και άλλα που καταπολεμούσαν τους λεκέδες και τα σπυριά του προσώπου . Χρησιμοποιούσαν , παραδείγματος χάρη , σκόνη από αλάβαστρο και ανθρακική σόδα καθώς και ένα είδος αλατιού ανακατεμένο με μέλι , για να κάνουν την σάρκα πιο σφιχτή . Άλλες συνταγές είχαν για βάση το γαϊδουρινό γάλα . Το δέρμα του κεφαλιού ήταν αντικείμενο αδιάκοπης φροντίδας . Άλλοτε γιατί ήθελαν να καταπολεμήσουν ταγκρίζα μαλλιά και να αποφύγουν το άσπρισμα των φρυδιών , άλλοτε για να αποφύγουν την φαλάκρα και άλλοτε για να κάνουν τα μαλλιά τους να ξαραφινώσουν . Γνώριζαν πως για την ειδική αυτή περιποίηση το ρετσινόλαδο ήταν ένα εξαιρετικό προϊόν . Οσοόσο γνώριζαν και πως να απαλλάσσονται από τις περιττές τρίχες και από το χνούδι . Κάποια άλλη συνταγή ήταν στη διάθεση κάθε γυναίκας που θα ήθελε να κάνει τα μαλλιά μιας αντίζηλης της να πέσουν .

Ένα εξαιρετικά σοφό παρασκεύασμα , που αναφέρεται στη συνέχεια ενός συγγράμματος χειρουργικής , είχε ένα κάπως φιλόδοξο τίτλο : << Για να μεταμορφώγεται ο γέρος σε νέο >> . Προμηθεύονταν μερικά σπυριά μοσχοσίταρο (η χέλμπα των Αράβων) . Όταν ξεραίνονταν τα καθάριζαν και χώριζαν τα τσόφλια από τον καρπό . Εφτιαχταν μια ζύμη από καρπό και τσόφλια σε ίση ποσότητα . Την άφηναν ώσπου να εξατμισθεί το νερό . Την έπλεναν και την άφηναν να στεγνώσει . Στη συνέχεια την κοπανούσαν ώσπου να γίνει σκόνη . Αν κατόπι με τη σκόνη αυτή παρασκευάσει κανείς μια άλλη ζύμη και την ζεστάνει , θα παρατηρήσει να σχηματίζονται στην επιφάνεια μικρά στρώματα λαδιού . Δεν απομέρει παρά να πάρει αυτό το λάδι , να το καθαρίσει και να το χύσει σ' ένα δοχείο από σκληρή πέτρα , όπως η οφιδιανή . Με αυτό το πολύτιμο λάδι αποκτούσε η επιδερμίδα τους ένα τέλειο χρώμα . Η φαλάκρα , οι φακίδες , τα άσχημα σημάδια που φέρνουν τα γεράματα και όλες οι αιτιασθητικές κοκκιρίλες θεραπεύονται με το ίδιο μέσο . Πρόκειται για προϊόν που χρησιμοποιήθηκε με επιτυχία εκατομμύρια φορές . Το μόνο του μειονέκτημα ήταν πως χρειαζόταν πολύ ώρα για να ετοιμασθεί και μάλιστα σε πολύ μικρή ποσότητα και πως , όπως ήταν επόμενο , κόστιζε πολύ ακριβά .

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι έτριβαν το δέρμα τους με λάδια και αρώματα . Τα αρωματικά έλαια μαλάκωναν την επιδερμίδα και την προστατέναν από τον ήλιο και από τις αμμονθύελλες . Ήταν πολύ σημαντικό για τους Αιγυπτίους να μυρίζουν όμορφα , επειδή η δυσσομία του σώματος ήταν ένδειξη αμαρτίας . Για να είναι σίγουροι ότι θα μυρίζαν όμορφα καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας , τοποθετούσαν πάνω στο κεφάλι τους ένα κώνο , ο οποίος ήταν ποτισμένος με μια γλυκιά αλοιφή , που τις ζεστές νύχτες έλιωνε αργά πάνω στα μαλλιά τους . Ράγιζαν τα ρούχα τους με άρωμα φτιαγμένο από μύρο , λιβάνι και αρωματικά φυτά . Οι κυρίες μασούσαν χάπια από μέλι για να έχουν γλυκιά αναπνοή .

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΜΑΛΛΙΩΝ

Με τη χέρα , που την έφτιαχταν από τα τριμμένα φύλλα ενός φυτού , έβαφαν τα μαλλιά τους. Πολλές Αιγύπτειες που ξύριζαν τα κεφάλια τους ή είχαν κοιτά μαλλιά φορούσαν περούκες συνήθως μαύρες αλλά και σε μαύρο τόνο του πράσινου , του μπλε ή του κόκκινου . Σε ειδικές περιπτώσεις οι περούκες τους είχαν πλούσιες μπούκλες ή ήταν στολισμένες με χάντρες . Η βάση ήταν ένα δίχτυ από πλεγμένες τρίχες , όπου στερεωνόταν οι μπούκλες. Τα προσκεφάλια των κρεβατιών τους κρατούσαν τον αυχένα σε σχήμα ημισελήνου. Έτσι δε χαλούσε το χτένισμα των γυναικών. Την εποχή της Κλεοπάτρας οι Αιγύπτιοι (άντρες) ξύριζαν τα κεφάλια τους και φορούσαν περούκες φτιαγμένες από φυτικές ίνες ή από τρίχες ζώων . Οι χτένες που χρησιμοποιούσαν ήταν από ελεφαντόδοτο .

Πολλοί πίστευαν ότι οι τρίχες στο σώμα και στο πρόσωπο ήταν ανθυγιεινές . Οι γυναίκες έβγαζαν τα φρύδια τους και οι αξιωματούχοι της Ανλής συχνά φορούσαν φεύγικες κοιτές γεκιάδες, αν και οι περισσότεροι άνδρες ήταν καλοξυρισμένοι . Συνήθιζαν να ξυρίζουν το κεφάλι και το κορμί τους με μπρούτζινες λεπίδες . Οι ιερείς ξύριζαν όλο το κεφάλι τους και το σώμα . Τα κεφάλια των παιδιών ήταν ξυρισμένα . Αφηναν μόνο μια μακριά πλεχτή αλογοουρά στο πλάι, την " αλογοουρά της νεότητας ".

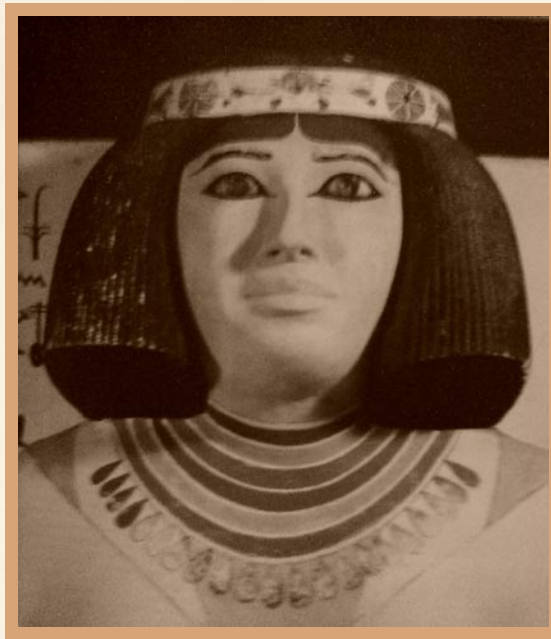
Αν και φορούσαν όλοι περούκες , δεν ήθελαν να αποκτήσουν φαλάκρα . Για να το αποφύγουν έτριβαν το κεφάλι τους με διάφορα παρασκευάσματα , όπως κοπριά γκαζέλλας και λίπος ιπποπόταμου . Πίστευαν ακόμα ότι το αίμα του μαύρου ταύρου περιείχε κάτι μαγικό που εμπόδιζε το άσπρισμα των μαλλιών .

Όσοι δεν διέθεταν πολλά χρήματα πήγαιναν σε κάποιο μπαρμπερί εγκατεστημένο στην ύπαιθρο κάτω από ένα δέντρο . Περιμένοτας την σειρά τους κουβέντιαζαν ή έπαιρναν ένα υπνάκο , χωρίς μάλιστα να ξαπλώσουν , κουλουριασμένοι με το κεφάλι χωμένο στα χέρια και με το μέτωπο ακουμπισμένο στα γόνατα . Καμιά φορά κάθονταν δυο , δυο πάνω στο ίδιο σκαμνί . Ο πελάτης , που είχε έρθει η σειρά του , πήγαινε να καθήσει σ' ένα σκαμνί με τρία πόδια και εμπιστευόταν το κεφάλι του στον μπαρμπερί που τον παράδιδε κατόπιν γναλιστερό σαν το βότσαλο της θάλασσας .

Η περιποίηση μιας εύπορης κυρίας ήταν , όπως και η περιποίηση του συζύγου της , σημαντικό γεγονός . Μπορούμε από κάποιο ανάγλυφο να παρακολουθήσουμε την τουαλέτα μιας ενθουμένης του βασιλιά . Η κυρία κάθεται σ' ένα αναπαυτικό ανάκλιτρο με πλάτη και βραχίονες για τα χέρια . Κρατάει στο χέρι ένα καθρέπτη που αποτελείται από έναν δίσκο από γναλισμένο ασήμι και ένα χερούλι από έβενο και χρυσάφι σε σχήμα παπυρόμορφης κολώνας . Η κομμώτρια με τα μακριά και ενκίνητα δάκτυλά της , πλέκει πολλές μικρές πλεξούδες παρ' όλο που τα μαλλιά της ενθουμένης είναι κομμένα κάπως κοιτά . Με μια φουρκέτα από ελεφαντόδοτο συγκρατεί την τούφα των μαλλιών , που δεν την έχει απασχολήσει ακόμη . Η δουλειά αυτή θα πάρει πολλή ώρα . Για να της δώσουν κουράγιο , ένας υπηρέτης έχει φέρει ένα κύπελλο στο οποίο χύνει το περιεχόμενο μιας μπουκάλας . Πιο απλή η γυναίκα του Αιούπου , κάποιου μικρού κτηματία - χωριάτη , ασχολείται μόνη της με το χτένισμά της , όσο ο άντρας και ο κουνιάδος της βρίσκονται στα χωράφια . Δε θέλει να την ενοχλούν . Αν σκωκνότεν θα μπορούσε να χαλάσει το χτένισμά της στο δρόμο και όλα θα έπρεπε να ξαγαγίνουν απ' την αρχή .

Η Νοφρέτ , από την 4η δυναστεία ,
βασιλεία του Σεφρού (2575 - 2551
π.Χ.) φοράει μια μαύρη περούκα
αποτελούμενη από πολλούς βροστύχους
που ακουμπούν στους ώμους .

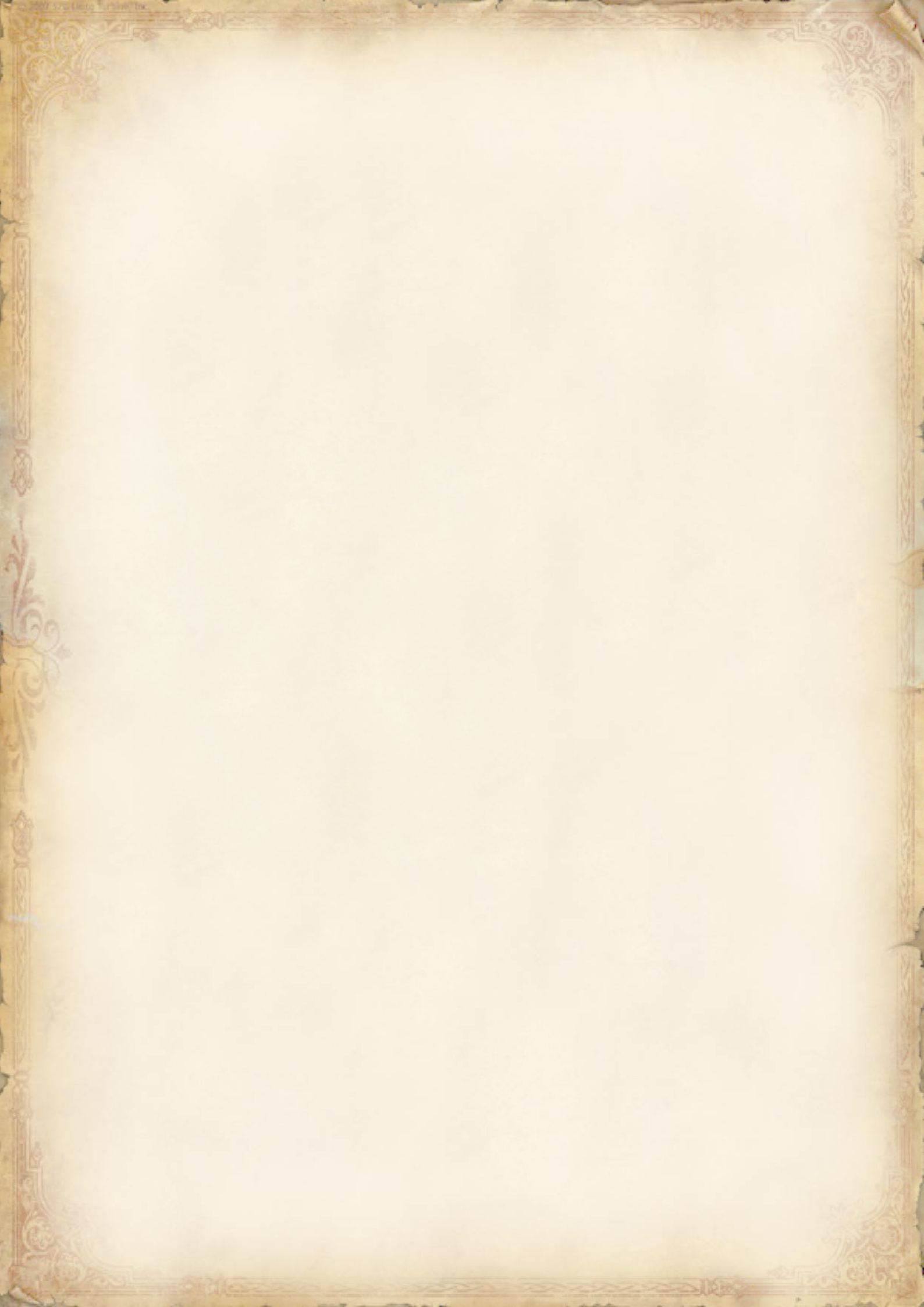
ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Η τοπική υφαντουργία της Αιγύπτου είχε φτάσει σε πολύ υψηλό επίπεδο 5000 χιλιάδες χρόνια πριν, βασιζόμενη στην εξειδικευμένη καλλιέργεια του λιγαριού, η οποία εξακολούθησε και αργότερα να αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές της Αιγύπτου.

Το κλίμα στην Αρχαία Αίγυπτο ήταν ζεστό και σχεδόν χωρίς βροχή. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού η θερμοκρασία ξεπερνούσε τους σαράντα βαθμούς και κατά τη διάρκεια του χειμώνα ήταν μέσο όρο δεκαοχτώ. Υπήρχε μεγάλη διαφορά μεταξύ ημερήσιας και νυχτερινής θερμοκρασίας και το βράδυ έκανε παγωσιά. Προφανώς, δεν υπήρχε λόγος η ενδυμασία να είναι βαριά, εκτός από τα βράδια και το χειμώνα, αλλά έπρεπε να προστατεύει από τον ήλιο. Ήταν φτιαγμένη από δέρματα ζώων. Οι γυναίκες φορούσαν κοιτές φούστες, φουσταρέλες και μαρδύες με μεγάλα πουκάμισα. Οι Αρχαίοι Αιγύπτιοι φορούσαν ελαφρά και δροσερά ρούχα από λεπτό, άβαφο λινό ύφασμα. Τα ρούχα τους απλώς τυλίγονταν γύρω από το σώμα, γι' αυτό και είχαν ελάχιστες ραφές. Επίσης, φορούσαν μάλλινα όταν ήθελαν να ζεσταθούν. Οι άντρες είχαν πάνω από σαράντα είδη κουστομιών: φουσταρέλες σε διάφορα μεγέθη και σχήματα, επίπεδα ή με πτυχές πουκάμισα, μαρδύες από διαφορετικά είδη λινό. Αντίθετα, οι γυναίκες, τουλάχιστον τα πρώτα εκατόν πενήντα χρόνια της Αιγυπτιακής ιστορίας, φορούσαν μοτότορα φορέματα.

Οι ανώτερες τάξεις ήταν, φυσικά, οι << αρχηγοί >> της μόδας και στην ενδυμασία τους φαίνονται οι πρώτες αλλαγές. Τα περισσότερα ενδύματα πρέπει να ήταν φτιαγμένα στο σπίτι και υποθέτουμε ότι οι γυναίκες τα ράβανε, αν και σύνεργα ραφτικής βρέθηκαν σε αττικές ταφές. Στο Αρχαίο βασίλειο, μια γυναίκα συνήθως φορούσε ένα ίσιο, σφιχτό, άσπρο λινό μισοφόρι που τερτωνόταν κάτω από το στήθος μέχρι τους αστραγάλους, το στήθος ήταν καλυμμένο από τα λουριά των ώμων που κρατούσαν το φόρεμα (BARBARA WATTERSON, 1991). Επίσης, οι γυναίκες φορούσαν απλό, ίσιο φόρεμα με τιράντες, φτιαγμένο από ένα ορθογώνιο κομμάτι λινό, με ραφή στη μία πλευρά. Για να μην ζεσταίνονται, χρησιμοποιούσαν πολύ λεπτά υφάσματα και δε φορούσαν εσώρουχα. Αυτό το απλό ντύσιμο δεν άλλαξε, αν και στα χρόνια του Μέσου Βασιλείου πλούσιες και φτωχές άρχισαν να φορούν κολιέ με πολύχρωμα σχέδια. Η μόδα του Νέου Βασιλείου ήταν πιο κομψή με πλισέ χιτώνας με κρόσσια πάνω από το ίσιο φόρεμα. Συντηθισμένη ένδυση της εποχής είναι η μακριά φούστα με τριγωνική ποδιά, πάνω στην οποία υπάρχει μια στήλη με ιερογλυφικά γραπτά σε κίτρινο χρώμα, που περιέχουν τα τυπικά λόγια των προσφορών στον νεκρό Χα.

Ενώ οι άλλοι ασχολούνται με την τουαλέτα του ο άντρας ήταν ντυμένος με κοινή μπροστέλλα. Σ' όλο αυτό το διάστημα έμενε ξεφούσκωτος και ξυπόλυτος και δεν φορούσε καθόλου κοσμήματα ή φορούσε μόνο λίγα. Όταν τελείωνε με την καθαριότητά του, μπορούσε, ακόμη κι αν είχε να βγει, να φορά την κοινή του μπροστέλλα. Περνούσε στον καρπό του χεριού του ένα ή δύο ζευγάρια βραχιόλια, ένα δαχτυλίδι στο δάχτυλο και έδενε στο λαιμό του ένα περιδέραιο με πέντε ή έξι σειρές μαργαριτάρια, που συγκρατούνται ανάμεσα σε δύο πόρπες που είχαν το σχήμα κεφαλής γερακιού. Αν σ' αυτά πρόσθετε ένα στολίδι από κερφίτη λίθο, που κρεμόταν από το στήθος με ένα μακρύ κορδόνι, ο Αιγύπτιός μας γινόταν πολύ ενπαρουσίαστος. Μπορούσε να αντικαταστήσει την μικρή μπροστέλλα με μια φουφούλα και να φορέσει πέδιλα, τα οποία ήταν γνωστά από τα πολύ παλιά χρόνια και φρόντιζε να μην τα φθείρει χωρίς να υπάρχει ανάγκη. Μερικοί φορούσαν χιτώνας που έφταναν ως τον αστράγαλο, ίσιους και χωρίς στολίδια που συγκρατιόνταν με μπρατέλλες. Οι περισσότεροι Αιγύπτιοι προτιμούσαν από το σοβαρό αυτό ντύσιμο τον πτυχωτό χιτώνα από λινό ύφασμα, που άφηνε ελεύθερο το λαιμό, εφάρμοζε στον κορμό και φάρδαινε προς τα κάτω. Πάνω από τον χιτώνα αυτόν έδεναν μια φαρδειά ζώνη που αποτελούνταν από μια πτυχωτή εσάρπα από το ίδιο το ύφασμα, που τα ελεύθερα άκρα της είχαν σχήμα τριγωνικό. Την επίσημη εμφάνιση συμπλήρωνε μια μεγάλη σγουρή περούκα, που πλαισίωνε όλο το κεφάλι και διάφορα ακριβά κοσμήματα, περιδαίρεα, ένα περιλαίμιο, μια διπλή αλυσίδα που κρεμόταν από το στήθος, βραχιόλια στον καρπό του χεριού και στα μπράτσα και πέδιλα στα πόδια.

Η στολή μιας μεγάλης κυρίας δεν διέφερε και πολύ από την στολή του άντρα της . Περιελάμβανε μια πολύ λεπτή πουκαμίσα και από πάνω ένα πτυχωτό λευκό και διαφανή χιτώνα , όπως ο αντρικός . Έδενε πάνω στον αριστερό μαστό και άφηνε ξεσκεπαστο τον δεξιό . Άνοιγε κάτω από την ζώνη και έφτανε ως τον αστράγαλο . Τα στολισμένα με φράντζες μανίκια άφηναν ξεσκεπαστο τον πήχη και έτσι μπορούσε ο καθένας να θαυμάσει τα μακριά και λεπτά χέρια καθώς και τους φορτωμένους με βραχιόλια καρπούς . Βέβαια αυτή η ενδυμασία αφορούσε μόνο τους αργόσχολους . Οι εργαζόμενοι ήτιντοταρ με πρακτικότερο τρόπο . Αρκούνταρ , όπως και οι χωρικοί , σε μια μπροστέλλα κομμένη σε ίσια γραμμή , που την συγκρατούσε μια ζώνη που είχε φάρδος όσο μια παλάμη , χωρίς κετήματα και στολίδια και χωρίς τις φράντζες , που στόλιζαν την μπροστέλλα των Ασιατών . Οι φτωχοί δεν αγαπούσαν λιγότερο τα πλουμίδια και τα κοσμήματα από τους προτομιούχους και μια και δεν είχε χρυσάφι καθιέρωσε τα πήλινα ή τα ορειχάλκινα κοσμήματα . Οι γυναίκες που ασχολούνταρ επαγγελματικά με την μουσική φορούσαν , όπως οι μεγάλες κυρίες , τον μακρύ διάφανο χιτώνα . Συχνά δεν φορούσαν κατένα ρούχο παρά μόνο μερικά κοσμήματα , μια ζώνη , ένα περιδέραιο , βραχιόλια και σκουλαρίκια . Οι υπηρέτριες του σπιτιού κυκλοφορούσαν γυμνές , ιδιαίτερα όταν τα αφεντικά τους δέχονταρ καλεσμένους και πρόσφεραν με θάρρος το λυγρό και λεπτό κορμάκι τους στον γενικό θαυμασμό .

Στην Αρχαία Αυτοκρατορία , ο συνδυασμός αρχαιοτικής απλότητας και θερμού κλίματος είχε να κάνει ώστε άντρες και γυναίκες , από τους βασιλιάδες μέχρι τους σκλάβους , να έχουν κοινή ενδυμασία : ένα κομμάτι λευκό ύφασμα , που ξεκινούσε από τη μέση τους και κατέληγε στα γόνατά τους όπως ακριβώς στην Κρήτη - . Στη Μέση Αυτοκρατορία , οι γυναίκες προσθέτουν πάνω από το ύφασμα μια φούστα . Στη νέα Αυτοκρατορία , αρχίζουν να σκεπάζουν και το στήθος , μ' ένα φόρεμα περασμένο πάνω από τον αριστερό ώμο και συγκρατημένο με πόρπη κάτω από το δεξιό στήθος . Η πρόδος έφερε μαζί της , κοτά στο αρχικό λευκό ύφασμα και τα χρωματιστά , είτε λιγά και το λιγάρι το κατεργάζονταρ οι γυναίκες , εργάτριες ή σκλάβες είτε μάλλινα , για το χειμερινό παρωφόρι των πλουσίων . Απουσίαζαν βέβαια τα βαμβακερά , που θα έρχονταρ αργότερα από τις Ινδίες , καθώς και τα μεταξωτά , που θα έρχονταρ πολύ αργότερα από την Κίνα .

Ο Ραμοής Β' , ένας από τους πιο διάσημους φαραώ , καθισμένος σε θρόνο φορώντας τελετουργικό ενδύμα , μακρύ λιγόν πτυχωτό χιτώνα , που αναδεικνύει το σχήμα του σώματος , και το διάδημα κεπρές , που μοιάζει με κράνος .

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

Η Αιγυπτιακή τέχνη παραγωγής κοσμημάτων ήταν σπουδαιότατη . Η χρήση περιδέραιων και κοσμημάτων βεβαιώνεται από την Προδυναστική Περίοδο, όταν εμφανίστηκαν οι πρώτες απλές μορφές κοσμημάτων , με σαφή , σε πολλές περιπτώσεις , αποτροπαική και μαγική χρήση . Περιδέραια , βραχιόλια , δαχτυλίδια , σκουλαρίκια , διαδήματα , ζώνες , κρίκοι αστραγάλων και επιστήθια κοσμήματα δεν ήταν αποκλειστικά γυναικείο προνόμιο , καθώς αποδεικνύεται ότι και στους άντρες άρεσε να τα χρησιμοποιούν . Τα πλούσια κτερίσματα των βασιλικών τάφων μας προσέφεραν εξαιρετικά δείγματα κοσμημάτων από χρυσό , ασήμι , ημιπολύτιμους λίθους , χρωματιστή υαλόμαζα και φαγεντιανή , που φαερώνουν την ακριβέστατη και λεπτή δουλειά των Αιγυπτίων χρυσοκόων . Μια από τις ιστορικές περιόδους στις οποίες η παραγωγή κοσμημάτων προκίπτει πιο εκλεπτυσμένη και κομψή είναι σίγουρα η 12η Δυναστεία , όπως αποδεικνύουν τα εκλεκτά περιδέραια που ανακαλύφθηκαν στους τάφους μερικών πριγκιπισσών της εποχής . Κατά τη διάρκεια του Νέου Βασιλείου το στιλ γίνεται πιο επιτηδευμένο , αν και υπάρχουν ακόμη αντικείμενα απλής κομψότητας , όπως το περιδέραιο από σαρδόνυχα (εικόνα 1) . Το αποτελούν τέσσερις σειρές μικρές χάντρες , οι οποίες διακόπτονται σε κανονικά διαστήματα από επιμήκεις χάντρες και από άλλες σε σχήμα στιλιζαρισμένου ροδιού , καθώς και από οφθαλμούς ονιτ-ζατ . Ένα άλλο πιο μεγάλο ονιτ-ζατ , του οποίου είναι γνωστή η μαγική προστατευτική λειτουργία , βρίσκεται σε αντίθετη θέση σε σχέση με την ωοειδή εγχάρκτη χάντρα (εικόνα 2) .

Τα κοσμήματα της Τάξεως διακρίνονται στο σύνολό τους για την πολιτέλεια , την πρωτοτυπία και την τεχνική τους τελειότητα , έτσι ώστε να θεωρούνται δικαίως ένα πολύ σημαντικό παράλληλο του θησαυρού του Τουταγχαμών . Μολονότι δεν φθάνουν την πληθωρικότητα και τον σύνθετο χαρακτήρα των κοσμημάτων του νεαρού φαραώ της 18ης δυναστείας , δεν μπορεί παρά να μείνει κανείς έκπληκτος μπροστά στις εικονογραφικές επιλογές , τα έρθετα στοιχεία και τη λεπτή κατεργασία των εγκολπίων , των βραχιολιών και των περιδέραιων από πολύτιμο μέταλλο που βρέθηκαν ανάμεσα στα κτερίσματα των τάφων της Τάξεως . Ένα εμβληματικό παράδειγμα αποτελεί το περιδέραιο σεμπίου , που πρέπει να κοσμούσε το στήθος του Φουσερην Α΄ (21η δυναστεία , βασιλεία του Φουσερην Α΄ ~ 1045 - 994 π.Χ. ~) . Χιλιάδες λεπτοί χρυσοί δίσκοι σχηματίζουν επτά σειρές , ενώ μπροστά φέρουν χρυσό τραπεζοειδές κούμπωμα , πάνω στο οποίο αποδίδονται με λάπις λάζουλι δύο δέλτοι με τα ονόματα γέννησης και στέφης του φαραώ , τους βασιλικούς του τίτλους και ευχετικές φράσεις . Από το κατώτερο τμήμα του κομψώματος κρέμονται χρυσές αλυσίδες , στις οποίες παρεμβάλλονται πολυάρθρα κωδωνόσχημα στοιχεία . Αυτές οι αλυσίδες πικνώνουν προς τα κάτω και συνθέτουν ένα εκπληκτικό χρυσό καταρράκτη που ανοίγει σε σχήμα βεττάλιας . Το περιδέραιο μοιάζει να μιμείται το παλαιό είδος κοσμήματος που διόταν από τον φαραώ στους γενναίους αξιωματούχους του , όπως συνάγεται από κάποιες τοιχογραφίες σε τσούς (εικόνα 3) .

Ανάμεσα στα κτερίσματα της πριγκιπισσας Μερερét (12η δυναστεία , βασιλεία του Αμενεμχét Γ΄ ~ 1842 - 1794 π.Χ. ~) , βρέθηκε αυτό το περίτεχνο περιδέραιο με το εγκόλπιο . Το κόσμημα , που αποτελούσε μέρος ενός πλούσιου θησαυρού ο οποίος ανακαλύφθηκε το 1894 στον τάφο της πριγκιπισσας , αποτελείται από ένα περιδέραιο με χάντρες από κορνεόλιο , λάπις λαζούλι και χρυσό στο οποίο κρέμεται ένα χρυσό διάτρητο ορθογώνιο τμήμα με έρθετους ημιπολύτιμους λίθους . Μέσα σε ένα πλαίσιο που μιμείται τη δομή τσού , εκτυλίσσεται μια σύνθετη παράσταση γεμάτη εικονογραφικά στοιχεία και ιερογλυφικά . Η πίσω πλευρά είναι κατασκευασμένη ολόκληρη από χρυσό και η ίδια απεικόνιση αποδίδεται στο μέταλλο (εικόνα 4) .

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι φιλοτεχνούσαν μεγάλη ποικιλία από βραχιόλια : συμπαγή βραχιόλια με δύο πλάκες από σκαλισμένο χρυσάφι που ενώνονται με δύο κλάπες . Κρίκους ολόχρυσους , σειρές από μαργαριτάρια , κορδόνια ή κορδέλλες από χρυσάφι .

Η σγουρή περούκα σκέπαζε τους ώμους και την πλάτη . Στα μαλλιά λαμποκοπούσε ένα ωραίο διάδημα από περουζέδες , λαζούρια και χρυσάφι . Εδρε στο πίσω μέρος με δύο κορδόνια , που κατέληγαν σε φούντες . Πάνω στο πολύπλοκο οικοδόμημα των μαλλιών ένας κώνος στεκόταν ως εκ θαύματος σε ισορροπία . Δεν είναι γνωστό από τι ήταν φτιαγμένος , αλλά υποθέτουμε πως πρόκειται για κάποια αρωματισμένη πομμάδα . Το κώνο αυτόν άλλωστε , δεν τον βλέπουμε μόνο σε γυναίκες . Πολύ συχνά τον φορούσαν και άντρες .

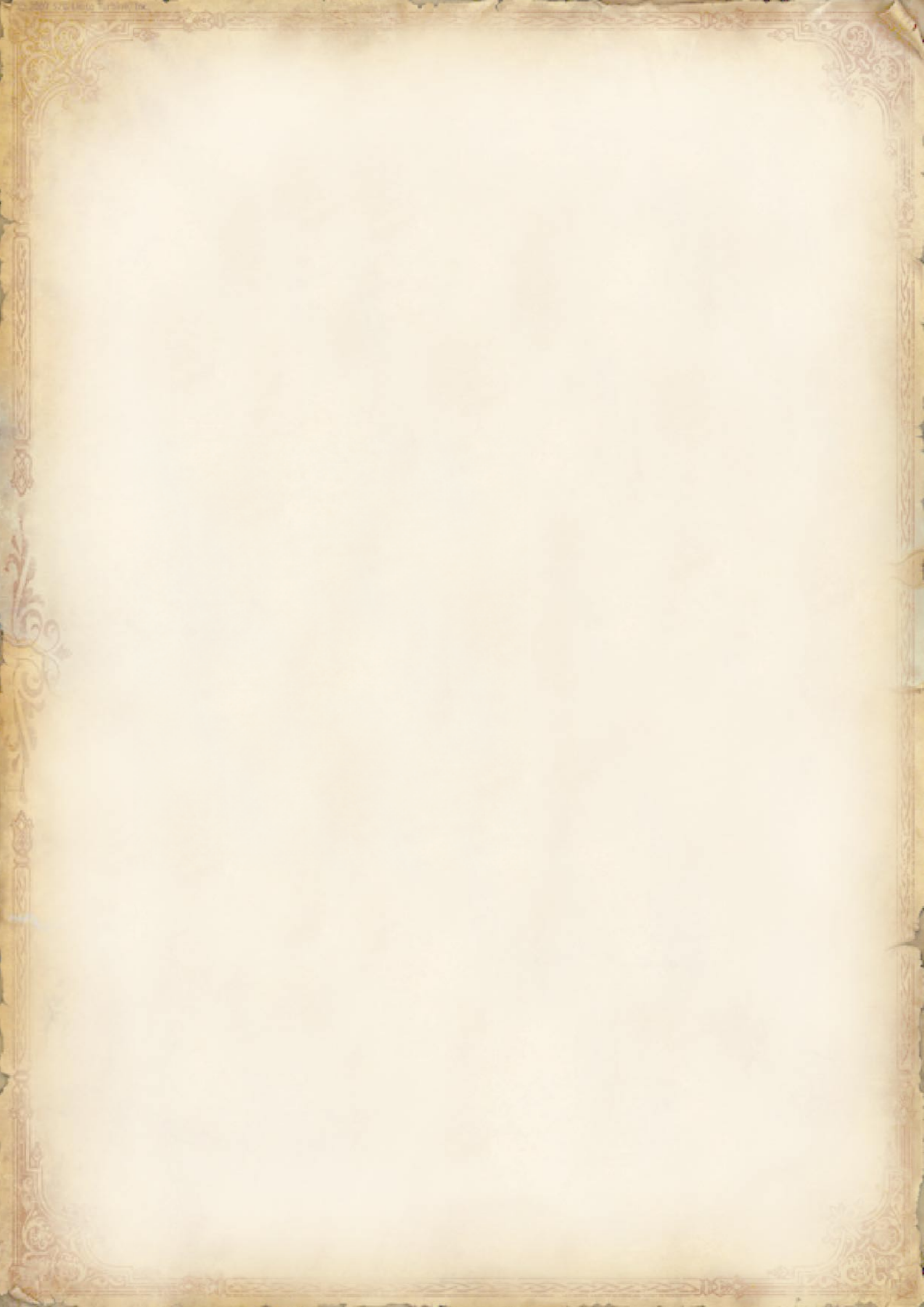
Τα μύδια , που συλλέγονταν κυρίως από την Ερυθρά θάλασσα και τα κελύφη τους χρησιμοποιούνταν ως κοσμήματα και φυλαχτά . Στη 18η δυναστεία τα αντικείμενα καλλωπισμού , εξέχουσας μορφής και εφευρετικότητας πολλαπλασιάζονται .

Η Αίγυπτος εξήγαγε σε μικρές ποσότητες στην Κρήτη πρώτες ύλες για την κατασκευή κοσμημάτων , όπως δόντι ιπποποτάμου , ενδεχομένως χρυσό καθώς και ημιπολύτιμους λίθους όπως αμέθυστο και σάρδιο . Ζωομορφικές σφραγίδες και φυλαχτά όπως δόντι ιπποποτάμου , έχουν αιγυπτιακό σχήμα (οκλάζωι πύθκος , μύγα Αρχαίων) . Ακόμη , ήρθε στην Κρήτη η τεχνική κατασκευής φαγεντιανής , γνωστή ήδη από την Προδυναστική Αίγυπτο . Οι επαφές μεταξύ των δύο αυτών χωρών ενισχύθηκαν από τη σχετικά μικρή απόσταση που τις χωρίζει , γύρω στα 350 μίλια . Το ανταλλάκτικό αυτό εμπόριο είχε ως επακόλουθο και την διακίνηση ιδεών σε επίπεδο πολιτείας , τέχνης και πολιτισμού .

Όταν η μούμια του Σωσένκ Β' (22η δυναστεία , βασιλεία του Σωσένκ Α' ~ 945 - 924 π.Χ. ~) ήρθε στο φως από τον Μοτέ , έφερε μια σειρά βραχιόλια , μεζύ των οποίων αυτό το αριστουργηματικό και το ζευγάρι του , που έχουν όμοια αλλά κατοπτρική διακόσμηση . Η λεπτή κατεργασία του βραχιολιού με την περικλειστη τεχνική καταδεικνύει το υψηλό επίπεδο της χρυσοχοίας κατά την Τρίτη Μεταβατική Περίοδο . Το κόσμημα αποτελείται από δύο χρυσά ημικύκλια που ενώνονται με στροφαίς , από τους οποίους ο ένας ανοίγει , για να μπορεί να φοριέται το βραχιόλι . Η εξωτερική επιφάνεια κυριαρχείται από την εικόνα ενός οφθαλμού ουτζάτ , στον οποίο αποδίδονται μαγικές και αποτροπαικές ιδιότητες και ο οποίος συντίθεται από ένθετα στοιχεία , λάπιδ λαζούλι και λευκή φαγεντιανή , πάνω σε βάθος από λάπιδ λαζούλι με λευκές κηλίδες . Το φυλαχτό στηρίζεται πάνω στο ιερογλυφικό σύμβολο κέμπ , το οποίο καλύπτεται από μοτίβο σκακιάρας που σχηματίζεται από μικρά ορθογώνια από καρνεόλιο και λάπιδ λαζούλι εναλλασσόμενα με ορθογώνια από χρυσό . Το υπόλοιπο τμήμα διακοσμείται με μικρές κάθετες λωρίδες από χρυσό και λάπιδ λαζούλι , που σταματούν λίγο πριν τα άκρα , τα οποία διατρέχονται από μια διπλή οριζόντια ζώνη με μπλε και κόκκινα ένθετα διακοσμητικά στοιχεία . Στο εσωτερικό του βραχιολιού , είναι χαραγμένες οι δέλτοι του Σωσένκ Α' , ιδρυτή της 22ης δυναστείας , της λεγόμενης << λιβικής >> , από τον οποίο ο Σωσένκ Β' πιθανώς κληρονόμησε τα δύο βραχιόλια (εικόνα 5) .

Στο κάλυμμα του επιχρυσωμένου κουτιού - κοσμηματοθήκη , δίπλα από την κεντρική λαβή από ελεφαντόδοντο , αναγράφεται το περιεχόμενο (βραχιόλια) και το όνομα της ιδιοκτήτριας (Χετεφερές Α' , 4η δυναστεία , βασιλεία του Σεφρού ~ 2575 - 2551 π.Χ. ~) . Τα κοσμήματα ήταν κατασκευασμένα από αργυρό έλασμα , με ένθετους ημιπολύτιμους λίθους τοποθετημένους με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζουν τέσσερις πεταλούδες με ανοιχτά φτερά που χωρίζονται μεταξύ τους από ένα μικρό δακτύλιο από καρνεόλιο (εικόνα 6) .

Τα γυναικεία κτερίσματα περιλαμβάνουν ζώνες , μερικές από τις οποίες πριγκιπικές και πολύ εκλεπτυσμένης κατασκευής , που χρησιμοποιούνταν για καθαρά διακοσμητικούς λόγους . Η μικρή ζώνη που φορά η μικρή Νεφερμαάου (18η δυναστεία) , τα επιχρυσωμένα στοιχεία , τα σκουλαρίκια , το περιδέραιο αποτελούν τα συνηθισμένα κοσμήματα των μικρών κοριτσιών , τα οποία συνηθίζονται να κυκλοφορούν ημίγυμνα καθώς το κλίμα της Αιγύπτου ήταν θερμό . Μάτια περιγεγραμμένα με μαύρο χρώμα και μαλλιά , εν μέρει ξυρισμένα στο πίσω μέρος , σχηματίζουν βοστρυχωτές αφέλειες και από μια μπούκλα σε κάθε πλευρά που πέφτει μπροστά από τον κρόταφο , τυπικό χαρακτηριστικό των παιδιών της Αιγύπτου (εικόνα 7) .

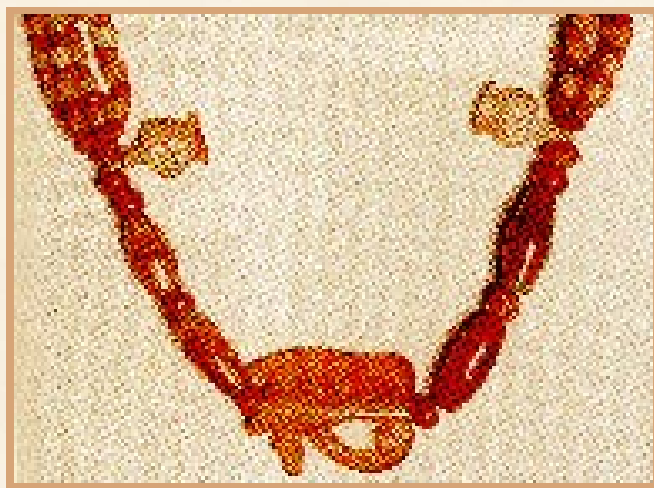

Ένα από τα πιο λεπτοδουλεμένα και μεγαλοπρεπή έργα χρυσοχοΐας μεταξύ των κτερισμάτων του Τουταγχαμών (18η δυναστεία , βασιλεία του Τουταγχαμών ~ 1333 - 1323 π.Χ.~) είναι σίγουρα αυτό το κόσμημα για τον θώρακα , που αποτελούσε τμήμα της επίσημης στολής του νεαρού ηγέμονα . Το κόσμημα , προτόμιο των φαραώ και των θεών , αποτελείται από δύο τμήματα που κομψώνουν μεταξύ τους και που θα πρέπει να κάλυπταν το στήθος και την πλάτη του Τουταγχαμών . Πάνω από μια ζώνη με πυκνή πλέξη από σταγονόσχημα μοτίβα , που απολήγει σε γεωμετρικές ταινίες από χρυσό και έγχρωμη ναλομάζα , στερεώνονται οι εμπρόσθιες και οι οπίσθιες τσιράντες . Αυτές αποτελούνται από μια διπλή σειρά από χρυσά εξαρτήματα με κεντρικά ένθετα διακοσμητικά στοιχεία , και συνδέονται μεταξύ τους , τόσο μπροστά όσο και πίσω , με ένα περιδέραιο που αποτελείται από επιμήκεις και σταγονόσχημες χάντρες φτιαγμένες από ναλομάζα . Από την κατώτερη άκρη του περιδέραιου που κοσμούσε το στήθος του φαραώ κρέμεται ένα ορθογώνιο εξάρτημα , που ενώνει το περιδέραιο με τη ζώνη . Το ραχιαίο περιδέραιο είναι διαφορετικό : οι ζώνες που το συνδέουν διακόπτονται από ένα διάτρητο τετράγωνο φτιαγμένο από χρυσό που περιέχει την εικόνα σκαραβαίου με φτερά και ουρά γερακιού , πλαισιωμένου από δύο κόμπρες με τα στέμματα της Κάτω και της Ανω Αιγύπτου . Από αυτό το εξάρτημα κρέμονται κατακόρυφες σειρές από μικρές χάντρες , που απολήγουν σε μικρά άνθη παπαρούνας , λωτού και παύρου (εικόνα 8) .

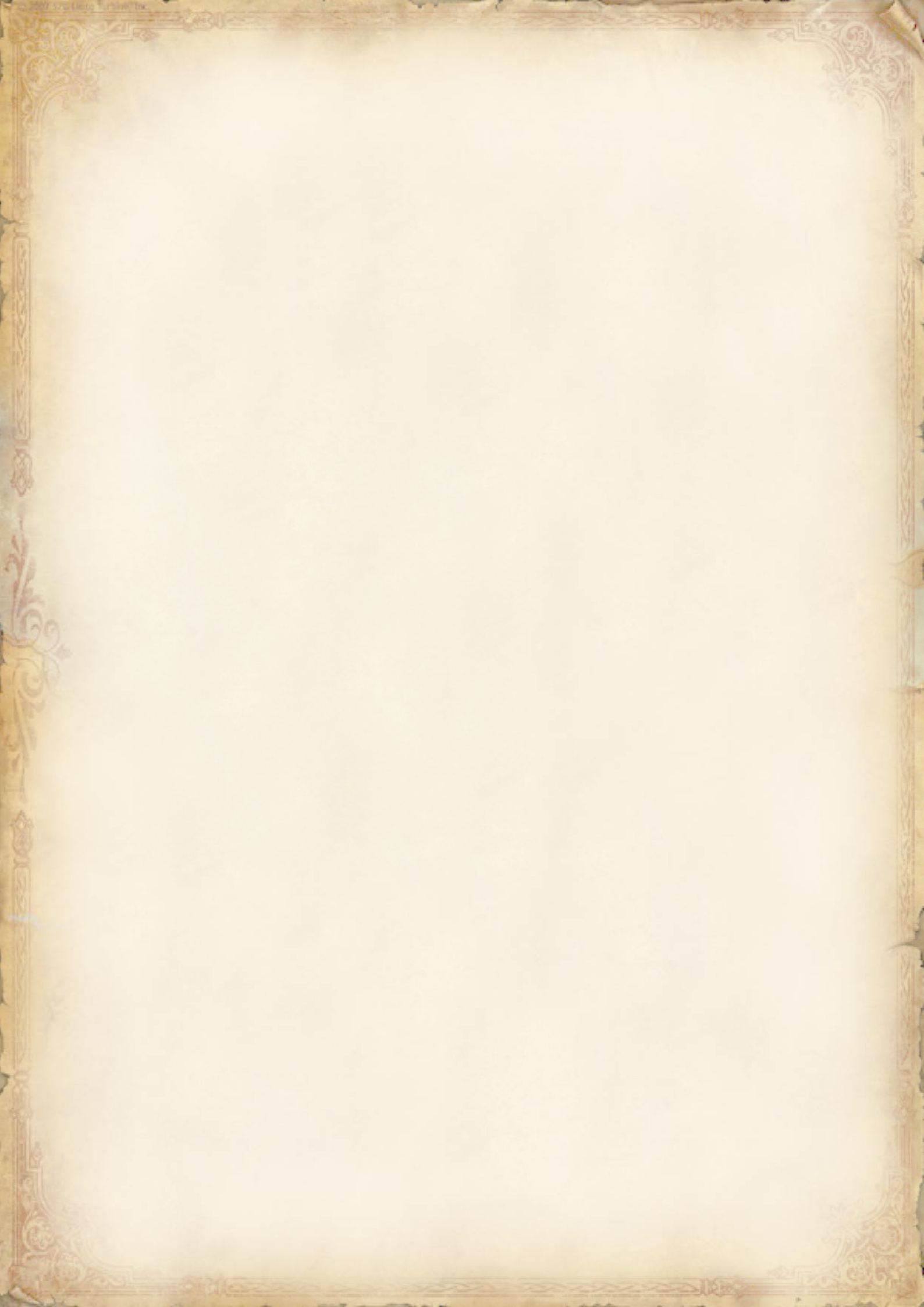
Τα σκουλαρίκια εμφανίστηκαν στην Αίγυπτο την εποχή της 18ης δυναστείας , όταν άρχισαν να φοριούνται από άντρες , γυναίκες και παιδιά , που προέρχονταν από διάφορα κοινωνικά στρώματα . Αγάλματα , αγάλνυφα , νεκρικές προσωπίδες και βασιλικές μούμιες του Νέου Βασιλείου δείχνουν ότι οι Αιγύπτιοι είχαν ενίοτε στους λοβούς των αυτιών μεγάλες τρύπες που πρέπει να χρησιμοποιούνταν για να κρέμονται αυτά τα κοσμήματα . Τα δύο μεγάλα σκουλαρίκια του Σέθου Β΄ (19η δυναστεία , βασιλεία του Σέθου Β΄ ~ 1199 - 1193 π.Χ. ~) βρέθηκαν σε μια κρυψώνα της κοιλάδας των Βασιλέων , όπου ίσως τα είχαν κρύψει τυμβωρύχοι ήδη από την αρχαιότητα . Είναι πιθανό ότι προέρχονταν από τον τάφο της σύζυγου του φαραώ , της βασίλισσας Ταουσορέτ και ότι της τα είχε χαρίσει ο σύζυγός της . Είναι όμοια μεταξύ τους και αποτελούνται από διάφορα στοιχεία φτιαγμένα από χρυσό που συναρμολογήθηκαν . Το τμήμα που εισάγεται στον λοβό αποτελείται από δύο μικρούς κυλίνδρους οι οποίοι περνούν ο ένας μέσα στον άλλο , που τα άκρα τους έχουν το ένα μορφή ρόδακα και το άλλο ημισφαιρικού θόλου . Στις επιφάνειες αυτών των δύο τελευταίων στοιχείων είναι χαραγμένες οι δέλτοι του Σέθου Β΄ που απαρτώνται , επίσης , και στο τραπεζοειδές έλασμα από κάτω τους , το οποίο αναρτάται στον κύλινδρο μέσω δύο ραβδωτών δακτυλίων . Στη βάση του ελάσματος , με χρυσά σύρματα κρέμονται επτά για κάθε σκουλαρίκι περιάπτα , σε δύο διαφορετικά μήκη , που πολύνουν σε άνθος (εικόνα 9) .

Εικόνα 1

Εικόνα 2

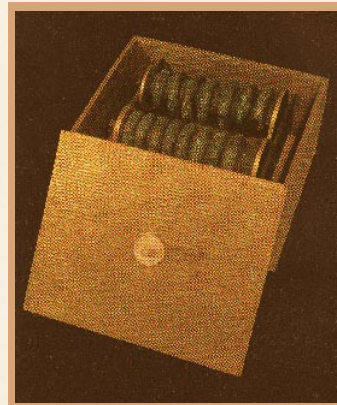
Εικόρα 3

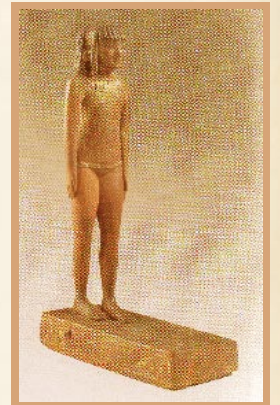
Εικόρα 4

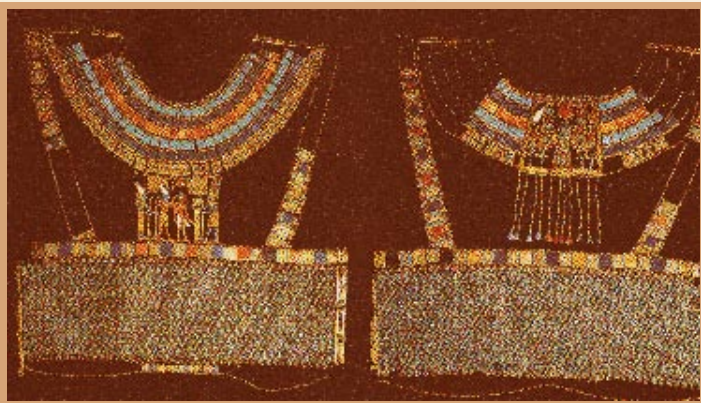
Εικόρα 5

Εικόρα 6

Εικόρα 7

Εικόρα 8

Εικόρα 9

ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Οι Αιγύπτιοι , που γνώριζαν να εκτιμήσουν την γη τους και δεν φειδωλεύονταν σε κόπους , φοβούνταν την πείνα . Γνωρίζουμε ότι βάση της διατροφής των πλούσιων Αιγυπτίων ήταν το κρέας , τα φάρια και τα δημητριακά , καθώς επίσης κι ότι υπήρχαν 33 ποικιλίες κρέατος , 24 ποικιλίες φαριού και 48 φαγητά φούρνου . Ετρωγαν πάντα πολύ κρέας . Σκληρές σφαγής ζώων και κοπάδια που προορίζονταν για την καταγύωση σκεπάζουν τους τοίχους των τάφων . Το βόδι ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής κρέατος . Με την λέξη ίουα ονόμαζαν το αφρικανικό βόδι , ένα μεγάλοςωμο ζώο με μεγάλα συνήθως κέρατα και γρήγορο βάδισμα . Το έτρεφαν κατάλληλα και γινόταν τεράστιο και βαρύ . Όταν δεν μπορούσε πια να περπατήσει έκριναν τότε ότι έπρεπε να το σφάζουν , όπως μπορούμε να δούμε στις πομπές της Αβύδου και της Μεντινέτ - Χαμπού . Τα διαλεχτά ζώα τα στόλιζαν με φτερά από στρουθοκάμηλο , που τα στερέωναν ανάμεσα στα κέρατα με διπλές μικρές κορδέλλες . Ονόμαζαν ουντζού τα πολύ μικρότερα βόδια , που κατά κανόνα δεν είχαν κέρατα ή αν είχαν ήταν πολύ μικρά , και κέγκα τα βόδια που είχαν ωραία κέρατα , ήταν μεγάλοςωμα αλλά ταυτόχρονα και πιο άγρια από τα ίουα .

Κατά την περίοδο της Αρχαίας Αυτοκρατορίας τα μικρά ζώα της ερήμου συνέβαλλαν στην διατροφή των Αιγυπτίων . Πήγαιναν συχνά στην έρημο και κυνηγούσαν αντιλόπες και γαζέλες . Ζούσαν περισσότερο από το κνήγι παρά απ' την κτηνοτροφία . Ο κόκκορας και η κότα δεν ήταν ακόμη γνωστά , η πτηνοτροφία , ωστόσο , και η καταγύωση πουλερικών ήταν μεγάλη - περισσότερα , χήνες , γερανοί , ορτύκια . Σε ορισμένους τομείς και πόλεις απαγορεύονταν να τρώνε φάρι , ωστόσο , όμως , τεράστιες ποσότητες φαριών αναφέρονται ανάμεσα στα διάφορα τρόφιμα που μοιράζονταν στους ναούς των Θεβών , της Ον και της Μέμφιδας : κέφαλοι , μουρμούρες , καθώς και μεγάλα φάρια όπως ο χρόμης και ο λάτης .

Στο ημερολόγιο της Μεντινέτ - Χαμπού περιλαμβάνονται τα λαχαρικά με την γενική ονομασία ρενπούτ << ετήσια προϊόντα >> . Το σκόρδο το εκτιμούσαν πάρα πολύ και ήταν άφθονο στην Αίγυπτο , όπως επίσης και τα αγγούρια , τα καρπούζια , τα πεπόρια , τα κρεμμύδια , τα πράσα .

Οι κλασικοί συγγραφείς ισχυρίζονται πως η θρησκεία απαγόρευε στους Αιγύπτιους να τρώνε κουνιά και ρεβίθια , για να μαθαίνουν έτσι οι άνθρωποι στη στέρση ορισμένων πραγμάτων . Μα ωστόσο βρέθηκαν στους τάφους κουνιά , μπιζέλια και ρεβίθια . Στους λαχαρόκηπους κοττά στα σπίτια καλλιεργούσαν μαρούλια που φρόντιζαν να τα ποτίζουν καλά διότι είχαν προσέξει ότι έκανε τους άντρες ερωπάρηδες και γόνιμες τις γυναίκες . Για το λόγο αυτό έτρωγαν πολλά με λάδι και αλάτι . Δεν γνώριζαν τα πορτοκάλια , τα λεμόνια ούτε και τις μπανάνες . Το αχλάδι , το ροδάκινο , και το κεράσι άρχισαν να εμφανίζονται στα τραπέζια μόνο κατά την ρωμαϊκή εποχή . Από παλιά , ωστόσο , στη διάρκεια του καλοκαιριού μπορούσαν να χορτάσουν με σταφύλια , χουρμάδες και καρπούς της συκαμινιάς , που ήταν μικρότεροι και όχι τόσο καλοί όπως τα σύκα της συκιάς . Οι χουρμάδες δεν είναι τόσο καλοί στην Αίγυπτο εκτός από την περιοχή της Θεβαΐδας . Τους χουρμάδες της φοικικιάς << ιτομ >> παρ' όλο που τρώγονται τους χρησιμοποιούσαν περισσότερο για φάρμακο . Οι ιδιαιρικές καρύδες ήταν για μερικούς προτομοιούχους κάτι το σπάνιο και το εκτιμούσαν πάρα πολύ . Η ροδιά , η ελιά και η μηλιά , που είχαν εισαχθεί στην εποχή των Ίκσως , δεν έπαιναν από τότε να καλλιεργούνται και να δίνουν καλούς καρπούς . Το ελαιόλαδο χρησιμοποιούσαν για τον φωτισμό αλλά το χρησιμοποιούσαν και στην κουζίνα . Πριν γνωρίσουν την ελιά , καλλιεργούσαν άλλα δέντρα που έβγαζαν λάδι , όπως η μορίγγη (είδος βελαιδιάς) μπακ . Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πολλές ονομασίες δέντρων και φυτών δεν έχουν εξακριβωθεί και ότι δεν μπορούμε να απαρτηθίσουμε όλα γενικά τα είδη φρούτων και λαχαρικών που είχαν οι Αιγύπτιοι .

Το γάλα ήταν μια πραγματική λιχουδιά . Το έβαζαν σε πήλινα δοχεία , που τα σφράγιζαν με μια τούφα χορτάρι , για να το προστατεύουν από τα έντομα , χωρίς να βουλώνουν το άνοιγμα τελείως . Πολλές λέξεις είχαν τη σημασία διαφόρων προϊόντων του γάλακτος - κρέμα , βούτυρο , τυρί - , η ερμηγεία τους , ωστόσο , δεν είναι και τόσο ασφαλής .

Εβαζαν αλάτι σε ορισμένα φάρμακα καθώς και σε ορισμένα φαγητά διαίτης . Δεν υπήρχε λόγος να μην το χρησιμοποιούσαν και σε μεγαλύτερη κλίμακα . Για να δίνουν γλυκεία γεύση στα ποτά και στις τροφές έβαζαν μέλι και χαρουπόμελο . Το ιερογλυφικό κότζεμ , που σημαίνει γλυκός και γλύκα , έχει το σχήμα ενός χαρουπιού . Προχωρούσαν πολύ βαθειά μέσα στην έρημο για να βρουν μέλι και κερύθρες από άγρια μελίτσια . Οι συλλέκτες μελιού συνεταιρίζονταν με εκείνους που πήγαιναν να μαζέψουν ρετσίρι τερεβίνθης στις οάσεις .

Υπάρχουν δεκαπέντε λέξεις που σημαίνουν διάφορα είδη φωμιού ή γλυκισμάτων τα οποία μπορούσαν να διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με το αλεύρι που ήταν κατασκευασμένα , το σχήμα , τον τρόπο που είχαν ψηθεί και τα υλικά που είχαν προσθέσει - μέλι , γάλα , φρούτα , αυγά , λίπος ή βούτυρο - . Άλεθαν και έβγαζαν αλεύρι από τρία κυρίως δημητριακά , το κριθάρι , ίοτ , την σίκαλη , μπότι και το σιτάρι , σουτ .

Ο ζύθος ήταν το εθνικό ποτό των Αιγυπτίων . Πατού στο σπίτι , στα χωράφια , στα καράβια , στις ταβέρνες , έπιναν ζύθο , που τον έφτιαχναν από κριθάρι ή σίκαλη και από χουρμάδες .

Από τότε που η Αίγυπτος κυβερνιόταν από μια οικογένεια που καταγόταν από το Δέλτα , οι φίλοι του χυμού των σταφυλιών της κληματαριάς , τον δώρον αυτού του Οσίριδος , που δεν τους είχε ποτέ λείψει , ήταν περισσότεροι παρά ποτέ άλλοτε . Την εποχή αυτή γινόταν μεγάλο εμπόριο κρασιού και παράλληλα μικρότερο εμπόριο ποτών που τα έλεγαν σειτέχ και πα - ουρ . Δεν γνωρίζουμε εάν οι Αιγύπτιοι άλειφαν με ρετσίρι , όπως οι Έλληνες , το εσωτερικό των πιθαριών όπου φιλασσόταν το κρασί . Είναι , ωστόσο , αμφίβολο γιατί αυτό που εκτιμούσαν περισσότερο στο κρασί ήταν η γλύκα του που ξεπερνούσε και την γλύκα του μελιού .

Οι Αιγύπτιοι έτρωγαν καθιστοί , καθένας μόνος του ή δύο , δύο , μπροστά στο στρογγυλό τραπέζακι , που πάνω του βρίσκονταν σωροί από διάφορα τρόφιμα : κρέατα , πουλερικά , λαχαρικά , φρούτα και γύρω γύρω φέτες από ένα κωκικό φωμί . Τα παιδιά κάθονταν πάνω σε διάφορα μαξιλάρια ή πατω στην φάθα . Οι οικογένεια δεν συγκεντρωνόταν για να πάρει το πρωινό της . Σερβίριζαν τον πατέρα αμέσως μόλις τελείωνε την πρωινή του τουαλέτα . Τον έδιναν φωμί και ζύθο , ένα κομμάτι κρέας από το μπούτι και ένα γλύκισμα . Το ίδιο και η μητέρα προγενμάτιζε την ώρα που την χτένιζαν ή αμέσως μετά . Σε κάποιο θηβαικό πίνακα μια υπηρέτρια δίνει ένα κύπελλο στην κυρά της , που με το χέρι της κρατά ακόμη τον καθρέπτη . Δίπλα της και πάνω στο τραπέζι υπάρχουν ένα κοφίρι και δύο βάζα .

Το εδεσματολόγιο των δύο κυρίων γευμάτων περιλάμβανε , κατά πάσα πιθανότητα , κρέατα , πουλερικά , λαχαρικά , φρούτα της εποχής , φωμιά και γλυκίσματα , που τα συνόδευε ζύθος . Δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι οι Αιγύπτιοι , ακόμη και των πιο εύπορων τάξεων , έτρωγαν κρέας σε κάθε τους γεύμα . Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η Αίγυπτος είναι μια ζεστή χώρα και ότι η λιαική πώληση ήταν υποτελής . Μπορούσαν να σφάζουν ένα βόδι , μόνο όσοι ήταν βέβαιοι ότι θα το καταλάωσουν σε τρεις ή τέσσερις μέρες , δηλαδή οι μεγάλοι κτηματίες με το πολύ προσωπικό , όσοι ζούσαν στο ραό , όσοι έδιναν συμπόσια και οι φτωχοί μόνο στις γιορτές και όταν πήγαιναν για προσκύνημα . Το απόγευμα , καμιά φορά , γύρω στις τέσσερις με πέντε έτρωγαν ένα κολατσιό και ή συνέχιζαν την εργασία τους ή διασκεδάζαν .

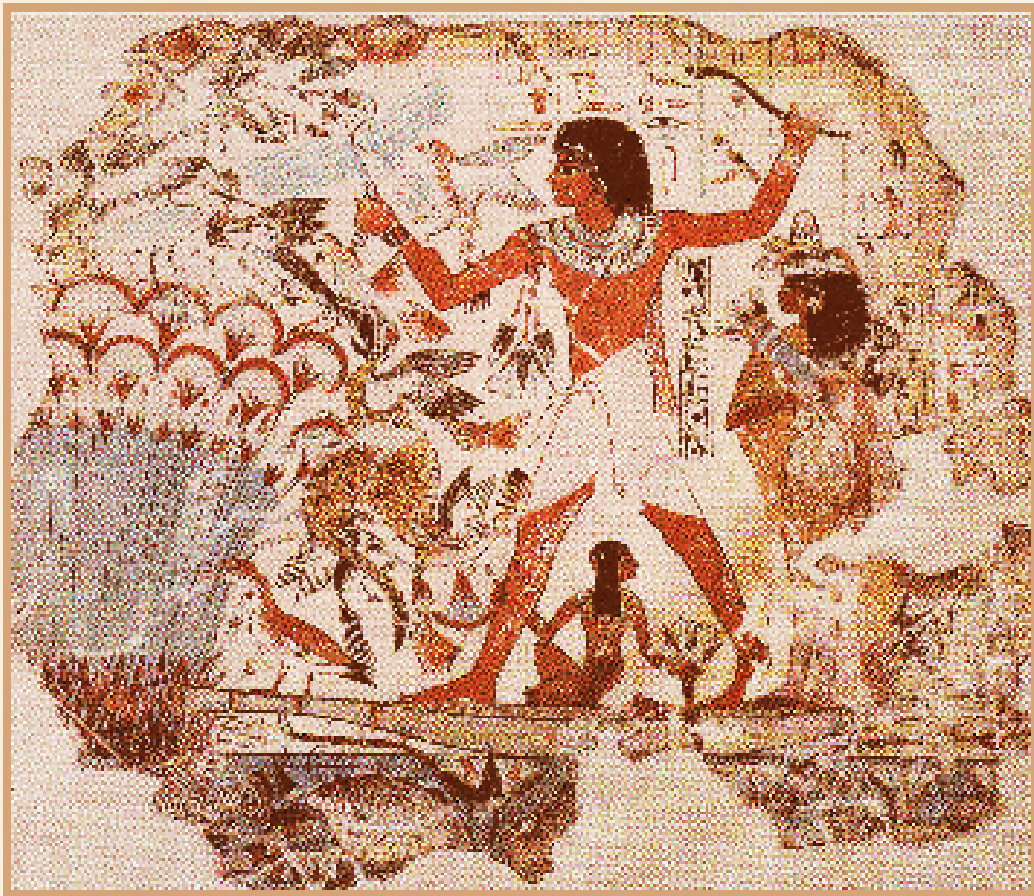
Τμήμα από τοιχογραφία του τάφου με σκηνή συμποσίου , Νέο Βασίλειο , 18η δυναστεία , βασιλεία του Τούθμωσι Δ΄ ή του Αμερχοτέπ Γ΄ (1400 - 1350 π.Χ.)

Αυτό το κομμάτι με το συμπόσιο είναι ένα θέμα πολύ συχνό σε παραστάσεις αυτής της εποχής και σε τάφους δημοσίων λειτουργών . Ενώ κανένας δεν τρώει , τα ποτά ρέουν με αφθορία . Μουσικοί και χορεύτριες φιχαγωγούν τους καλεσμένους , ερδεδυμένοι , όπως συνηθίζονταν , με ελαφριά λευκά και κίτρινα φορέματα και μεγάλες περούκες στις οποίες στάζουν πολύτιμα αρώματα . Οι Αιγύπτιοι απέδιδαν στα αρώματα ερωτικές ιδιότητες . Το άρωμα από άνθη λωτού και μαρδραγόρα και αυτό που αναδύεται από τους κώνους που είναι τοποθετημένοι στις περούκες ή στο κεφάλι τους , υπογραμμίζουν την αισθησιακή ατμόσφαιρα της σκηνής .

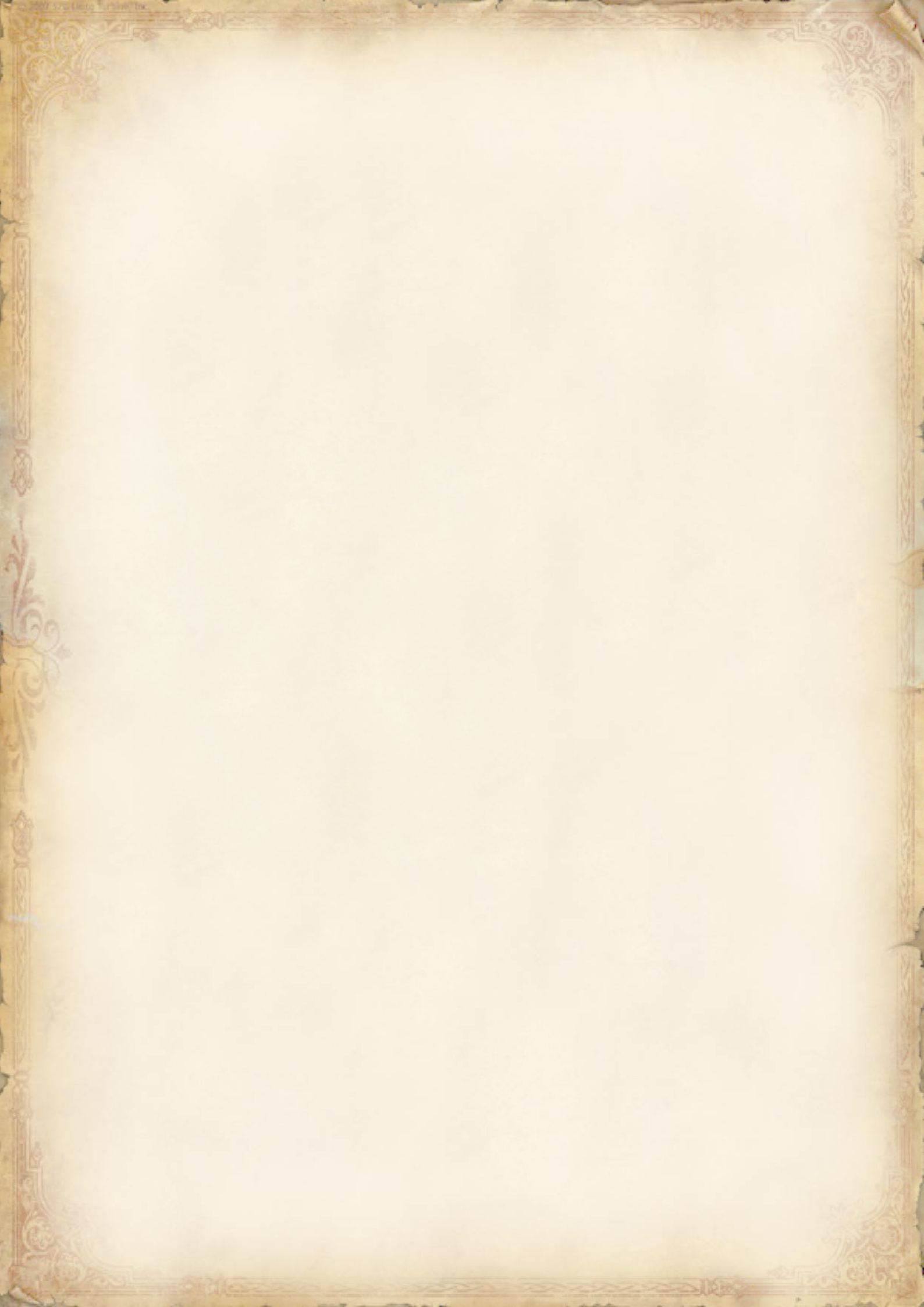

Τμήμα από τοιχογραφία τάφου με σκηνή κυνηγιού στον βάλτο, Νέο Βασίλειο, 18η δυναστεία, βασιλεία του Τουθμώσι Δ΄ ή του Αμερχστέπ Γ΄ (1400 - 1350 π.Χ.).

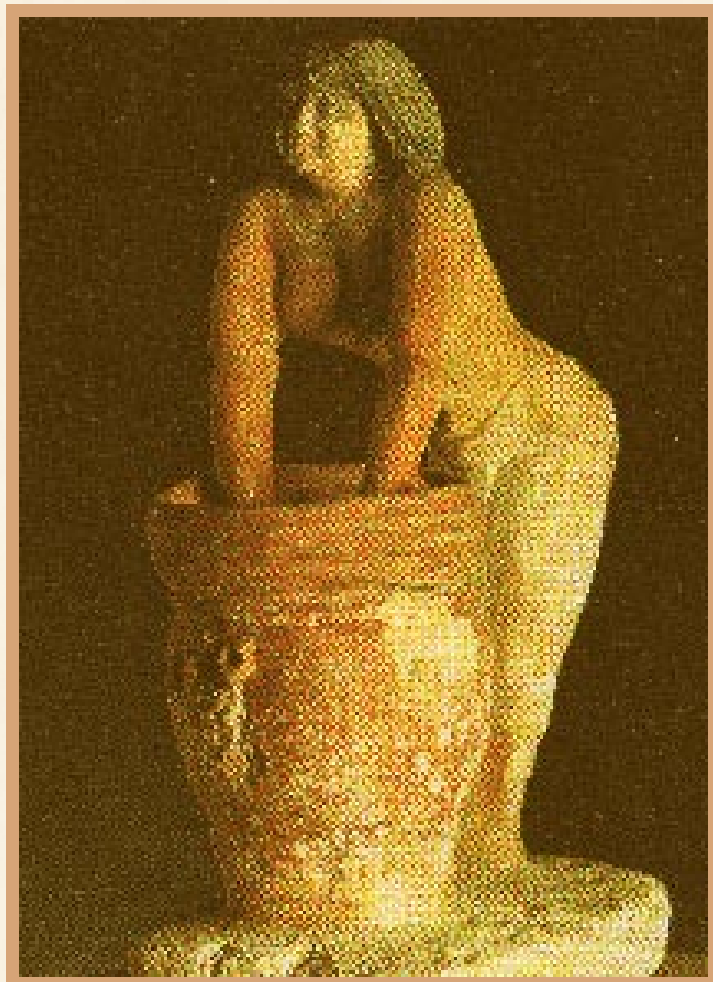
Ο Νεμπαμούν στέκεται όρθιος στην τυπική βάρκα από πάπυρο με σκοπό να κυνηγήσει με ένα είδος μπούμεραγκ ένα σμήνος άγριων πουλιών που υψώνονται στον ουρανό, πάνω από την σουτάδα των παύρων. Τα ιερογλυφικά επάνω από το χέρι που είναι έτοιμο να ρίξει λέει ότι << επιδίδεται στην ευχαρίστηση του αθλητισμού και αναλογίζεται πόσο ωραία είναι αυτή η δραστηριότητα, από τον τόπο της αιωνιότητας >>, δηλαδή από τη μεταθανάτια ζωή. Με κλασικό γούστο για τη συμμετρία, η παράσταση εξισορροπείται από μία άλλη, κατοπτρική, με τον ίδιο τον Νεμπαμούν να πιάνει φάρια με το καμάκι του.

Η σκηνή είναι αναμφίβολα γεμάτη αλληγορικά μηνύματα: το καμάκι των φαριών υποδηλώνει τη ρέα ζωή, ενώ το είδος του φαριού αποτελεί σύμβολο αναγέννησης. Τα άλλα μοτίβα φαίνεται να έχουν μια λεπτή ερωτική σημασία. Από την αγριόπαπια στην πλήρη έως τη Χατσεφέντ, τη σύζυγο του Νεμπαμούν, ιτιμένη με χάρη, με τον αρωματικό κώπο πάνω στην εορταστική περούκα και με τη δέσμη των λωτών στο χέρι, όλα είναι σημάδια ερωτισμού (THE BRITISH MUSEUM).

Ειδώλιο γυναίκας που παρασκευάζει μύρα , τέλη
5ης δυναστείας (μέσα τον 24ον αι. π.Χ.) .

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Όσο κι αν ανεβαίνουμε προς τα πίσω την ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος, δεν θα βρούμε να υπάρχει δυνατότητα να εκτοπίσουμε μια κάποια μητριαρχική, στην κυριολεξία της, κοινωγία. Η θέση που η κοινωγία παραχωρούσε στις γυναίκες όπως συνάγουμε από τις διάφορες τελετές μύησης, δεν υπήρξε διαφορετική από τη θέση που είχαν κατά την ιστορική εποχή: υφάστριες και κατασκευάστριες φωμιού, δηλαδή ταγμένες στην υπηρεσία της ζωής του οίκου. Από την πιο τρυφερή τους ηλικία ωθούνταν στην εκμάθηση του ρόλου της συζύγου και της μητέρας. Ζούσαν περιορισμένες κοινωγικά. Δεν θεωρούνταν ικανές να σκέφτονται άλλα πράγματα εκτός από τις δουλειές του σπιτιού τους. Ήταν ελεύθερες να βγαίνουν από τον "οίκο", όμως δεν μπορούσαν να μιλούν για θέματα που ήταν της αρμοδιότητας των ανδρών. Απιστες, ευμετάβολες, εύθραυστες, τις έβλεπαν με καχυποψία και με κάποιο φόβο. Οι γυναίκες της εποχής του Ομήρου ούτε συμμετείχαν στη δημόσια ζωή.

Στη Μικραϊκή περίοδο ήταν βέβαια υψηλή η θέση των γυναικών, αγαγρωρίζοντας ως ύψιστη αρχή μια θεά, μια γυναίκα, που μάλιστα ανέθετε στις γυναίκες ιερατικά καθήκοντα και επέτρεπε σ' αυτές να συμμετέχουν στην εν γένει κοινωγική ζωή. Στις τοιχογραφίες οι Μικραϊσες προβάλλουν φλύαρες στις πρώτες θέσεις στις δημόσιες συγκεντρώσεις όπου είχαν καταφθάσει πάνω σε φορεία που τα κουβαλούσαν δούλοι, κομψές και αρωματισμένες. Όμως πέρα απ' αυτό δεν μπορούμε να πούμε τίποτα άλλο. Όχι μόνο δεν υπάρχουν ίχνη γυναικείας πολιτικής εξουσίας, αλλά ούτε και υπάρχει δυνατότητα να μπορεί κανείς να μιλήσει με κάποια ασφάλεια για μητρική γραμμή στην κληρονομική διαδοχή.

Στη Μυκηναϊκή περίοδο οι Έλληνες τέθηκαν πάνω από τις προελληνικές φυλές και οργάνωσαν έτσι μια κοινωγία μέσα στην οποία συνέχιζαν τη ζωή τους ορισμένα μικραϊκά στοιχεία, μαζί όμως και με ορισμένα καινούρια. Οι γυναίκες άρχισαν να αποκλείονται (αν δεχτούμε ότι προηγουμένως συμμετείχαν ...) από τη διαχείριση των κοινών αγαθών (τουλάχιστον οι γυναίκες των κατώτερων στρωμάτων). Αν και ακόμα ήταν ελεύθερες στις μετακινήσεις τους και δεν είχαν τελείως αποκλεισθεί από τη θρησκευτική και την κοινωγική ζωή, οι γυναίκες των Μυκήνων ζούσαν μια περίοδο θα λέγαμε μεταβατική. Η θέση τους χαρακτηρίζεται από μια κάποια καθίζηση.

Κάθε αξιοσέβαστη γυναίκα στην Αθήνα των κλασικών χρόνων (από το 480 έως το 323 π.Χ. περίπου) παντρευόταν, αν μπορούσε. Το να μείνει ανύπαντρη δεν ήταν πραγματική εαλλακτική λύση. Μια γυναίκα, όπως παραποιείται η Μήδεια, πρέπει να αγοράσει έναν άγνωστο σ' αυτήν άντρα με την προίκα της. Κάθε νύφη ζει σαν ξένη στο καινούριο της σπίτι. Οι άντρες μπορούν να ξεφύγουν από το σπίτι αν ο γάμος πάει στραβά, οι γυναίκες όμως δεν μπορούν. Εξαρτώνται από ένα άτομο, για χάρη του οποίου πρέπει να υποστούν τις ωδίνες και τους κινδύνους της γέννας - Ε. ΦΑΝΤΗΜ, Η. ΡΕΕΤ ΦΟΛΕΥ, Ν. ΒΟΥΜΕΛ ΚΑΜΠΕΝ, ΣΑΡΑΗ Β. ΡΟΜΕΡΟΥ ΑΛΑΝ ΣΗΑΡΤΡΟ, 1994).

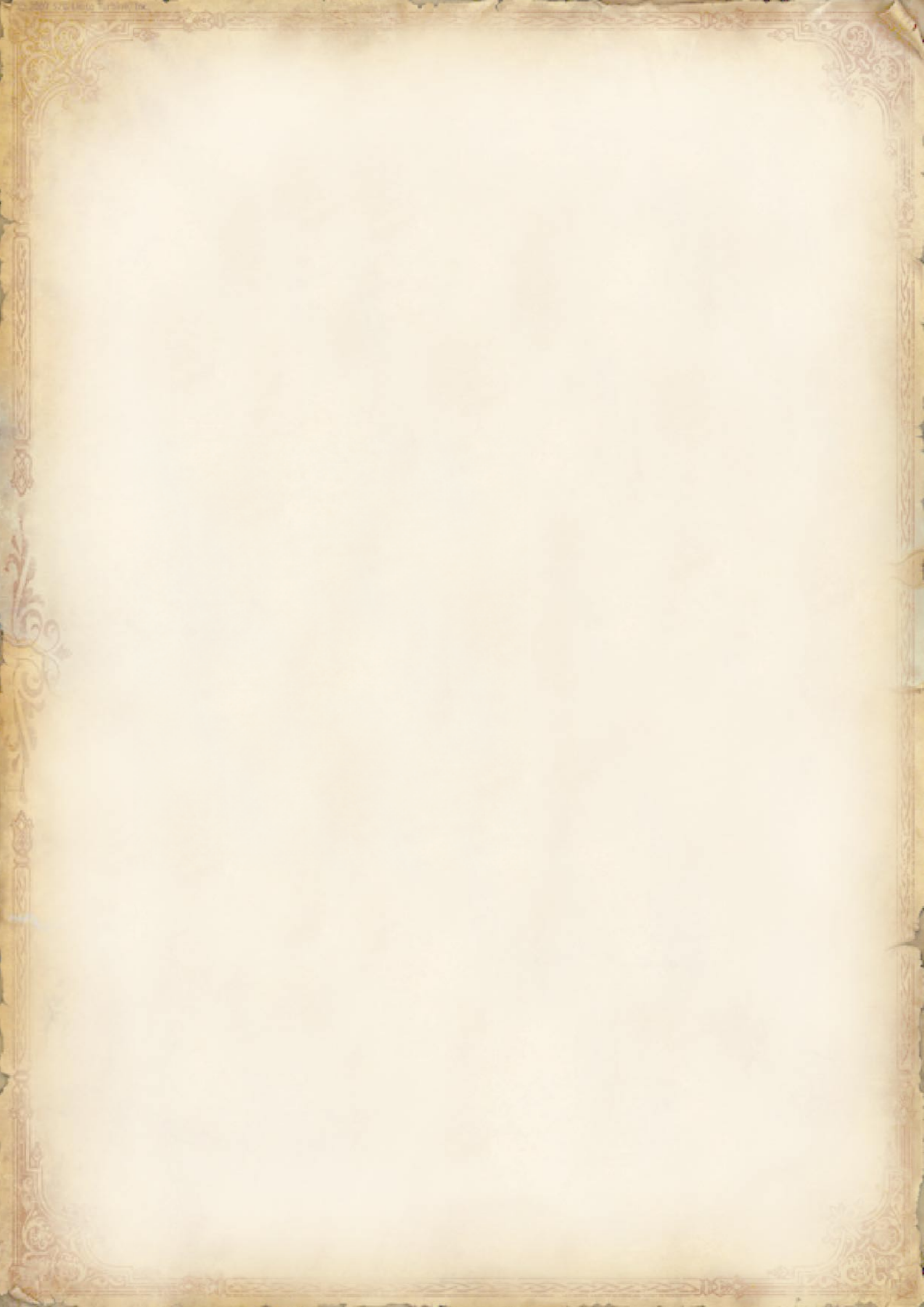
Στην Αρχαϊκή Εποχή , οι γυναίκες όλων των κοινοτικών τάξεων ήταν υπεύθυνες για την εύρυθμη λειτουργία του νοικοκυριού . Η εποπτεία των αποθηκών και , στην περίπτωση γυναίκας ανώτερης τάξης , των δούλων του σπιτιού ήταν μέρος σημαντικών καθηκόντων τους . Κι όταν ακόμα το φαγητό ετοιμαζόταν από δούλους , η σύζυγος μπορούσε να αναλάβει να το προσφέρει , αν δεν παρευρίσκονταν προσκεκλημένοι . Ένα ακόμη στοιχείο που συνηγορεί στην άποψη πως οι οικιακές δραστηριότητες χαρακτήριζαν τη ζωή των γυναικών κατά την Αρχαϊκή Περίοδο είναι τα ετηρήματα στους τάφους , τα οποία εκτός από κοσμήματα περιλαμβάνουν σφραγίσματα αδραχτιών και χίτρες μαγειρέματος (βλ. Ρομεροϋ , 1975 , σελ. 43) . Επίσης , οι γυναίκες φρόντιζαν για τη φυσική άνεση των ανδρών λούζοντας και αλείφοντας τους με αρωματικά έλαια , ασχολία που προφανώς δεν την ανέθεταν σε δούλους ή σε ερωτικές συντρόφους . Ακόμα και η Πολυκάστη , η παρθένα κόρη του Νέστορα , ανέλαβε η ίδια να φροντίσει τον Τηλέμαχο , όταν αυτός επισκέφθηκε το ανάκτορο του πατέρα της (Οδύσσεια γ 464 - 466) .

Πρέπει επίσης να σημειωθεί πως οι γυναίκες συνεισέφεραν αποφασιστικά και στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού , όταν αποκλειστικά υπεύθυνες για την παραγωγή των υφασμάτων που χρησιμοποιούσε η οικογένεια . Στα ποιήματα του Ομήρου θα δούμε να γνέθουν και να υφαίνουν ακόμα και θεές και βασίλισσες .

Ευκαιρίες για εργασία επί πληρωμή μέσα στο ίδιο τους το σπίτι πρέπει να ήταν ανστηρά περιορισμένες , ένα όμως παράδειγμα αναφέρεται από τον Ξενοφώντα (Απομνημονεύματα 2.7.1-12) . Είναι αδύνατο να υπολογισθεί σε ποια αναλογία οι Αθηναίες έκαναν μια αμειβόμενη εργασία ή πόσο εύκολο τους ήταν να τη βρουν . Είναι σαφές ότι κατά τον 4ο αι. π.Χ. υψίστατο ακόμα το στίγμα της εργαζόμενης , τα οικονομικά προβλήματα , όμως , που γνώρισε η Αθηναία ως συνέπεια του Πελοποννησιακού Πολέμου και της απώλειας της κυριαρχίας που επακολούθησε , δημιούργησαν αναμφίβολα μια αύξηση του αριθμού των γυναικών που έφαχταν για απασχόληση και ίσως μερικές από αυτές , όπως οι συγγενείς του Αρίσταρχου , να ήταν από καλές οικογένειες .

Οι Αθηναίες των κατώτερων τάξεων , εκτός από τις εργασίες που έκαναν , εργάζονταν ως πλύστρες (Lefkowitz και Fant , 1982 , σ. 50 και 51) , παραμάρες (Δημοσθένης 57.35) και μαίες . Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των δραστηριοτήτων περιλάμβανε και μια δημοσιοποίηση των ικανοτήτων που διέθεταν οι γυναίκες για την παροχή τροφής ή παιδικής φροντίδας . Ένα αγγείο του 5ου αι. π.Χ. φέρει παράσταση που παρουσιάζει έναν τύπο γυναικείας απασχόλησης , ο οποίος δεν περιλαμβάνεται στην οικιακή σφαίρα : σε μια παράσταση απεικονίζεται στο εργαστήριο ενός αγγειοπλάστη μια γυναίκα να κάθεται στη μια άκρη ομάδας ανδρών και να βάζει ένα μεγάλο αγγείο (Bernard , 1989 , σ. 10 , εικ. 1) . Μια τέτοια γυναίκα ίσως να ήταν μέτοικος ή δούλα μάλλον παρά Αθηναία και η απασχόληση αναμφίβολα ήταν ασυνήθιστη για γυναίκα . Το πιο εξυψωμένο επάγγελμα που αναφέρεται ανήκει σε μια γυναίκα των μέσων του 4ου αι. π.Χ. που ονομαζόταν Φανοστράτη , η επιτύμβια στήλη της οποίας αναφέρει ότι ήταν μαία και γιατρός . Δεν υπάρχουν πληροφορίες που να μαρτυρούν ότι γυναίκες γιατροί ήταν συνηθισμένες στην Αθήνα , αλλά ίσως να υπάρχει κάποια αλήθεια στην ιστορία που αφηγείται ένας μεταγενέστερος Λατίνος συγγραφέας για μια Αθηναία , την Αγροδίκη , που υποχρεώθηκε να μεταμφιεσθεί σε άνδρα για να ασκήσει τη μαιευτική και που κατόπι αποκάλυψε το αληθινό της πρόσωπο αφαιρώντας το πέπλο της στο δικαστήριο , όταν κατηγορήθηκε ότι εξαπατούσε τους ασθενείς της (Hyginus , Fabulae 274) .

Οι γυναίκες όλων των τάξεων εξαρτιόνταν από τους πατέρες , τους συζύγους και τους ενήλικες γιους τους για τα απαραίτητα προς το ζην . Μια χήρα από κατώτερη κοινοτική τάξη ήταν δυνατόν να αντιμετωπίσει σκληρά οικονομικά βάρη , πράγμα που θα την υποχρέωνε να βρει μια δουλειά . Στην Ήλιάδα (Μ 433 - 435) ο Όμηρος κάνει λόγο για μια χήρα που ζηγίζει μαλλί προκειμένου να εξοικονομήσει λίγες πενταροδεκάρες για τα παιδιά της , ενώ ο Ησίοδος (Έργα και Ημέραι 602 - 603) συμβουλεύει το γεωργό να μισθώσει μια εργάτρια για τους καλοκαιρινούς μήνες , να αποφυγεί όμως όποια έχει μικρό παιδί .

Μερικές γυναίκες σε τέτοια κατάσταση ίσως υποχρεώνονται να ταξιδέψουν μακριά για να φάσουν για δουλειά. Στην Ελενσία η θεά Δήμητρα μεταμφιέζεται σε μια φτωχή γριά και κάθεται κοντά σ' ένα πηγάδι ζιτώντας απ' τα κορίτσια που έρχονται για νερό να της πουν αν ξέρουν κάποιον που να χρειάζεται τροφό ή οικοδόμο (Ομηρικοί Υμνοι 2,98 - 144). Φυσικά, φτωχή θα μπορούσε να είναι και μια γυναίκα πατρεμένη. Ο Ησίοδος συμβουλεύει το γεωργό να μην καταστήσει σε ζητιάνο που παρακαλεί για το φωμί της γυναίκας και των παιδιών του (Έργα και Ημέραι 399 - 400).

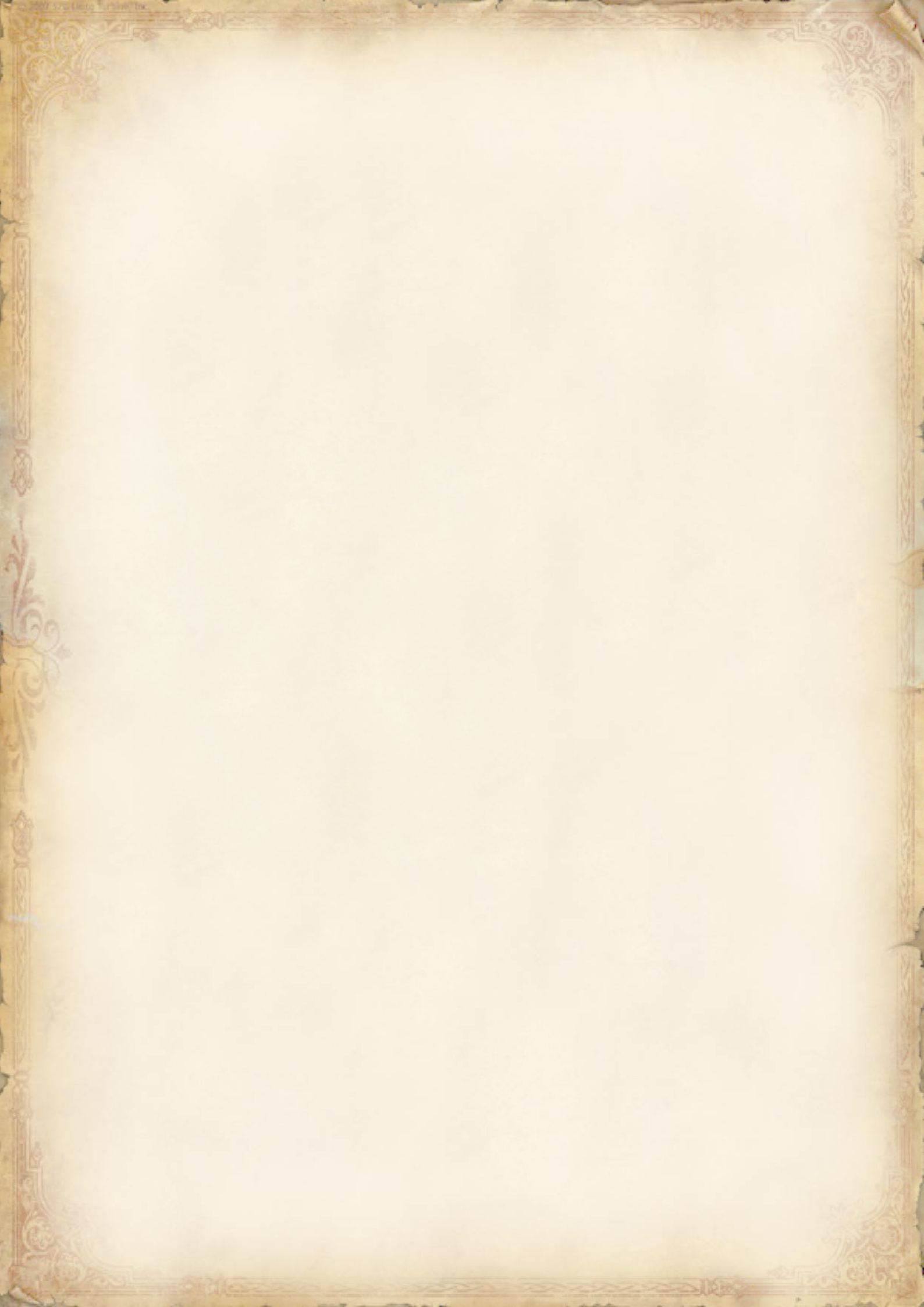
Η ελληνιστική περίοδος (323 - 30 π.Χ.) διακρίνεται για τους όρους ζωής των γυναικών, που είδαν να αυξάνει η εκτίμηση που τους είχαν, να ενρύνονται οι δυνατότητες συμμετοχής τους στην κοιωνική ζωή και επίσης να επεκτείνεται - σημαντικά δε - το πεδίο των δικαιωπρακτικών τους ικαροτήτων.

Οι γυναίκες παρέμεναν έξω από τη δημόσια ζωή. Περιπτώσεις συμμετοχής των γυναικών στη διαχείριση της εξουσίας εμφανίζονται πολύ σπάνια. Όπως λ.χ. μιας γυναίκας που τον 2ο αι. εκλέχτηκε " άρχοντας " στην Ιστρο (Πβ. J. και L. ROBERT, Bull. Epigr., 81), ή, ακόμη, όπως στην περίπτωση της Φίλης, από την Πριήνη πάλι, που τον 1ο αι. την εξέλεξαν " άρχοντα " και φρόντισε για την κατασκευή ενός αγωγού ύδατος. Πέραν του αποκλεισμού τους από τη συμμετοχή τους στις δημόσιες υποθέσεις, οι γυναίκες της ελληνιστικής περιόδου είδαν να αυξάνει, αρκετά μάλιστα, η δύναμή τους - στον τομέα τουλάχιστον του ιδιωτικού δικαίου.

Κάποιες άλλες φορές, γυναίκες - μητέρες εμφανίζονται μαζί με τον άντρα τους να δίνουν την κόρη τους σε γάμο (Ρ. Ουχ, 1273 - 260 π. Χ. - και επίσης R. TAUBENSCHLAG, " Die Materna potestas im grieko-ägyptischen Recht ", στα Opera Minora, (Warszawa, 1959), σ. 323 κ.ε.). Εάν ήταν χήρες ή μη νόμιμα πατρεμένες μπορούσαν να ασκήσουν πάνω στα παιδιά τους ένα είδος materna potestas, αρκετά μάλιστα εκτεταμένης, έτσι που να μπορούσαν να αποφασίζουν (έχοντας και τη σύμφωνη γνώμη της πεθεράς τους) την έκθεση των παιδιών τους, αυτών που γενιότουσαν μετά το θάνατο του άντρα τους. Είχαν ακόμη το δικαίωμα να τοποθετούν τ' αγόρια τους ως μαθητευόμενους κοντά σε κάποιον παλιό τεχνίτη ή να δίνουν τα κορίτσια τους σε γάμο. Πάντως εξακολουθούσε η ανικαρότητά τους να έχουν στην κυριότητά τους ορισμένης κατηγορίας αγρούς. Με εξαίρεση τα παραπάνω, η ικαρότητα των γυναικών ήταν (στις γενικές της γραμμές) πλήρης. Βέβαια τα δικαιώματα ακολουθούνται πάντοτε και από κάποιες υποχρεώσεις, μεταξύ των οποίων η υποχρέωση της μητέρας να φροντίζει για τη συντήρηση των παιδιών της μετά το θάνατο του πατέρα τους (Ρ. Ουχ, 97 - 187μ.Χ. - Όταν ο γάμος παύει να υφίσταται όχι λόγω θανάτου άλλα λόγω διαζυγίου, η υποχρέωση για διατροφή βαρύνει κατά κανόνα τον πατέρα.). Όπωςδήποτε αυτό δε σημαίνει ότι η κομοθεσία είχε πάψει να δέχεται τα παλαιά σχήματα της υποταγής όλων στην αντρική εξουσία. Όμως η κοιωνική συνείδηση είχε επηρεαστατήσει εταρτίον αυτών των αντλήσεων της υποταγής στην ανδρική εξουσία. Γιατί τις θεωρούσε πλέον ως αναχρονιστικές και άδικες. Οι ίδιες οι γυναίκες εμπρός σε τέτοιες περιπτώσεις έφτασαν να επηρεαστατήσουν διεκδικώντας την αυτονομία τους.

Η NJCOLE LORAUX σημειώνει: Στο βάθος τα κριτήρια της καλής συμπεριφοράς: να μην επιδιώκει να ξέρει πολλά, αλλά να σκέφτεται πιο πολύ τη δουλειά, να μην τρώει πολύ, να μην απολαμβάνει πολύ την ηδογή, αλλά να γεννά παιδιά για τον άντρα της.

Η ελεύθερη γυναίκα στην Ελλάδα, από τον 7ο ως τον 4ο αιώνα π.Χ. τοποθετούνταν σε ένα διπλό επίπεδο σε σχέση με τον άντρα. Στα πλαίσια του οίκου, της οικογενειακής μοράδας, η λειτουργία της συνίστατο στην εξασφάλιση με τη νόμιμη τεκνοποίηση της μεταβίβασης της περιουσίας, και τη διατήρησή της με μια καλή διαχείριση των οικιακών υποθέσεων. Απ' το ένα ως το άλλο άκρο της κοιωνικής κλίμακας, από τη μία ως την άλλη εσοχιά του ελληνικού κόσμου και επί πέντε αιώνες, η γυναίκα είναι προσηλωμένη στα ίδια καθήκοντα, στις οικιακές ετασχολήσεις του οικιακού χώρου, του οίκου. Αντίθετα στην πόλη, η οποία ολοκληρώνει τη δόμησή της μέσα στον 6ο αι., η γυναίκα έχει μόνο έναν παθητικό ρόλο ή πιο σωστά, δεν έχει άλλη λειτουργία από την εξασφάλιση, αν είναι κόρη πολίτη και μέσω του γάμου, της μεταβίβασης της ιδιότητάς του πολίτη στα παιδιά της.

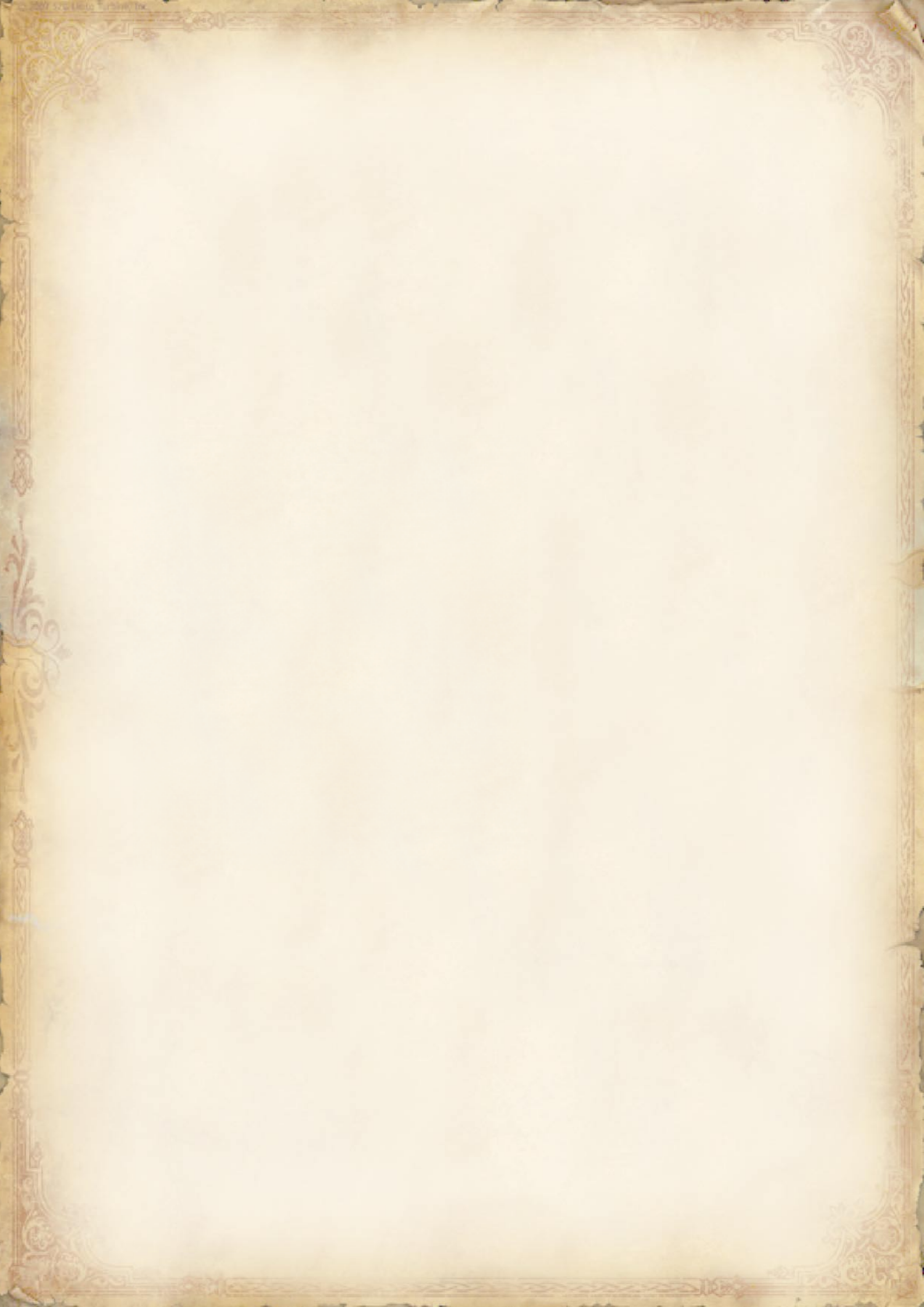
Μεταξύ των πόλεων μοραδική ίσως εξαίρεση αποτελεί η Σπάρτη, όπου, απαλλαγμένη από την φροντίδα του οίκου όπως και από την ανατροφή των παιδιών, η γυναίκα ακολουθεί μια φυσική αγωγή παρόμοια με αυτήν των αντρών, και όπου τη μαρτυρία των πηγών πρέπει να τη δεχθούμε με κάποιες επιφυλάξεις η φυσική έλξη, ευρύτερη από την αθλητική γυμνότητα, θα είχε τη θέση της στη σύναψη των γάμων. Πουθενά αλλού οι γυναίκες δεν κατόρθωσαν να παίξουν έναν οποιοδήποτε πολιτικό ρόλο, εκτός - αλλά αυτό συμβαίνει κάτω από τελείως διαφορετικές συνθήκες - από αυτές τις βασίλισσες των ελληνιστικών χρόνων, που οι πλεκτάνες τους θα βρίσκονταν στο κέντρο της επικαιρότητας. Οι γυναίκες διέθεταν μια περιορισμένη εξουσία που πήγαζε από τη σχέση της γυναίκας με έναν άντρα αξιωματούχο. Αργότερα, μέσα στην Αρχαϊκή Εποχή, γυναίκες από άρχουσες αριστοκρατικές οικογένειες μπορεί να εμπλέκονται περιστασιακά σε αντρικές πολιτικές μηχανορραφίες, όπως όταν οι γυναίκες των Αλκμαιοιδών στην Αθήνα προστάτεψαν μερικούς από τους υποστηρικτές του Κύλωνα. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι άνδρες επικρατούσαν κοινωνικά και πολιτικά ακόμα και κατά τα πρώτα χρόνια της περιόδου. Με το πέρασμα του χρόνου, καθώς η δύναμη πέρασε από τις βασιλικές ή τις αριστοκρατικές οικογένειες στις πολιτικές δομές της πόλης, ο αναγκωρισμένος ρόλος των γυναικών στη διοίκηση μεταβλήθηκε από περιορισμένο σε ανύπαρκτο. Ταυτόχρονα, χωρίς αμφιβολία δημιουργήθηκε μια αξιοσημείωτη διάβρωση του ενδεχόμενου για άτυπη επιρροή.

Συμμετοχή στις συνελεύσεις και στα δικαστήρια είχαν μόνο οι Αθηναίοι πολίτες από όπου αποκλείονταν οι γυναίκες, όπως αποκλείονταν από το σύνολο των εκδηλώσεων της πόλης με την εξαίρεση ορισμένων θρησκευτικών τελετών. Αν επιχειρήσουμε να ορίσουμε νομικά τη θέση της Αθηναίας, ο πρώτος όρος που έρχεται στο νου είναι αυτός της "αήλικης". Πράγματι η Αθηναία είναι μια αιώνια ανήλικη, κι αυτή η αδυναμία ενηλικίωσης επιβεβαιώνεται από την ανάγκη να έχει σ' όλη τη ζωή της έναν κηδεμόνα, έναν κύριο, τον πατέρα της πρώτα, έπειτα τον σύζυγό της, κι αν αυτός πεθάνει πρώτος, το γιο της ή σε απουσία του γιου της, τον πιο κοντινό συγγενή. Η ιδέα μιας ανύπαρκτης γυναίκας, ανεξάρτητης, που διαχειρίζεται την προσωπική της περιουσία, είναι αδιανόητη.

Ο γάμος αποτελεί, λοιπόν, την ίδια τη βάση της θέσης της γυναίκας. Κι όμως, κατά παράδοξο τρόπο, δεν υπάρχει στην αρχαία ελληνική γλώσσα ειδικός όρος για την απόδοση ενός θεσμού στον οποίο εκτοίσις στηρίζεται η αναπαραγωγή της κοινωνίας. Ένα γεγονός παραμένει προφανές, ότι ο γάμος δεν είναι ποτέ μια ελεύθερη επιλογή εκ μέρους της νέας γυναίκας. Η τύχη της αποφασίζεται ανάμεσα σε δύο άντρες, τον πατέρα και τον σύζυγό της. Ο αθηναϊκός νόμος επέτρεπε στη γυναίκα να ενεργήσει ως ανήλικη όταν ήθελε να πάρει διαζύγιο παρουσιάζοντας αυτοπροσώπως την αίτησή της ενώπιον του άρχοντα. Δυστυχώς όμως, λίγες ήταν αυτές που τόλμησαν μια τέτοια πράξη. Η γυναίκα σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να είναι ιδιοκτήτρια ακινήτων. Αν η νομική θέση της Αθηναίας ήταν ενιαία, η πραγματικότητα της κοινωνικής κατάστασης δημιουργούσε αισθητές διαφορές. Η Αθηναία καλής οικογενείας παρέμενε στο σπίτι τριγυρισμένη από τις υπηρέτριές της, και έβγαίρε μόνο για να εκτελέσει τα θρησκευτικά της καθήκοντα. Η γυναίκα του λαού, όμως, ήταν αναγκασμένη λόγω φτώχειας να βγαίνει από το σπίτι της για να πάει στην αγορά, ή για να συμπληρώσει με έναν ισχυρό μισθό τροφού τα έσοδα της οικογένειας.

Υπάρχει μια περίφημη φράση ενός ρήτορα: "Τις εταίρες τις έχουμε για την ηδονή, τις παλλακίδες για την καθημερινή περιποίηση του σώματος και τις συζύγους για να έχουμε νόμιμους απογόνους και μια πιστή φίλακα του σπιτιού". Έχουμε, επομένως, τριών ειδών γυναίκες. Η νόμιμη σύζυγος, της οποίας ο ρόλος ήταν να γεννά παιδιά και να φροντίζει το σπίτι, αφήνοντας στην εταίρα τις ηδονές του πνεύματος και του σώματος στην παλλακίδα.

Η συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετές ήταν κεφαλαιώδες μέρος των εκτός της οικίας δραστηριοτήτων των γυναικών και στον τομέα αυτό οι υπηρεσίες των γυναικών προς τους νεκρούς είχαν ιδιαίτερη σπουδαιότητα. Από μια άποψη αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μια προέκταση του οικιακού τους ρόλου, εφόσον αυτές ήταν επιφορτισμένες με το πλύσιμο, το μύρωμα και το κτύσιμο των νεκρών όπως και με τη διατήρηση των μνημάτων καθαρών και τις προσφορές φαγητού και κρασιού.

Αλλά και το κύριο βάρος του πένθους φαίνεται πως έπεφτε στις γυναίκες , ο θρήνος των οποίων εκφραζόταν με χειρονομίες και μοιρολόγια . Αυτή η στενή σχέση με το νεκρό μπορεί να εξηγηθεί με διάφορους τρόπους . Οι γυναίκες ήταν ελεύθερες να εκδηλώσουν δημόσια τα συναισθήματά τους με τρόπο που δε μπορούσαν οι άντρες και τις θεωρούσαν ως τους κύριους φορείς των δεσμών της οικογένειας , ακόμα και μετά το θάνατο . Τελικά , η έκδηλη περιθωριοποίηση των γυναικών ήταν ίσως ένας παράγων : θεωρούνταν ως άρρηκτα συνδεδεμένες με το τέλος όπως και με την αρχή της ζωής .

Ο Αριστοφάνης παρουσιάζοντας στη σκηνή γυναίκες ευχαρισιέται να αποδίδει σ' αυτές λόγια αποκαλυπτικά της " φύσης " τους : είναι δολερές , αισθησιακές , φιλάρεσκες , κι είναι αυτή ακριβώς η φιλαρέσκεια που θα χρησιμεύσει σ' αυτές : ΛΥΣΣΤΡΑΤΗ : Ίσα ίσα αυτά εγώ λέω πως θα μας σώσουν τα κροκωτά , τα αρώματα κι οι γόβες , χιτώνες αραχνουφαντοί και κρέμες . Τα παραδοσιακά ελαττώματά της είναι η απάτη , το φέμα , η αγάπη για το κρασί , ο αισθησιασμός . Υπάρχουν γυναίκες προικισμένες για την ιατρική , άλλες για τη μουσική , άλλες για τη γυμναστική και για τον πόλεμο . Υπάρχουν ακόμη και γυναίκες φιλόσοφοι . Οι ενέργειες που κάνουν οι γυναίκες για την προστασία των ιδιωτικών αξιών συχνά έχουν καταστρεπτικές επιπτώσεις τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο χώρο . Αυτό το διπλό αποτέλεσμα συχνά ερμηνεύει τη σύγκρουση οικογένειας - πολιτείας μέσα σε ένα σπίτι .

Ο ιδεολογικός διαχωρισμός των ανδρικών και γυναικείων σφαιρών στην αθηναϊκή κοινότητα του 5ου αι. π.Χ. έκανε τις σχέσεις των δύο φύλων μια καρποφόρα βάση για την εξερεύνηση άλλων διαφορών : άνδρες και γυναίκες , για να δαρείστούμε μια περίφημη έκφραση του Levi - Strauss , ήταν " καλό υλικό για σκέψη " .

Οι γυναίκες είναι ιδιαίτερα ξεχωριστές στα έργα του Ευριπίδη και μερικές από αυτές υπερβαίνουν τα όριά τους .

Ο Πλάτωνας πιστεύει ότι οι μόνες εγγενείς διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι αυτές που αφορούν στη διαδικασία της αναπαραγωγής και ότι αυτές δεν θέτουν φραγμό στις γυναίκες για ίση συμμετοχή στις υψηλότερες θέσεις μέσα στην πολιτεία .

Ο Σωκράτης παρατηρεί ότι άνδρες και γυναίκες δεν έχουν διαφορετικές ικανότητες , αν και οι άνδρες γενικά θα παρουσιάσουν φυσική ικανότητα για όλα τα καθήκοντα μεγαλύτερη από τις γυναίκες . Επειτα , ότι δεν υπάρχει καμιά λειτουργία στην πολιτεία που είναι προνόμιο αποκλειστικά είτε των ανδρών είτε των γυναικών .

Η έκφραση της φυσικής ανδρικής υπεροχής που εισάγεται στην επιχειρηματολογία αυτή σίγουρα μειώνει την ιδέα της κοινοτικής ισότητας . Πρέπει , όμως , να σημειωθεί ότι ο Πλάτωνας δεν υποστηρίζει ότι όλοι οι άνδρες είναι ικανοί να κάνουν τα πάντα καλύτερα από όλες τις γυναίκες . Η ίδια κλίμακα φυσικών ικανοτήτων βρίσκεται και στα δύο φύλα . Μερικές γυναίκες έχουν κλίση προς την ιατρική , άλλες προς τον αθλητισμό , άλλες προς τα στρατιωτικά και άλλες προς τη φιλοσοφία , όπως και ανάλογα οι άνδρες . Μέσα όμως σε καθεμιά περιοχή φυσικής ικανότητας οι γυναίκες πάντα θα είναι λιγότερες ως προς το ποσοστό από τους άνδρες .

Σε κάθε περίπτωση , οι γυναικείοι χαρακτήρες της Ήλιάδας χρησιμοποιούνται από τον ποιητή για να σχολιαστεί ο κόσμος του πολέμου και τα ιδανικά των αγωνιστών . Η αποστολή που τους αποδίδεται , τόσο στη διήγηση όσο και στην κοινότητα που παρουσιάζει , δεν είναι απαραίτητα υποτιμητική , αλλά θεωρείται δευτερεύουσα στην πραγματικότητα της ζωής .

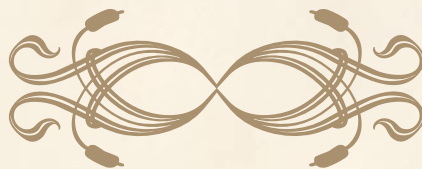

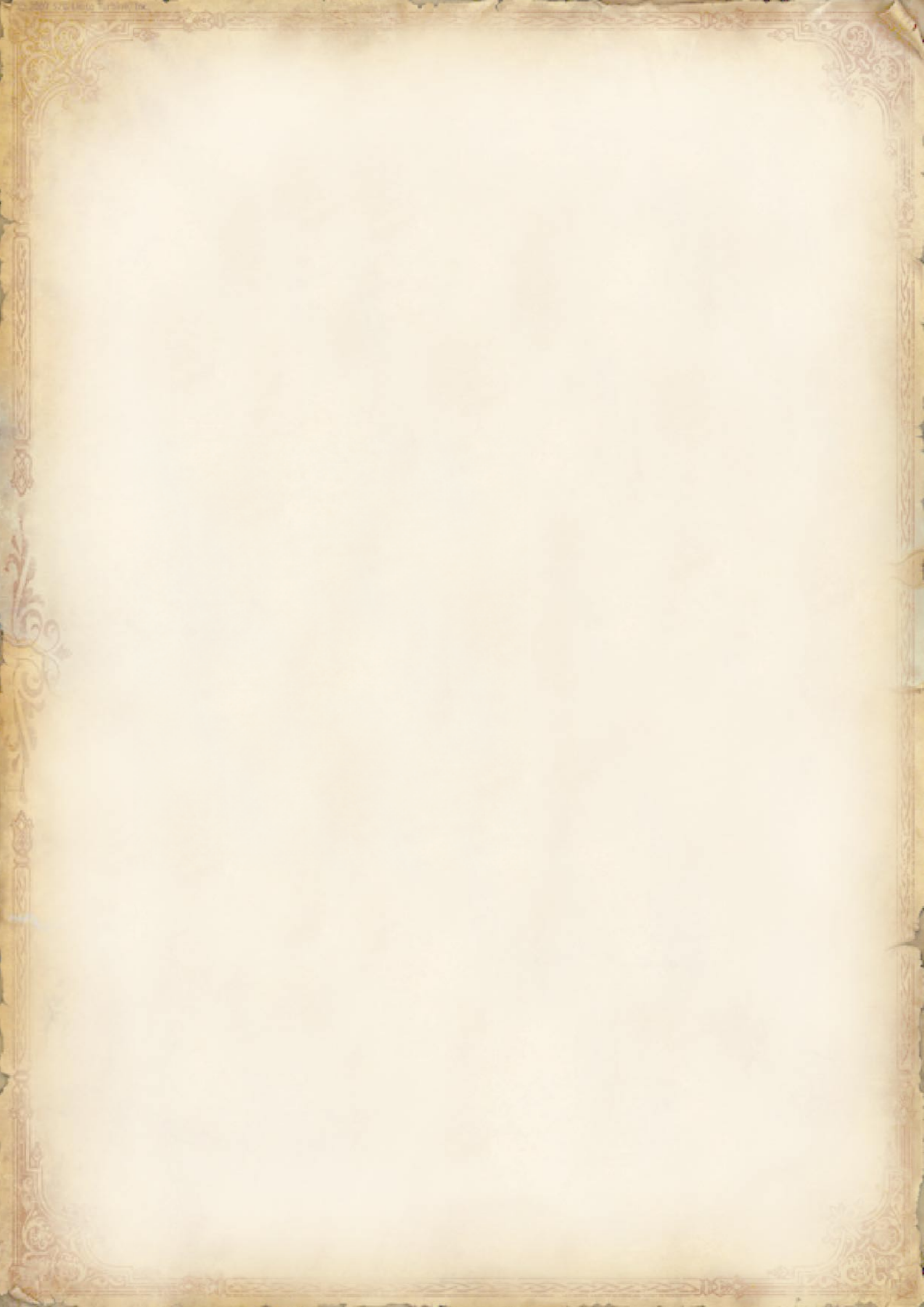
Οι γυναίκες παρέχουν κίνητρα και ανταλλάγματα , ενθάρρυνση ή απογοήτευση . Αντικατοπτρίζουν τα βάσανα του πολέμου και αντιπροσωπεύουν τους κοιωνικούς δεσμούς που σχηματίζουν το υπόβαθρο των σκηνών της μάχης . Υπάρχουν , πάντα , μόνο σε σχέση με τους συγγενείς τους . Όσο κι αν εμπλέκονται στις πιο σοβαρές συναλλαγές της ζωής δεν λαβαίνουν ενεργό μέρος σ' αυτές .

Περώντας από την Ήλιάδα στην Οδύσσεια συναντάμε γυναίκες που όχι μόνο δεν στέκοιται στην άκρη αλλά καταλαμβάνουν πολύ συχνά το κέντρο της σκηνής . Οι περισσότερες παρουσιάζονται ως ισχυρές και ενεργητικές προσωπικότητες . Αυτό είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά και αναζωογονητικά στοιχεία της Οδύσσειας . Παρ' όλα αυτά , η δύναμη αυτών των γυναικών συχνά θεωρείται μέσα από αρνητικό φακό .

Στον ομηρικό κόσμο . όπου η πολιτική ισχύς εδράζεται στη βασιλική οικογένεια , τα όρια ανάμεσα στο οικιακό και στο πολιτικό , στο ιδιωτικό και στο δημόσιο πολύ απέχουν από το να είναι άκαμπτα . Οι ρόλοι των ανδρών και των γυναικών ταυτίζονται , και για το λόγο αυτό μια γυναίκα μπορεί να φτάσει να ασκήσει πολιτική εξουσία κατά την απουσία του συζύγου της .

Η ιστορία της Πηνελόπης και του Οδυσσέα μας ξεκαθαρίζει ότι η σχέση τους , αν και συμπληρωματική , είναι επίσης ασύμμετρη όσον αφορά στη δύναμη και την πολιτική θέση . Μια γυναίκα είναι τελείως εξαρτημένη από το σύζυγό της για τη διαφύλαξη ομαλών σχέσεων μέσα στην κοιωνία ευρύτερα , και όταν εκείνος είναι παρών η θέση της δεν μπορεί παρά να είναι δευτερεύουσα . Στην ομηρική , όπως και στη μεταγενέστερη κοιωνία των Κλασικών Χρόνων , τα καθήκοντα μιας γυναίκας έχουν σχέση με την οικογένεια . Ο προορισμός της είναι να προφυλάσσει ότι είναι διαρκές και αναλλοίωτο , ενώ ο άνδρας , με την αγάμειξή του στα κοιτά , παίζει ρόλο στις κινήσεις της ιστορίας και του χρόνου . Οι δυο αυτοί χαρακτήρες - τον περιπλανώμενο Οδυσσέα και της Πηνελόπης , της προστάτιδας του σπιτιού - επρόκειτο να επιβιώσουν ως ισχυρά σύμβολα της διαφοράς των φύλων , όχι μόνο για τις μεταγενέστερες γενεές των Ελλήνων , αλλά και για τους ανθρώπους πολλών αιώνων μετά .

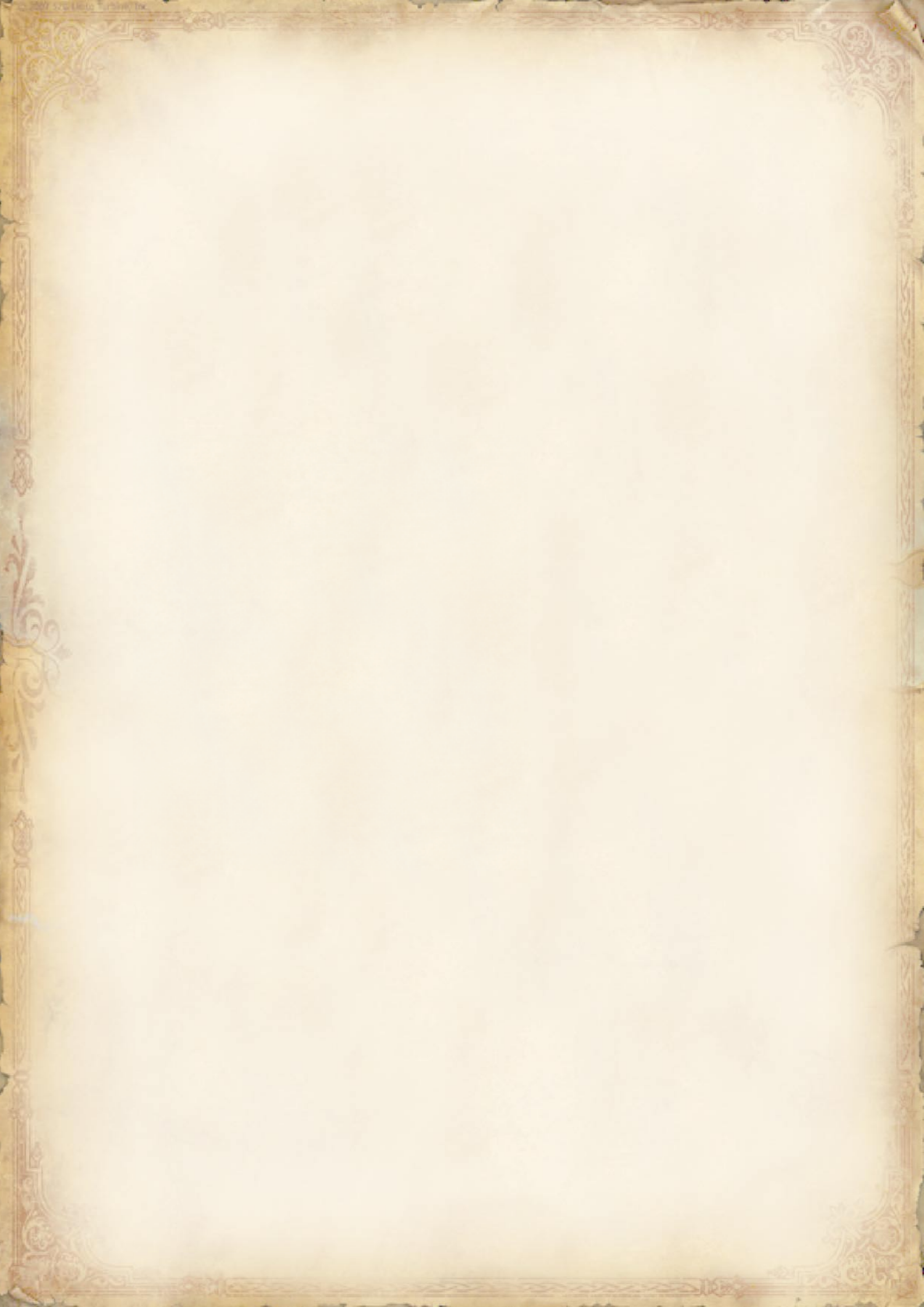
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ

Μιλώντας για τη γυναίκα " στο βασίλειο των φαραώ " θα ήταν χρήσιμο να επισημαίνουμε σε ποια ιστορική περίοδο και σε ποια κοινωνική τάξη αναφερόμαστε . Αν υποθεθεί πως οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στα 3000 χρόνια της αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας ήταν ίσως μικρότερες από εκείνες που έφεραν στις σύγχρονες κοινωνίες οι δύο τελευταίοι αιώνες , όμως οι διαφορές μεταξύ κοινωνικών τάξεων άνοιξαν τέτοιο χάσμα , ώστε η ζωή μιας γυναίκας της άρχουσας τάξης να μην έχει καμία σχέση με τη ζωή μιας εργάτριας , μιας υπηρέτριας , μιας αγρότισσας και , περισσότερο φυσικά , μιας σκλάβας .

Όπως ξέρουμε , τα ήθη των αρχαίων λαών αντικαθρεφτίζονται στις μυθολογίες τους , από όπου προέρχονται οι θρησκείες . Γι' αυτό και οι θεοί τους συμπεριφέρονται , ως επί το πλείστον , σαν τους ανθρώπους που τους έπλασαν . Στην αιγυπτιακή μυθολογία θρησκεία , η μεγάλη θεά Ίσιδα είναι αδερφή και ταυτόχρονα σύζυγος του Οσιρη , που συμβολίζει το ζωοδότη Νείλο . Είναι η θεά μητέρα με τη μυστηριακή δημιουργική δύναμη , τη γονιμότητα , την καλοσύνη και τη μητρική στοργή . Ακόμη , συμβολίζει το παλιό προβάδισμα της γυναίκας στη θεμελίωση του γεωργικού πολιτισμού αυτού του πολιτισμού που σήμαδε την υποδούλωσή της στον άντρα - αφού η Ίσιδα , σύμφωνα με το μύθο , ανακάλυψε στην Αίγυπτο το σπύρι και το κριθάρι .

Στα πρώτα στάδια των γενετικών εθίμων της Αιγύπτου , η συνήθεια απαιτούσε να θάβονται μαζί με τον άρρενα νεκρό και η γυναίκα του και οι δούλοι του , ώστε << να τον συντροφεύουν και να τον υπηρετούν στην άλλη ζωή >> . Αργότερα όμως , γύρω στο 2800 , μαζί με τη βαθμιαία απαλύνση των ηθών , το απάνθρωπο αυτό έγκλημα εγκαταλείφθηκε ίσως κατά μία εκδοχή , όχι λόγω εκπολιτισμού , αλλά για εξοικονόμηση εργατικού δυναμικού και τα ζωταγά θύματα αντικαταστάθηκαν με τοιχογραφίες , ή αγαλματάκια , που απεικόνιζαν τη σύζυγο , τους δούλους , αλλά πάντοτε και τα τρόφιμα , που με κατέναν τρόπο δεν έπρεπε να λείψουν , << για να μην πεινάσει ο νεκρός >> . Η τελευταία αυτή υποχρέωση βασανίζει περισσότερο τις εύπορες κοινωνικές τάξεις , όπου η γαστρονομία κατά τη διάρκεια της ζωής ήταν , όχι απλά φρονησιμένη , αλλά κι αρκετά πολύπλοκη . .

Για τις πλούσιες Αιγύπτειες , η πολυτέλεια των υφασμάτων δεν είναι αρκετή . Χρησιμοποιούν ακόμη κεκτήματα , φραμπαλάδες , βραχιόλια , περιδέραια , χαλκάδες για τους αστράγαλους , δαχτυλίδια , διαδήματα . Καθώς η ενημερία απλωνόταν από την κορυφή της πυραμίδας προς τα κάτω , όλα αυτά γίνονται προσπά και στις γυναίκες των εμπόρων , των δημοσίων υπαλλήλων , των γραφιάδων και των τεχνιτών .

<< Ο μοιτεριζμός των Αιγυπτίων γυναικών της 18ης δυναστείας Π σημειώνει με θαυμασμό ένας σύγχρονος μελετητής - ήταν τέτοιος ώστε αν η Νεφερτίτη μπορούσε να ξαναγυρίσει στην εποχή μας και να φορέσει ένα φουστάνι του Ντιορ θα έμπαινε σε οποιοδήποτε μέγαρο , μη προκαλώντας άλλο σχόλιο εκτός του σχολίου για την ομορφιά της . Ακόμη και το μακιγιάζ της θα ήταν της μόδας . Αντίθετα , η Ασπασία θα μας φαινόταν αρχαϊκή , η Μεσσαλίνα βαριοτυμένη και η Οκτάβια , σχεδόν σίγουρα , θα είχε το ύφος γριάς κυράσας >> (LEONARD COTTRELL : Les epouses des Pharaons , σελ 28-29 , Παρίσι 1968 - Laffont -) .

Σε μια χρυσή κλωστή να διατρέχει το ιστορικό υφάδι της αρχαίας Αιγύπτου , βρίσκουμε παντού τη γοητεία που άσκησε η γυναίκα . Την συνθέτουν άπειρα στοιχεία όπως έρωτας , σεβασμός , ανησυχία , συχνά αμηχανία , καμιά φορά και οργή . Από όλους τους αρχαίους πολιτισμούς , εκτός ίσως από εκείνον της μινωικής Κρήτης , η Αίγυπτος ήταν αυτή που πρόσφερε στις γυναίκες τον υψηλότερο βαθμό τιμής και αξιοπρέπειας καθώς επίσης και τα περισσότερα δικαιώματα (LEONARD COTTRELL , σελ 289) .

Τα δικαιώματα ξεκινούν από το οικογενειακό δίκαιο . Φαίνεται ότι στο γάμο , με όλες τις οικονομικές επιπτώσεις της συμβατικής αυτής πράξης , η πρωτοβουλία άνηκε στη γυναίκα . Μια τέτοια παραχώρηση δεν μπορεί παρά να οφείλεται στο γεγονός ότι το σύνολο του εδάφους άνηκε στο φαραώ κι όχι στους υπηκόους του , οι οποίοι ήταν απλώς οι τυπικοί ιδιοκτήτες του . Μοιάζα με την άδεια και χάρη στη μεγαλοθυμία του φαραώ μπορούσε ένας πολίτης να είναι πλούσιος , ενώ η βασιλική εχθρότητα τον μετέτρεπε αυτοστιγμεί σε φτωχό . Από το φαραώ αιτλούσε το οποιοδήποτε άτομο το δικαίωμα να καλλιεργεί τη γη του , που οποτεδήποτε μπορούσε να τον αφαιρεθεί , και ν' απολαμβάνει τα γεννήματά της , καταβάλλοντας μέρος της συγκομιδής στο βασιλικό θησαυροφυλάκιο . Με μια τέτοια βάση δεδομένη και ακλόνητη , η εφαρμογή του μητρογραμμικού συστήματος , ούτε τα συμφέροντα του αρσενικού φύλου , αλλά ούτε και το όλο οικονομικό σύστημα ήταν δυνατό να βλάψει . Οι γυναίκες μπορούσαν και να έχουν περιουσία στο όνομά τους και να την κληροδοτούν . Η ακίνητη περιουσία μεταβιβαζόταν από τη γραμμή της γυναίκας , δηλαδή από μητέρα σε κόρη . Ίσως γι' αυτό οι αδερφοί πατρτεύονταν τις αδερφές τους , για να παραμείνει η περιουσία στην οικογένεια κι όχι να περάσει σε ξένα χέρια .

Καθώς φαίνεται τη μοιρογαμία ασκούσαν μόνο οι λαϊκές τάξεις και μόνο για οικονομικούς λόγους . << Οι Αιγύπτιοι που ζουν μέσα στους βάλτους , σημειώνει ο Ηρόδοτος , έχουν τα ίδια έθιμα με τους άλλους Αιγύπτιους , μόνο που ο καθένας τους ζει με μία γυναίκα , όπως οι Έλληνες >> .

Οι Αιγύπτειες πατρτεύονταν πολύ νέες , λίγο μετά την ήβη , γι' αυτό και , συνήθως , πριν πατήσουν τα είκοσι είχαν κιόλας αρκετά παιδιά . Ο γάμος τους ήταν προϊόν ελεύθερης βούλησής τους , ή ακόμη και πρωτοβουλίας τους , με εξαίρεση τα μέλη των δυναστειών , όπου οι γάμοι γίνονταν υποχρεωτικά μεταξύ τους . Έφτασαν ως εμάς επιστολές γραμμένες από γυναικεία χέρια , που προτείνουν ερωτικές συναρτήσεις , καμιά φορά μάλιστα και γάμο , χωρίς κανένα απολύτως πλέγμα . << Ω , αγαπημέρε μου , επιθυμία μου είναι να γίνω γυναίκα σου και κυρία όλης της περιουσίας σου >> , διαβάζει κανείς , κάπως έκπληκτος είναι αλήθεια , σ' ένα απ' τα τολμηρά << ραβασάκια >> .

Μολονότι οι θρησκευτικές επικλήσεις στη θεά Αθώρ της ζητούσαν να δώσει ένα σύζυγο στη χήρα και μία εστία στην παρθένα - LEONARD COTTRELL , σελ. 227 - , ωστόσο ο γάμος δεν είχε καθόλου τα χαρακτηριστικά του θείου μυστηρίου . Ήταν μια καθαρά ιδιωτική συμφωνία , πολύ πραγματιστική , κάτι σαν πολιτικός γάμος . Οι Αιγύπτιοι δεν χρειάζονταν , φαίνεται , τη μεσολάβηση υπερφυσικών δυνάμεων για να τιμήσουν και να σεβαστούν τις γυναίκες τους , τις οποίες έτσι κι αλλιώς τιμούσαν και σέβονταν . Ο οικογενειακός βίος ήταν αξιοπρεπός , κυλούσε μέσα σε μια ατμόσφαιρα αμοιβαίας εκτίμησης και αγάπης , κάτι που γίνεται φανερό σ' αγάλματα , σ' ανάγλυφα και στις εικονιστικές παραστάσεις των τάφων .

Οι δυο σύζυγοι παρουσιάζονται σε ίσες περίπου διαστάσεις, κοιτά κοιτά, με τα παιδιά στα πόδια τους. Είναι μια εικόνα που θα μπορούσε να φέρει στο νου τη δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια του 19ου αιώνα, ή και την πρόσφατη ελληνική, των αρχών του 20ου. Βρέθηκαν μέχρι και πάπυροι με οδηγίες καλής συμπεριφοράς προς τις γυναίκες όπως, εξάλλου, βρέθηκαν κι άλλοι με συμβουλές προς τους άντρες να αποφεύγουν τις γνωριμίες με άγνωστες ετερόφυλες, γιατί αυτό είναι επικίνδυνο. Ο σεβασμός στη γυναίκα υποδεικνύεται κι από την ανστηρότητα της νομοθεσίας για την προστασία της προσωπικότητάς της. Κατά το Διόδωρο, « αν κάποιος βίαζε ελεύθερη πατρεμένη (δηλαδή όχι σκλάβη), τον έκοβαν τα γεννητικά όργανα, θεωρώντας ότι αυτός, με μια και μόνη παράνομη πράξη, είχε γίνει ένοχος τριών μέγιστων εγκλημάτων: της προσβολής, της διαφθοράς και της σύγχυσης των τέκνων » ΔΙΟΔΩΡΟΣ, Α, 78.

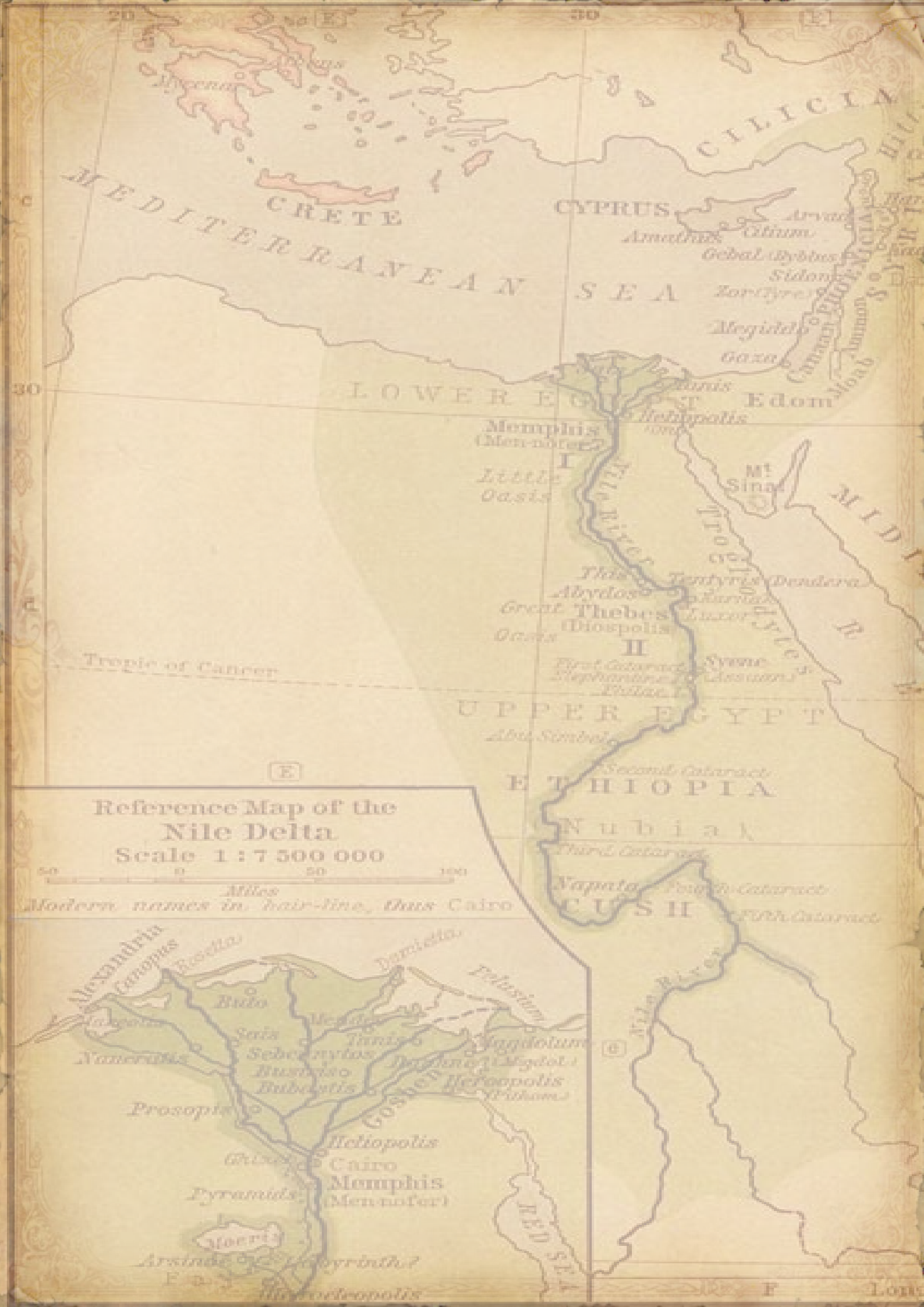
Η μοιχεία δε φαίνεται να αντιμετωπίστηκε ομοιόμορφα σε όλες τις περιόδους της αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας. Υπάρχουν ενδείξεις ότι σε παλιότερες εποχές ο νηθικός καρόνας, μοιολογί ανστηρός, δεν ήταν για τη γυναίκα εξοικτωτικός. Αν ο σύζυγος είχε τη δυνατότητα να αποδείξει αυτόφωρη μοιχεία, του επιτρεπόταν να αποπέμψει τη γυναίκα του χωρίς αποζημίωση, ενώ στις άλλες περιπτώσεις ήταν υποχρεωμένος να της παραχωρήσει σημαντικό μερίδιο της οικογενειακής περιουσίας. Αργότερα παρατηρείται σε αυτό το ζήτημα μεγαλύτερη ακαμψία και, πάλι ο Διόδωρος, μας πληροφορεί πως ο νόμος όριζε « για το μοιχό χίλιους ραβδισμούς και για τη γυναίκα την αποκοπή της μίτης, με το σκεπτικό ότι σε εκείνη που καλλωπίζεται με σκοπό την ακολασία πρέπει να της αφαιρείται ό,τι συντελεί στην ομορφιά της » ΔΙΟΔΩΡΟΣ, Α, 78. Χίλιοι ραβδισμοί ισοδυναμούσαν βέβαια με θάνατο και η ποινή του θανάτου για τη μοιχεία, τουλάχιστον στον άντρα, επιβεβαιώθηκε από αιγυπτιακό κείμενο του Παπύρου Πρις, που θεωρείται το αρχαιότερο βιβλίο του κόσμου.

Η Αίγυπτος από αιώνες πριν είχε παραχωρήσει στις γυναίκες τόσο ικανότητα δικαίου όσο και δικαιοπρακτική ικανότητα. Βοήθησαν σε αυτό η κάποια αποδυνάμωση των κλασικών αξιών - αποδυνάμωση στην οποία είχαν συντελέσει τα διδάγματα των Κινηκών φιλοσόφων και των Στωικών.

Οι πάπυροι της Αιγύπτου που κατά καιρούς έρχονται στο φως περιέχουν μεγάλο αριθμό εγγράφων ιδιωτικού δικαίου που βοηθούν στη διαπίστωση των μεγάλων μεταβολών που είχαν επέλθει στο θέμα αυτό. Η θέση των Αιγυπτίων γυναικών, κατά παράδοση, ήταν περισσότερο ελεύθερες και ικανές να προχωρούν στη σύμβαση δικαιοπρακτικών πράξεων χωρίς να έχουν την ανάγκη της συμπαραστάσης ενός κάποιου κηδεμόνα. Παρόμοια και οι Ελληνίδες (πέρα από την ανάγκη της συναίρεσης ενός κηδεμόνα σσάκις επρόκειτο να αναλάβουν υποχρεώσεις κατά το παραδοσιακό αρχαίο ελληνικό δίκαιο) απέκτησαν και νέες ικανότητες: ελεύθερες μπορούσαν να αγοράζουν και να πουλούν, να παρέχουν υποθήκες πάνω σε πράγματα που τους ανήκαν, να παρέχουν ή να συνάπτουν δάνεια, να αναλαμβάνουν υποχρεώσεις για να εργασθούν, να συντάσσουν διαθήκες, να δέχονται περιουσιακά στοιχεία ως κληρονόμοι ή κληροδόχοι και ακόμη - αν και αυτό πολύ σπάνια - να υπογράφουν οι ίδιες το έγγραφο με το οποίο επισημοποιείτο ο γάμος, κ.τ.λ.

Στην Αλεξάνδρεια η προώθηση των γυναικών και το πνευματικό επίπεδο είναι ανατρεπτική. Στην πόλη Τέως φαίνεται ότι λειτουργούσε σχολή, στην οποία πήγαιναν μαθητές και των δύο φύλων.

Στην Αίγυπτο οι γυναίκες που άσκησαν εξουσία μόνες για μακρύτερο ή βραδύτερο χρόνο υπήρξαν περισσότερες από μία. Δεν υπήρχε κάποιος νόμος που ρύθμιζε τα σχετικά με τον τρόπο διαδοχής εντός των δυναστειών - νόμος που επέτρεπε να κυβερνούν οι γυναίκες. Εξαίρεση αποτελούσαν οι βασίλισσες της Αιγύπτου, οι οποίες καλούνταν στο θρόνο σε συνδυασμό με κάποιο γάμο τους με έναν από τους αδελφούς τους. Όμως, κατά γενική γραμμή, οι όποιες γυναίκες κατά την ελληνιστική εποχή κράτησαν στα χέρια τους τα ηνία της εξουσίας, το έκαναν μάλλον ως προσωρινές αντιπρόσωποι ενός αποθαρόντα βασιλιά ή με τη βία κατά κατάχρηση των ισχυόντων " συνταγματικών " καρόνων. Όσο για τις Ελληνίδες, υπάρχουν λιγοστά παραδείγματα τα οποία δείχνουν ότι άσκησαν πολιτική εξουσία. Η Ολυμπιάδα, η μητέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, όσο εκείνος αγωνιζόταν κατά των Περσών, ασκούσε την εξουσία στο κράτος, αντιπρόσωπη πολλές φορές και προς αυτόν τον αντιβασιλέα Αντίπατρο - 336π.Χ. - . Το 315 π.Χ. η Κρατεσίπολη, όταν οι κάτοικοι της Σικυνώνας εκτέλεσαν τον άντρα της, πήρε η ίδια την εξουσία στα χέρια της επί επτά έτη.

Reference Map of the Nile Delta

Scale 1:7 500 000

50 100 200 1000

Miles

Modern names in hair-line, thus Cairo

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Συνοφίζοντας , σε αυτούς τους δύο μεγάλους πολιτισμούς , την αρχαία Ελλάδα και την αρχαία Αίγυπτο , ο καλλωπισμός των ανδρών , αντρών και γυναικών , κατείχε σημαντική θέση στη ζωή τους . Τόσο οι αρχαίοι Έλληνες , όσο και οι αρχαίοι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούσαν καλλυντικά σε καθημερινή βάση . Οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγαλύτερη σημασία στην εκγύμναση σώματος περισσότερο απ' ό τι οι αρχαίοι Αιγύπτιοι . Γνωστό είναι άλλωστε το αρχαίο ελληνικό ρητό << Λους υγιής εν σώματι υγίη >> . Επίσης βλέπουμε ότι η θρησκευτική διάσταση του αρχαίου αιγυπτιακού τελετουργικού καλλωπισμού ήταν πολύ μεγαλύτερη απ' αυτήν του αρχαίου Ελληνικού . Το αιγυπτιακό μακιγιάζ χρησιμοποιούγταν για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του περάσματος στον κάτω κόσμο , κάτι το οποίο δε γινόταν στην αρχαία Ελλάδα . Είναι , άλλωστε , διαφορετικές οι φιλοσοφίες των δύο λαών για τη ζωή μετά τον θάνατο . Οι Μικαίτες Έλληνες δεν βασιλεύονται από μεταφυσικούς τρόπους, ούτε προσπαθούν να διατηρήσουν τα πάντα γύρω από το νεκρό και για χάρη του νεκρού, όπως γίνεται στην Αίγυπτο. Ζώντας μέσα στη φαντασμαγορική ομορφιά της μεσογειακής φύσης που τους κύκλωνε, με τα καθαρά και φωτεινά της χρώματα, έπιωθαν έργοτα μέσα στα στήθη τους την αγάπη αυτής της πρόσκαιρης ζωής. Ήξεραν βέβαια ότι και αυτοί θα πεθάνουν, αλλά αντιμετώπιζαν το θάνατο δημιουργώντας για την αιωνιότητα .

Κάποιος μια σύγκριση μεταξύ Αθηναίων και Αιγυπτίων αποφάιεται με φιλετική αυταρέσκεια πως οι πρώτοι αγαπούσαν τη γνώση , ενώ οι δεύτεροι τον πλούτο . Ωστόσο όμως , στην Αλεξάνδρεια η προώθηση των γυναικών και το πνευματικό επίπεδο είναι ανατίρητη . Στην πόλη Τέως φαίνεται ότι λειτουργούσε σχολή , στην οποία πήγαιναν μαθητές και των δύο φύλων . Δυστυχώς οι Έλληνες σε καμιά περίπτωση δεν επέτρεπαν κάτι τέτοιο στις γυναίκες , αφού η γνώση ήταν προνόμιο των αντρών .

Οι Αιγύπτιες ήταν , κατά παράδοση , περισσότερο ελεύθερες και ικανές να προχωρούν στη σύμβαση δικαιοκων πράξεων χωρίς να έχουν την ανάγκη της συμπαράστασης ενός κάποιου κηδεμόνα . Παρόμοια και οι Ελληνίδες (πέρα από την ανάγκη της συνάισης ενός κηδεμόνα οσάκις επρόκειτο να αναλάβουν υποχρεώσεις κατά το παραδοσιακό αρχαίο ελληνικό δίκαιο) απέκτησαν και νέες ικανότητες εν καιρώ .

Στην Αίγυπτο οι γυναίκες που άσκησαν εξουσία μόνες για μακρύτερο ή βραδύτερο χρόνο υπήρξαν περισσότερες από μία . Κατά γενική γραμμή , οι όποιες γυναίκες κατά την ελληνιστική εποχή κράτησαν στα χέρια τους τα νήια της εξουσίας , το έκαναν μάλλον ως προσωρινές αντιπρόσωποι ενός αποθαρόντα βασιλιά ή με τη βία κατά κατάχρηση των ισχυόντων " συνταγματικών " καρόνων .

Παρά τις όποιες διαφορές και ομοιότητες , οι δύο αυτοί περίφημοι πολιτισμοί θα πρέπει να αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση για τους μεταγενέστερους όσον αφορά όχι μόνο την αισθητική αλλά και την πολιτιστική τους αντίληψη .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- ~ ANASTASIA PEKRIDOU GORECKI , << ΜΟΔΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΛΗΣ Γ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ
- ~ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ , << Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΜΑΚΙΓΙΑΖ >> , ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ , ΣΕΛ 126 , ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ , 2005 .
- ~ ΠΩΛ ΦΩΡ , << Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΤΗΝ ΜΙΝΩΙΚΗ ΕΠΟΧΗ >> , ΕΛΛΗ ΑΓΓΕΛΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ 1990 .
- ~ CLAUDE MOSSE , << Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΘΑΝ . Δ. ΣΤΕΦΑΝΗΣ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ 1993 .
- ~ EVA CANTARELLA , << ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Δ. ΔΗΜΑΚΗ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ 1998.
- ~ SUE BLUNDELL , << ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΛΙΤΣΑ Ι. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ 2004 .
- ~ ΓΑΜΠΙΕΡΑ ΑΡΡΙΓΟΝ , << ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ , Ε. ΔΟΥΛΑΜΗ , Α. ΚΕΦΑΛΑ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ , ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2007 .
- ~ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΗΜΑ , 6000 ΧΡΟΝΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ , ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΝ , ΑΘΗΝΑ 1997 .
- ~ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΔΕΣΠΟΙΝΗ , ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ , << ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΥΣΑ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ >> , ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ 1996 .
- ~ ΚΡΗΤΗ - ΑΙΓΥΠΤΟΣ , ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ 3 ΧΙΛΙΕΤΙΩΝ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΟΥΣΗ ΜΠΡΑΤΖΙΩΤΗ , 2000 ΗΡΑΚΛΕΙΟ .
- ~ ROBERT FLACELIERE , << Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΕΡΑΣ. Δ. ΒΑΝΔΩΡΟΥ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ , 1974 .
- ~ ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΜΙΡΩ , << Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΩΚΕΑΝΙΔΑ .
- ~ Κ . Μ . ΚΟΛΟΜΠΟΒΑ - Ε . Λ . ΟΖΕΡΕΤΣΚΑΙΑ , << Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Γ . ΖΩΙΔΗ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ , 1988 .
- ~ Θ. ΚΑΡΖΗ << Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ >> ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΙΛΙΠΠΟΤΗΣ , 1987.
- ~ PIERRE MONTE , << Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ >> , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΩΚΕΑΝΙΔΑ , 1982 .
- ~ BARBARA WATTERSON , << WOMEN IN ANCIENT EGYPT >> , SUTTON PUBLISHING LIMITED , GREAT BRITAIN 1998 .

- ~ ALAN K. BOWMAN , << EGYPT AFTER THE PHARAOSHS , 332 BC - AD 642 >> , BRITISH MUSEUM PRESS 1996 .
- ~ ΣΠΥΡ . Ν. ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ , << Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ >> , ΤΥΠΟΙΣ ΞΕΝ . Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ 1927 .
- ~ ΠΩΛ ΦΩΡ , << Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΠΟΙΚΙΕΣ ΤΟΝ 6ο ΑΙΩΝΑ Π.Χ. >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΕΛΛΗ Ι . ΑΓΓΕΛΟΥ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΩΚΕΑΝΙΔΑ 1983 .
- ~ ELAINE FANTHAM , HELENE PEET FOLEY , NATALIE BOUMEL KAMPEN , SARAH B. POMEROY , H. ALAN SHAPIRO , << ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ , ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΑΙΟΣ 2005 .
- ~ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ , ΛΟΝΔΙΝΟ , << ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ : ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ , ΠΗΓΑΣΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ 2006 .
- ~ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ , ΤΟΡΙΝΟ , << ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΑΡΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ , ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΟΣΧΟΝΑΣ , ΠΗΓΑΣΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ 2006 .
- ~ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ , ΚΑΙΡΟ , << ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ >> , ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΛΙΚΗ ΓΟΥΤΟΥ , ΝΙΚΗ ΜΑΡΚΕΤΟΥ , ΝΕΛΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ , ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΤΙΝΙΑΚΟΣ , ΠΗΓΑΣΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ 2006 .
- ~ Π. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΑΚΗ , ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ , ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ , << Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ >> , ΤΕΥΧΟΣ 108 ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΜΑΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2003 .
- ~ ΤΕΧΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ , ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ , << ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ >> , ΣΕΛ 9 , ΤΕΥΧΟΣ 66 , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ANNA ΛΑΜΠΡΑΚΗ , ΜΑΡΤΙΟΣ 1998 .
- ~ ΤΕΧΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ , ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ , ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ , << Η ΕΝΔΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ >> , ΣΕΛ 6 , ΤΕΥΧΟΣ 82 , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ANNA ΛΑΜΠΡΑΚΗ , ΜΑΡΤΙΟΣ 2002 .
- ~ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ FOCUS , ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ ΤΗ ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ , ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000 , σελ 30-34 , τεύχος Νο 7 .
- ~ www.ancientEgypt.com : ΜΑΡΣΙΑ ΣΦΑΚΙΑΝΟΥ , << Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ >> .
- ~ www.ancientGreece.com :ΚΝΩΣΟΣ - ΚΡΗΤΗ , << Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ >> , 2000 .

Επιμέλεια: Μαρία Κοκκώνη
Επιβλέπων Καθηγητής: Μαρία Πέπα

Εξώφυλλο
Δημιουργία Εντύπου: Ανδρέας Πίκουλας

